

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ ΚΟΣΜΟΣ: Η ΣΧΕΣΗ ΤΟΥ ΜΕ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΤΟΝ
ΝΕΟΤΕΡΟ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟ»

(Σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Έρευνας Βυζαντινού Πολιτισμού)

Η Φραγκική κατάκτηση της Πελοποννήσου

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

της

Αικατερίνης Τζαμαλή

Πτυχιούχου του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης
του Πανεπιστημίου Κρήτης (2014)

A.M.: 1013201905012

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Καπετανάκη Σοφία, Μόνιμη Επίκουρη Καθηγήτρια (επιβλέπουσα)
Αθανασόπουλος Μάριος, Μέλος ΕΔΙΠ (μέλος)
Βαχαβιώλος Δημήτριος, Διδάκτωρ Ιστορίας (μέλος)

Μυστράς, 2022

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	3
Κεφάλαιο 1: Ιστορικό περίγραμμα - Η Λατινοκρατία στον ελλαδικό χώρο.....	6
Κεφάλαιο 2: Η κατάληψη της Κάτω Αχαΐας από τους Φράγκους	13
Κεφάλαιο 3: Η κατάληψη της Δυτικής Πελοποννήσου από τους Σταυροφόρους	25
Κεφάλαιο 4: Η κατάληψη της Κεντρικής Πελοποννήσου	38
Κεφάλαιο 5: Η κατάληψη της Κορίνθου, του Άργους και του Ναυπλίου	43
Κεφάλαιο 6: Η κατάληψη της Μονεμβασίας	54
Συμπεράσματα	58
Βιβλιογραφία	62
Περίληψη – Abstract	64

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Την επαύριο της πολιορκίας και κατάκτησης της Κωνσταντινούπολης (Απρίλιος του 1204) από τους Σταυροφόρους της Δ΄ Σταυροφορίας, η κατανομή των εδαφών της πάλαι ποτέ Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, η *Partitio terrarum imperii Romaniae*¹, υπήρξε το πρώτο ζήτημα της ατζέντας των κατακτητών, εφόσον καθορίζονταν τα φέουδά τους τόσο στις κατακτηθείσες όσο και στις προς κατάκτηση περιοχές. Αυτοκράτορας της Λατινικής Αυτοκρατορίας της Κωνσταντινούπολης στέφτηκε ο Βαλδουίνος της Φλάνδρας και ως επικράτειά του ορίστηκε η Θράκη, ένα τμήμα της Βορειοδυτικής Μικράς Ασίας και τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου (Ιμβρος, Λέσβος, Χίος, Σάμος). Ο άλλος ισχυρός άνδρας, ο μαρκήσιος Βονιφάτιος Μομφερατικός, ανακηρύχθηκε Βασιλιάς της Θεσσαλονίκης με τα εδάφη υπό την δικαιοδοσία του να περιλαμβάνουν τη Μακεδονία, τη Θεσσαλία, την Ανατολική Στερεά και μέρος της Πελοποννήσου².

Το Βορειοδυτικό τμήμα της Πελοποννήσου, από την Πάτρα μέχρι τα Καλάβρυτα και τη Μεθώνη και η επαρχία της Λακεδαιμονίας περιήλθαν *de jure* στους κλήρους των Βενετών, με τη σημείωση της οφειλόμενης εν συνεχεία *de facto* κατάκτησής τους. Ωστόσο τα εδάφη αυτά δεν περιήλθαν στη Βενετία, καθώς, βάσει της συνθήκης της Σαπιέντσας, τον Ιούνιο του 1209, στις κτήσεις της συμπεριλήφθηκαν η Μεθώνη και η Κορώνη κομβικά εμπορικά λιμάνια της περιοχής και σημαντικοί σταθμοί ανεφοδιασμού για τις γαλέρες της, ενώ τα εδάφη της Πελοποννήσου παραχωρήθηκαν στον Φράγκο ηγεμόνα. Οι Βενετοί, προκειμένου να διασφαλίσουν πρωτίστως τα οικονομικά τους συμφέροντα, απέκτησαν το δικαίωμα να ασκούν απρόσκοπτα το εμπόριο στις φραγκοκρατούμενες περιοχές, χωρίς την υποχρέωση να καταβάλουν δασμούς³.

Στα τέλη του 1204, ο βασιλιάς της Θεσσαλονίκης, Βονιφάτιος Μομφερατικός, αφού διασφάλισε την πόλη του, κίνησε με τον στρατό του προς την Κεντρική και Νότια Ελλάδα χωρίς να συναντήσει εμπόδια και αντίσταση. Η κατάληψη της Πελοποννήσου πραγματοποιήθηκε κάτω από ιδιαίτερες συνθήκες, όταν ο Γοδεφρείδος Βιλλεαρδουίνος (ανιψιός του χρονογράφου) και ο Γουλιέλμος Σαμπλίτης, συναντήθηκαν στο Ναύπλιο κατά την πολιορκία του από τον Βονιφάτιο και, με την

---

¹ Βλ. Τσικνάκης, 2008, σσ. 239-249.

² Βλ. Βλαχοπούλου, 2002, σσ. 69-70.

³ Βλ. Ηλιοπούλου-Ντούρου, 2005, σ. 25 και Μαλτέζου, 1979, σσ. 249-250.

συγκατάθεσή του, ανέλαβαν από κοινού την κατάκτηση της πλούσιας γης, του Μοριά⁴ με τις σημαντικές πόλεις (Κόρινθος, Άργος, Ναύπλιο, Καλαμάτα, Πάτρα, Μεθώνη, Κορώνη, κ.α.), τις καλά οχυρωμένες, τις εμπορικά δραστήριες και ως εκ τούτου οικονομικά εύρωστες⁵.

Παρόλο που οι πηγές⁶, οι αναφερόμενες στην κατάκτηση της Πελοποννήσου, παρουσιάζουν διαφορές μεταξύ τους, είναι αδιαμφισβήτητο το γεγονός ότι περί τα τέλη του 1205 και ενώ η κατάκτηση της Πελοποννήσου δεν είχε συντελεστεί πλήρως, ο Πάπας Ιννοκέντιος Γ΄ με επιστολή του προς τον προς τον Λατίνο Πατριάρχη της Κωνσταντινούπολης, ονόμασε τον Γουλιέλμο Σαμπλίτη *princeps totius Achaiæ provincie*⁷.

Η κατάκτηση των πόλεων της Πελοποννήσου ήταν σταδιακή και η αντίσταση που προβλήθηκε κατά τόπους ήταν ανάλογη της οχύρωσής τους και της στάσης των κατοίκων απέναντι στους νέους κυρίαρχους. Στο Χρονικό του Μορέως αποτυπώνεται μια γενική εικόνα ειρηνικής παράδοσης των πόλεων, με τους Σαμπλίτη και Βιλλεαρδουίνο να διαβεβαιώνουν τους κατοίκους ότι δεν έρχονται για να λεηλατήσουν την χώρα τους, *μηδέν σκοπήσετε, άρχοντες, ότι διά κούρσον ήλθεν, / να επάρη ρούχα και ζώα και να μισέψη απέδω*⁸.

Είναι προφανές ότι η Βυζαντινή αριστοκρατία, προκειμένου να διατηρήσει τα κεκτημένα της, έκανε συμβιβασμούς και αποδέχτηκε τους νέους φεουδάρχες. Σε αυτή τη νέα τάξη πραγμάτων, οι άρχοντες συνεταιρίζονταν με τους Φράγκους και διατηρούν τα προνόμιά τους, ενώ ο υπόλοιπος πληθυσμός, τα μεσαία και κατώτερα κοινωνικά στρώματα, αποτελούν μια μεταβλητή συνιστώσα στη διαμόρφωση της νέας πραγματικότητας⁹.

Όπως προαναφέρθηκε, η κατάκτηση της Πελοποννήσου από τους Φράγκους ξεκίνησε το έτος 1205 και ολοκληρώθηκε 43 χρόνια μετά, το έτος 1248. Το 1209 ο Γουλιέλμος Σαμπλίτης επέστρεψε στη Γαλλία για να ρυθμίσει κληρονομικά ζητήματα με τον

⁴ Βλ. Μαλτέζου, 1979, σσ. 248.

⁵ Βλ. Ηλιοπούλου-Ντούρου, 2005, σσ. 26-27.

⁶ Τα γεγονότα της κατάκτησης της Πελοποννήσου παρουσιάζονται από: το Χρονικό του Μορέως, το Χρονικό του Βιλλεαρδουίνου και τη Χρονική Διήγηση του Νικήτα Χωνιάτη, βλ. Σαράντη, 2012, σ. 6.

⁶ Το τοπωνύμιο Αχαΐα, που υιοθέτησαν οι Φράγκοι, έχει εκκλησιαστική προέλευση. Στη λαϊκή, καθημερινή γλώσσα, αναφέρεται ως Μορέας, βλ. Μαλτέζου, 1979, σσ. 248-249.

⁷ Βλ. Σαράντη, 2012, σ. 9 και Καλονάρος, 1940, στ. 1616-1617.

⁸ Βλ. Μαλτέζου, 1979, σσ. 250-251 και Γουναρίδης, 1983, σσ. 147-151.

⁹ Καλονάρος, Χρονικόν, 1940, στ. 1616-1617

αδελφό του όπου και απεβίωσε τον επόμενο χρόνο. Ως εκ τούτου, ο Γοδεφρείδος Βιλλεαρδουίνος έμεινε ο μόνος ρυθμιστής της νέας ηγεμονίας της Αχαΐας. Κατόπιν, στα χέρια των Φράγκων πέρασαν, η Κόρινθος και το Ναύπλιο το 1210, το Άργος το 1212, ενώ το 1248 παραδόθηκε και η Μονεμβασιά, επί της ηγεμονίας του Γουλιέλμου Β΄ Βιλλεαρδουίνου, του δευτερότοκου γιού του ιδρυτή του Φραγκικού κράτους της Αχαΐας¹⁰.

Σχετικά με τη Φραγκική κατάληψη της Πελοποννήσου αντλούμε πληροφορίες μόνον από τρεις πηγές, με πολλές αποκλίσεις μεταξύ τους: το Χρονικό του Μορέως, ο Γοδεφρείδος Βιλλεαρδουίνος και ο Νικήτας Χωνιάτης.

Το Χρονικό του Μορέως αφηγείται τη Φραγκική κατάκτηση, παρουσιάζοντας κατ' αρχάς την απόβαση του Φραγκικού στόλου υπό τον Σαμπλίτη στην πολίχνη της Αχαΐας, στη Βορειοδυτική Πελοπόννησο (σημερινή Κάτω Αχαΐα) και την κατάληψή της. Πρόκειται για ιστορικό κείμενο που σώζεται σε τέσσερις παραλλαγές: μία έμμετρη, γραμμένη στην ελληνική γλώσσα, και τρεις πεζές διασκευές στη γαλλική, αραγωνική και ιταλική γλώσσα. Η συγγραφή του τοποθετείται πιθανά το 14ο αι., ο συγγραφέας είναι ανώνυμος, κι οι μόνες πληροφορίες που έχουμε για αυτόν είναι πως ο πατέρας του ήταν Φράγκος και η μητέρα του Ελληνίδα.

Ο αφηγητής του Χρονικού αναφέρεται στους σημαντικούς σταθμούς της επιχείρησης που σηματοδοτούν την υποταγή ολόκληρης της Πελοποννήσου: Αχαΐα, Πάτρα, Ανδραβίδα, Κόρινθος. Ο Βιλλεαρδουίνος στο Χρονικό της κατάκτησης της Κωνσταντινούπολης, αποσιωπώντας ή αγνοώντας πλήρως το γεγονός της απόβασης των Φράγκων στην Αχαΐα, εστιάζει στην εξιστόρηση των επιχειρήσεων Σαμπλίτη και Βιλλεαρδουίνου εναντίον του Λέοντα Σγουρού σε Κόρινθο και Ναύπλιο και στη μοναδική ανοιχτή μάχη στη Μεσσηνία (στον Ελαιώνα του Κούντουρα, 1205). Ενώ ο Χωνιάτης, κλασικίζοντας υφολογικά με επιτήδευση, εξιστορεί τα γεγονότα πολύ συνοπτικά και αποπειράται να αιτιολογήσει ιστορικά την κατεύθυνση που ακολούθησε η πορεία των Φράγκων στην Πελοπόννησο.

Το Χρονικό του Μορέως, γραμμένο πλέον του ενός αιώνα κατόπιν των περιγραφόμενων γεγονότων, βρίθκει ιστορικών ανακρίβειών, ενώ οι αφηγήσεις του Βιλλεαρδουίνου και του Χωνιάτη θεωρούνται περισσότερο αξιόπιστες πηγές, καθώς η συγγραφή τους βρίσκεται περίπου σε συγχρονία με τα γεγονότα. Παρ'όλα αυτά, η

---

¹⁰ Βλ. Μαλτέζου, 1979, σ. 252 και Ντούρου-Ηλιοπούλου, 2005, σ. 23.

μικρή πόλη της Αχαΐας ως πρώτος σταθμός απόβασης και πρώτη αντίστοιχα περιοχή κατάκτησης των Φράγκων, όπως μνημονεύεται από τον ανώνυμο συντάκτη του Χρονικού του Μορέως, αποκτά συμβολική σημασιοδότηση για την ίδρυση και ονομασία του Πριγκιπάτου της Αχαΐας και συνακόλουθα η επιλογή της ευρύτερης περιοχής της Βορειοδυτικής Πελοποννήσου ως κέντρου του Πριγκιπάτου από τους Φράγκους, εντάσσεται σε ένα ευρύτερο πολιτικό και γεωγραφικό ερμηνευτικό σχήμα¹¹.

Οι ανωτέρω δεν είναι οι μόνες πηγές πληροφόρησης σχετικά με την Φραγκική κατάκτηση της Πελοποννήσου. Συμπληρωματικές πληροφορίες, αν και ήσσονος αξιοπιστίας, προέρχονται και από άλλους Λατίνους χρονικογράφους, σύγχρονους ή μεταγενέστερους (Ερρίκος της Βαλανσιέν, Marino Sanudo Torsello κ.ά.), καθώς και από την επιστολογραφία των Παπών της εποχής (ιδιαίτερα του Ιννοκεντίου του Γ'), των οποίων οι πληροφορίες αντίθετα είναι μείζονος αξιοπιστίας. Οι Έλληνες λόγιοι ιεράρχες του ελλαδικού χώρου Μιχαήλ Χωνιάτης, Ιωάννης Απόκαυκος και Δημήτριος Χωματιανός αποτελούν μια ακόμη πολύτιμη πηγή πληροφόρησης, με τον πρώτο να δίνει ειδήσεις για την προσωπικότητα του Λέοντος Σγουρού, τον δεύτερο να διαφωτίζει ορισμένα σημεία των συνοριακών συγκρούσεων ανάμεσα στους Έλληνες της Ηπείρου και τους Φράγκους της Νότιας Ελλάδας, και τον τρίτο, σε μία και μόνη επιστολή, να παρέχει σημαντικές πληροφορίες για τις επιχειρήσεις στη Λακωνία κατά τη δεύτερη δεκαετία της Φραγκικής δράσης στην Πελοπόννησο, χρονικό διάστημα για το οποίο δεν υπάρχει καμία άλλη πηγή ειδήσεων σχετικά με πολεμικές αναμετρήσεις στη Λακωνία, τη μόνη περιοχή που ακόμη δεν είχε πέσει στα χέρια των Φράγκων. Του Νικήτα Χωνιάτη εξαιρουμένου, τα έργα των Βυζαντινών ιστορικών, σύγχρονων ή μεταγενέστερων (Γεώργιος Ακροπολίτης. Γεώργιος Παχυμέρης. Νικηφόρος Γρηγοράς) παρέχουν τα ελάχιστα ως προς τη Φραγκική κατάκτηση της Πελοποννήσου, αφού εστιάζουν το ενδιαφέρον τους στο Βασίλειο της Νίκαιας¹².

Εκτός από τα έργα των Buchon, Μίλλερ, Rodd, Λάμπρου, Longnon και Hendrickx, πολύ καλά τεκμηριωμένες είναι οι μελέτες του Μιχάλη Κορδώση (1985-1986, 1989), Έλληνα μεσαιωνολόγου, καθηγητή του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων με σημαντικό αριθμό δημοσιεύσεων σχετικά με τη μεσαιωνική Πελοπόννησο, καθώς και της Φωτεινής Βλαχοπούλου (2002), η οποία εξετάζει τον πολυτάραχο βίο και την πολιτεία του Λεόντα Σγουρού.

---

¹¹ Βλ. Σαράντη, 2012, σσ. 5-15.

¹² Κορδώσης, 1985-86., σσ. 54-55.

Κεφάλαιο 1

Ιστορικό περίγραμμα

Η Λατινοκρατία στον ελλαδικό χώρο

Βαλβίδα εκκίνησης τόσο της Φραγκοκρατίας όσο και των Λατινικών επικυριαρχιών συλλήβδην στον ελλαδικό χώρο ήταν οι Σταυροφορίες, το επιστέγασμα επί της ουσίας των επεκτατικών και τυχοδιωκτικών τάσεων της Δύσης προς την Ανατολή, που ασφαλώς ενδύθηκε άλλον μανδύα για την πραγμάτωσή του. Το ιδεολογικό- πνευματικό κέλυφος και η αρχική στοχοθεσία των πανίσχυρων κέντρων εξουσίας, κοσμικών και εκκλησιαστικών, εκ των οποίων εκπορεύθηκαν και πραγματώθηκαν οι σταυροφορικές εκστρατείες, δεν καθόρισε μέχρι τέλους την εξέλιξη και έκβασή τους, καθώς στην πορεία υλοποίησής τους απέκτησαν τον χαρακτήρα αποικιακής εξάπλωσης σε εδάφη θεωρούμενα από τους κατακτητές ως αυτοδίκαιο κληρονόμημά τους. Τυπικό σημείο αφετηρίας της Λατινοκρατίας στα εδάφη της σημερινής Ελλάδας αποτελεί η μετά την αμφιλεγόμενων κινήτρων των συντελεστών της Δ΄ Σταυροφορία (1201-1204) εποχή, που εγκαινιάζεται με τη λεηλασία της Κωνσταντινούπολης. Η παρέκκλιση από τον αρχικό σχεδιασμό αυτού του εγχειρήματος και η προϊούσα μετεξέλιξή του σε επιδρομή και σκύλευση ομοθρήσκων περιοχών, προφανώς απεκδύθηκε στην πορεία της το όποιο σταυροφορικό ιδεώδες, με την εκούσια μάλιστα αποδοχή, αν όχι του συνόλου, ωστόσο της πλειονότητας των συμμετεχόντων σταυροφόρων. Το Άγιο Δισκοπότηρο ήταν στην προκειμένη ο έλεγχος των προνομιούχων εδαφών της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, όχι λιγότερο σημαντικών σε σχέση με εκείνα της Μουσουλμανικής Ανατολής και οπωσδήποτε εξυπηρετικών τόσο των κυριαρχικών βλέψεων των Δυτικών, Σταυροφόρων και Βενετών, όσο και της ίδιας της Εκκλησίας. Κατόπιν τούτου, η διαμορφωθείσα κατάσταση συνέστησε ανυπέρβλητο κομβικό σημείο της ιστορίας του μέχρι πρότινος εξισοροπητικού συντελεστή μεταξύ Ανατολής και Δύσης Βυζαντίου¹³.

Η περίοδος της Φραγκοκρατίας στην Ελλάδα βρίθει γεγονότων που πιστοποιούν αναμφισβήτητα την επικράτηση του νόμου του ισχυρού. Κι αν η ζέση της Παπικής εκκλησίας και των πιστών της να προστατεύσουν το Χριστιανικό δόγμα έναντι “απίστων” υπήρξε το εναρκτήριο λάκτισμα αυτής της ιστορικής διαδρομής, ωστόσο οι Σταυροφορίες εγκολλώθηκαν τις υλικές βλέψεις των Δυτικών ηγεμόνων, που υπό το

---

¹³ Βλ. Αυγέρου, 2018, σσ. 29-30.

πρόσχημα κάποτε της ενοποίησης του Χριστιανικού κόσμου και ευρίσκοντας πεδίο δόξης λαμπρό λόγω της δυναστικής κρίσης που ταλάνιζε το Βυζάντιο, ένωσαν τις δυνάμεις τους για να επιδοθούν σε μια πρωτόφαντη για τα δεδομένα της εποχής επιχείρηση στα βάθη της Ανατολής¹⁴.

Στην περίπτωση της Δ΄ Σταυροφορίας τα κυρίαρχα πρόσωπα είναι ο Πάπας Ιννοκέντιος Γ΄, εμπορούμενος υπέρμαχος της ιδέας της παγκόσμιας επικράτησης της Παπικής Εκκλησίας, ο Βενετός δόγης Ερρίκος Ντάντολο, και ο Φράγκος μαρκήσιος Βονιφάτιος Μομφερρατικός, αρχηγός της επιχείρησης. Οι διαφορετικές στην εκκίνηση βλέψεις του καθενός εξ αυτών συναντήθηκαν ωστόσο σε ένα σημείο τομής, ικανό να ωθήσει τα εν πολλοίς τυχοδιωκτικά, βεβαιωμένα ετερόκλητα και συχνά εξαθλιωμένα στίφη της Ευρώπης στον ζωτικό χώρο της Ανατολής και κατ'αρχάς αυτόν της ήδη κλυδωνιζόμενης Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Είναι πλέον κοινώς αποδεκτό ότι η Δ΄ Σταυροφορία δεν ήταν τίποτε άλλο από ένας ευσχήμως κεκαλυμμένος από τον μανδύα της πίστης και την ιπποτική μυθολογία πολιτικο-οικονομικός επεκτατισμός της φεουδαρχικής Δύσης¹⁵. Ένας επεκτατισμός που προέκρινε το προσωπικό όφελος και απέδωσε τα μέγιστα ως προς αυτό στους εμπνευστές του και τους συνοδοιπόρους τους, επεμβαίνοντας καταλυτικά στους συσχετισμούς δυνάμεων του μεσαιωνικού τοπίου και επανασχεδιάζοντας γεωπολιτικά, οικονομικά και πολιτισμικά τον χάρτη της Ευρωπαϊκής ηπείρου με τέτοιαν επιδραστικότητα, ώστε να είναι ιθύνουσα παράμετρος της σημερινής του μορφής.

Η Δ΄ Σταυροφορία εξέβαλε στην άλωση της Κωνσταντινούπολης, τη διάλυση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και τη συγκρότηση Λατινικών επικυριαρχιών από τους πανίσχυρους ηγεμόνες της Δύσης που απέκτησαν τα εδάφη αυτά. Η κατανομή τους έγινε βάσει του *Partitio Romaniae* του 1204, που υπογράφηκε έξω από τα τείχη της Κωνσταντινούπολης, Βενετοί και Σταυροφόροι.

Από τον διαμελισμό της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας προήλθαν¹⁶:

- το Λατινικό Βασίλειο της Κωνσταντινούπολης με πρώτο αυτοκράτορα τον κόμη της Φλάνδρας Βαλδουίνο (1204-1205) και Πατριάρχη τον Βενετό

---

¹⁴ Στο ίδιο, σ. 30.

¹⁵ Στο ίδιο, σσ. 31.

¹⁶ Βλ. Νεράντζη-Βαρμάζη, ²2022, σσ. 151-152.

Θωμά Μοροζίνη.

- το Βασίλειο της Θεσσαλονίκης υπό τον Βονιφάτιο Μομφερρατικό
- το Δουκάτο των Αθηνών, με την Αττική, τη Βοιωτία και τη Μεγαρίδα δόθηκε στον Όθωνα de la Roche
- το Πριγκιπάτο της Αχαΐας, στην Πελοπόννησο με επικεφαλής τον Γοδεφρείδο Βιλλεαρδουίνο
- Μικρότερα Φραγκικά κρατίδια δημιουργήθηκαν στην ηπειρωτική Ελλάδα: η Λάρισα με τον Αλμυρό παραχωρήθηκε στον Λομβαρδό Γουλιέλμο τον Λαρισαίο, η Βόνιτσα στον Γουίδωνα Palavicini, η Βαρωνία των Σαλώνων στον Θωμά de Stromoncourt, η Εύβοια σε τρεις ευπατρίδες από τη Βερόνα, που ονομάστηκαν Τριτημόριοι (Terzieri).

Εκτός από αυτά τα λατινογενή κρατίδια, οι Έλληνες ίδρυσαν δικά τους:

- την Αυτοκρατορία της Νίκαιας από τον Θεόδωρο Α' Λάσκαρη, που στέφθηκε Αυτοκράτορας το 1208
- την Αυτοκρατορία της Τραπεζούντας, που διαμορφώθηκε ήδη προ της πτώσης της Κωνσταντινούπολης, τον Απρίλιο 1204, από τον Αλέξιο και Δαβίδ Κομνηνό
- το Δεσποτάτο της Ηπείρου, από τον Μιχαήλ Κομνηνό Δούκα το 1204.

Οι πλέον ωφελημένοι όλων ήταν επί της ουσίας οι Βενετοί και ο δόγης Ερρίκος Ντάντολο, καθώς απέσπασαν συνολικά τα τρία όγδοα των εδαφών της Ρωμανίας, ενώ με την εμπειρία τους και την ενδελεχή γνώση του χώρου εξασφάλισαν για λογαριασμό της Γαληνότατης όλα τα καίρια λιμάνια, τα νησιά και τις αγορές της Ανατολής, διασφαλίζοντας έκτοτε μια μακρά οικονομική κυριαρχία¹⁷.

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι Βενετοί, επικεντρωμένοι απαρασάλευτα στην εξασφάλιση των οικονομικών συμφερόντων τους και με την εφαρμογή μιας δυναμικής και ευέλικτης πολιτικής που περιελάμβανε τις κατάλληλες δόσεις διπλωματίας, επικερδών συμφωνιών, μακρόπνοου σχεδιασμού, συνεπικουρούμενων από ανεκτικότητα και σοβαρότητα έναντι του χώρου και των κατοίκων του, κατάφεραν να αποκτήσουν σχεδόν πλήρη έλεγχο των αποικιών τους. Πράγματι, οι Βενετικές αποικίες υπήρξαν

---

¹⁷ Βλ. Ντούρου-Ηλιοπούλου, 2012, σσ. 43-47.

μακροβιότερες και ισχυρότερες συγκριτικά με τα περισσότερα Φραγκικά κρατίδια, τα οποία αρκετά νωρίς ήρθαν αντιμέτωπα με σοβαρά προβλήματα και από το πρώτο μισό του 13ου αι. βίωναν την κλιμακούμενη συρρίκνωσή τους μέχρι την οριστική διάλυσή τους από τους Οθωμανούς στα μέσα του 15ου αι¹⁸.

Αρκετές δεκαετίες πριν από τις σταυροφορίες, η Βυζαντινή Αυτοκρατορία είχε εισέλθει στην οδό της μη αναστρέψιμης πτώσης. Η κατάληψη της Κωνσταντινούπολης το 1204 από τους Λατίνους επιβεβαίωσε εμφατικά με τον πλέον ανηλεή τρόπο το αδιέξοδο και εισήγαγε τον ελλαδικό χώρο στη νέα μακρά εποχή της Λατινοκρατίας που κατά τόπους διήρκεσε έως και τον 17ο αι..

Καμία πτώση δεν επισυμβαίνει ως κεραυνός εν αιθρία. Η περιρρέουσα ατμόσφαιρα στην Κωνσταντινούπολη των τελών του 12ου αι. κάθε άλλο παρά ευοίωνη ήταν. Το Βυζάντιο είχε εξέλθει από την αναμέτρηση με τους Νορμανδούς αποδυναμωμένο από τις βαριές απώλειες, οι σχέσεις με τους όμορους λαούς κυμαίνονταν από την αστάθεια έως την ένταση και την ίδια ώρα η επικράτειά του ήταν αντικείμενο επεξεργασίας επεκτατικών σχεδίων εκ μέρους του Γερμανού Αυτοκράτορα. Λίγο πριν την ολέθρια επέλαση των Δυτικών την άνοιξη του 1204, η Βυζαντινή Αυτοκρατορία παρέπαιε σε κάθε σημαίνοντα τομέα. Τόσο οι θεσμοί όσο και οι δομές του κράτους διήγαν διαρκή αποσταθεροποίηση με αρνητικό αντίκτυπο στην οικονομία, την άμυνα και την κοινωνική συνοχή. Τα λαϊκά στρώματα -και δη των αγροτών- είχαν εξαθλιωθεί από την άκαμπτη πολιτική της κεντρικής εξουσίας προς τις επαρχίες, τη βάνανυση εξουσία των τοπικών αρχόντων, την αβάσταχτη φορολόγηση που έπληττε τους μη προνομιούχους, την αρπακτική κερδοσκοπία των ιδιωτών που είχαν αναλάβει την εκμίσθωση των φόρων, αλλά και τις αυθαιρεσίες των κρατικών υπαλλήλων. Το διαρκώς διευρυνόμενο χάσμα μεταξύ της πρωτεύουσας και των αγροτικών πληθυσμών, είτε της ενδοχώρας είτε της μεθορίου, οδήγησε στην απίσχνανση και την απομόνωση της Βασιλεύουσας, καθιστώντας την έκθετη στις έξωθεν απειλές¹⁹.

Για τους νεότερους ιστορικούς, το χρονικό σημείο που σηματοδοτεί εύγλωττα την αρχή του τέλους της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας είναι το έτος 1071, εφόσον η τελεσίδικη απώλεια καίριων κτήσεων στην Ανατολή (ήττα του Βυζαντινού στρατού στο

---

¹⁸ Βλ. Αυγέρου, 2018, 33.

¹⁹ Βλ. Οικονομίδης, 1979, σσ. 11-12.

Ματζικέρτ από τους Σελτζούκους Τούρκους), όπως και των τελευταίων επαρχιών στη Δύση (κατάληψη του Μπάρι στα ιταλικά εδάφη από τους Νορμανδούς), στάθηκαν η θρυαλίδα της κρατικής αποδιοργάνωσης και της εδαφικής συρρίκνωσης. Πέραν αυτών, οι κινήσεις απελπισίας μελών της δυναστείας των Κομνηνών, το να παραχωρήσουν δηλαδή σημαντικά οικονομικά προνόμια και να απαλλάξουν δασμολογικά τους Βενετούς έναντι ναυτικής ενίσχυσης (11ος αι.), ενώ σε δεύτερο χρόνο να υπογράφουν συνθήκες με τις αντίπαλες της Βενετίας Γένοβα και Πίζα (12ος αι.), αν και λειτούργησαν κατ'αρχάς ως εξυπηρετικές αμοιβαίων συμφερόντων, εν τέλει ενδυνάμωσαν την επεκτατική διάθεση των Δυτικών ναυτικών πόλεων και αφαίρεσαν τον ρόλο του μεσάζοντα στο εμπόριο με την Ανατολή από το κάποτε κυρίαρχο στις μεσογειακές αγορές Βυζάντιο, που πλέον οδηγήθηκε στην οικονομική εξάρτηση. Από τη μια η κλιμακούμενη εμπορική και οικονομική διείσδυση των Λατίνων εμπόρων στις βυζαντινές αγορές, από την άλλη το πνευματικό ρήγμα μεταξύ Ανατολικής και Δυτικής εκκλησίας, πανηγυρικά επιβεβαιωμένο με το σχίσμα του 1054, υποδαύλισαν τη δυσμενή διάθεση των Βυζαντινών προς τους Λατίνους, με αποτέλεσμα τη βαθμιαία γιγάντωση του αντιλατινισμού έως τις αρχές του 1204 και μάλιστα εν μέσω δριμείας δυσαρέσκειας προς την πολιτική του Αλέξιου Δ' Άγγελου. Άλλωστε τα γεγονότα των τριών πρώτων Σταυροφοριών είχαν προκαλέσει αμφίδρομη δυσπιστία και εχθρότητα μεταξύ Βυζαντινών και Σταυροφόρων, ενώ το δογματικό χάσμα και οι ανοίκειες για τους Βυζαντινούς Λατινικές πρακτικές, επιβεβαίωσαν στη συνείδηση των πληθυσμών της Αυτοκρατορίας μια σήμανση αρνητικής ετερότητας και έντονης πολιτισμικής αντιπαράθεσης.

Τούτων δοθέντων, η κατάληψη της Κωνσταντινούπολης το 1204 ήταν το αναπόφευκτο επακόλουθο. Για την *de facto* κατάκτηση των διαμοιρασμένων περιοχών της την αρχή έκανε ο ηγέτης της Δ' Σταυροφορίας και εν συνεχεία Βασιλιάς της Θεσσαλονίκης, Βονιφάτιος Μομφερρατικός. Οι υπόλοιποι ηγεμόνες που δικαιούνταν εδαφών, εξόρμησαν με τους στρατούς τους για την κατάληψή τους, με αποτέλεσμα την κατάκτηση του ελλαδικού χώρου κατά το μεγαλύτερο μέρος και την ίδρυση Λατινικών κρατιδίων εντός σύντομου χρόνου²⁰.

Όσον αφορά τον τρόπο αντίδρασης των Βυζαντινών πληθυσμών έναντι των κατακτητών και το αν τελικά αντιστάθηκαν ή συναίνεσαν, αυτό αποτελεί επίμαχο ζήτημα ποικίλων και ετερόκλητων ερμηνειών. Πράγματι τα μεσαία και χαμηλά

---

²⁰ Βλ. Αυγέρου, 2018, σσ. 35-36.

κοινωνικο-οικονομικά στρώματα των Βυζαντινών προέβαλαν ασθενή αντίσταση ή δεν αντιστάθηκαν καθόλου απέναντι στους κατακτητές. Κύριος λόγος αυτής της στάσης ήταν η δυσαρέσκειά τους απέναντι στη μέχρι τότε διακυβέρνηση των Κομνηνών και των Αγγέλων. Τούτο σημαίνει πως η απολεσμένη κοινωνική συνοχή και η ετερότητα στις προσδοκίες των διαφορετικών κοινωνικών στρωμάτων, ο ρόλος των Βυζαντινών αρχόντων και η ενσωμάτωσή τους στη Λατινική ιεραρχία, οι προϋπάρχουσες δομές διοίκησης και οι ιδιαίτερες παραδόσεις κάθε τόπου, η δημιουργία ισχυρών τοπικών εξουσιών, η αντιπαράθεση Ελληνορθόδοξου και Λατινικού δόγματος, ο φόβος των γηγενών απέναντι στους ένοπλους Σταυροφόρους και η προσπάθειά τους να τους αντιμετωπίσουν και να περιορίσουν τις λεηλασίες, αλλά και να αποτρέψουν εκβιαστικούς συμβιβασμούς, όλα αυτά από κοινού άσκησαν τη δική τους επίδραση στη συμπεριφορά που εκδήλωσαν οι Βυζαντινοί έναντι των κατακτητών τους²¹.

---

²¹ Στο ίδιο, σσ. 36-37.

Κεφάλαιο 2

Η κατάληψη της Κάτω Αχαΐας από τους Φράγκους

Το Χρονικό του Μορέως αναφέρει πως η κατάκτηση της Πελοποννήσου ξεκίνησε από την πολίχνη της Αχαΐας (σημερινή Κάτω Αχαΐα), δυτικά της Πάτρας, όπου κατέπλευσαν τα καράβια των Φράγκων υπό τον Γουλιέλμο Σαμπλίτη, την 1η Μαΐου του 1205:

*Τὸν Μάρτιον μῆναν ἤλθασιν κι ἀπέρασαν ἀπέκει,
κ' εἰς τὸν Μορέαν ἐφτάσασιν εἰς τοῦ Μαΐου τὴν πρώτην,
ἐκεῖσε ἀποσκάλωσαν στὴν Ἀχαΐαν τὸ λέγουν
ὅπου ἔνι ἐδώθεν τῆς Πατροῦ κἂν δεκαπέντε μίλια·
εὐθέως καστέλλιν ἔχτισαν ὅλον μὲ τὰ πλιθάρια.
Ἐτότε γὰρ ὅπου λαλῶ κ' εἰς τὸν καιρὸν ἐκεῖνον,
ὁ τόπος ὅλος τοῦ Μορέως, ὅσος καὶ περιέχει,
τὸ λέγουσιν Πελοπόννησον, οὕτως τὸν ὀνομάζουν,
οὐδὲν εἶχεν καταπαντοῦ μόνον δώδεκα κάστρον.
Λοιπὸν, ἀφότου ἐπέζεψαν ἐκεῖ εἰς τὴν Ἀχαΐαν,
ἐξέβησαν τὰ ἄλογα ἀπ' ἔσω ἐκ τὰ καράβια,
κἂν δύο ἡμέρες ἐνέμειναν ἕως οὔ νὰ τὰ ἀναπάψουν.
Κ' ἐνταῦτα ἐκαβαλλίκεψαν, ἀπῆλθαν εἰς τὴν Πάτραν²².*

Οι ερευνητές, στηριζόμενοι στην αφήγηση του Χρονικού, τοποθετούν την Αχαΐα της Φραγκικής απόβασης κάπου μεταξύ της σημερινής Κάτω Αχαΐας, κοντά στη θάλασσα, και της Ἄνω Αχαΐας, περίπου πέντε χλμ. νοτιότερα, σε υψηλότερο όμως επίπεδο. Το 1844 πέρασε από την περιοχή ο Μ. Le Bas, μετά την Κάτω Αχαΐα, όπου κατέγραψε επιγραφές και αρχαία ερείπια, και κατευθύνθηκε στο χωριό Ἄνω Αχαΐα, το οποίο περιηγητές ταύτιζαν με την αρχαία πόλη της Δύμης. Εκεί, στη σημερινή Ἄνω Αχαΐα, μία ώρα νότια από την Κάτω Αχαΐα, σημειώνει τα απομεινάρια ενός φεουδαρχικού κάστρου, με δύο σωζόμενους πύργους του, να είναι έτσι τοποθετημένοι, ώστε να εποπτεύουν δύο διαφορετικές κοιλάδες. Πρόκειται για τη μόνη αναφορά σε ερείπια της Φράγκικης κατάκτησης στην περιοχή.

Η πολίχνη της Αχαΐας ήταν ανοχύρωτη, εξ ου και η ευκολία κατάκτησής της από τον Σαμπλίτη, ο οποίος φρόντισε να την οχυρώσει κτίζοντας ένα «καστέλλι» από

²² Βλ. Καλονάρος, 1940, στ. 1398-1410 και Σαράντη, 2012, σ.7.

πλίνθου²³. Ωστόσο ο ανώνυμος χρονικογράφος δεν υπαινίσσεται ότι επρόκειτο για αμελητέα κατάκτηση, αφού, όπως αναφέρει, ολόκληρη η Πελοπόννησος είχε μόνον δώδεκα κάστρα²⁴. Σε αυτό το σημείο της αφήγησης η υπερβολή περισσεύει είτε λόγω άγνοιας είτε λόγω εσκεμμένης παραπληροφόρησης, αφού η Πελοπόννησος είχε πολύ περισσότερα από δώδεκα κάστρα. Και αν ακόμη θεωρηθεί πως ο αριθμός δώδεκα αφορά μόνον σε εκείνα που πρόβαλαν αντίσταση στους Φράγκους, πάλι μεταφέρει ψευδή πραγματολογία, καθώς επρόκειτο για περισσότερα. Ως γνωστόν, οι Έλληνες της Πελοποννήσου αντιτάχθηκαν στους Φράγκους σε μάχη ανοικτού πεδίου μόνο στη Μεσσηνία. Σε όλες τις υπόλοιπες περιπτώσεις οι συγκρούσεις περιορίστηκαν μπροστά στα τείχη των κάστρων. Ο λόγος της εύκολης κατάληψης των πόλεων και των κάστρων της Πελοποννήσου δεν ήταν άλλος από τη στρατιωτική υπεροχή των Φράγκων στα επιθετικά όπλα: από τη μια οι τζάγρες, ένα δυνατό τόξο, άγνωστο στους Βυζαντινούς, και από την άλλη τα τριπουτσέτα, ένα είδος πετροβόλων μηχανών που εξαπέλυαν βλήματα μεγάλου βάρους και η χρήση τους ξεκίνησε τον 12ο αι.²⁵.

Έχοντας καταλάβει την Αχαΐα κι έχοντας δώσει δύο ημερών ξεκούραση στα άλογά τους, οι Φράγκοι κίνησαν προς την Πάτρα, η χώρα της οποίας, δηλαδή η πόλη έξω από τα τείχη, κατελήφθη αμέσως. Εν συνεχεία η φρουρά του κάστρου συνθηκολόγησε και παρέδωσε το κάστρο, με τη συμφωνία να παραμείνει ανάλλαγο το ιδιοκτησιακό καθεστώς των κατοίκων, μια τακτικιστική πολιτική συστηματικής εφαρμογής εκ μέρους των Φράγκων, προκειμένου να μην αποξενώσουν τους εντόπιους, διαμορφώνοντας ευμενείς συνθήκες για τη διακυβέρνησή τους²⁶. Αφού άφησαν φρουρά στην Πάτρα, οι Φράγκοι επέστρεψαν στη βάση τους, στην Αχαΐα, και ακολούθως προς τις συμβουλές των γηγενών κατευθύνθηκαν προς την Ανδραβίδα, η οποία επρόκειτο να γίνει η πρωτεύουσα του Φράγκικου Πριγκιπάτου της Αχαΐας. Για τούτον ακριβώς τον λόγο, το Χρονικό του Μορέως εκθειάζει την πόλη ως την πιο λαμπρή χώρα του Μοριά. Η κατάληψη της Ανδραβίδας θα ήταν εύκολη υπόθεση, καθώς ήταν ανοχύρωτη, χωρίς πύργους, χωρίς τείχη. Όπερ και εγένετο. Όταν οι Φράγκοι πλησίασαν στην πόλη, άρχοντες και λαός βγήκαν να τους υποδεχθούν με σταυρούς και εικόνες ανά χείρας, σύμβολα όρκου και πίστης, μια ενέργεια που εκμαίευσε την υπόσχεση του Γουλιέλμου Σαμπλίτη ότι δεν θα τους αδικούσε, ότι θα

---

²³ Βλ. Σαράντη, 2012, σσ. 7-8.

²⁴ Βλ. Καλονάρος, 1940, στ. 1403-1403.

²⁵ Βλ. Σαράντη, 2012, σ. 9

²⁶ Στο ίδιο.

τους επέτρεπε να κρατήσουν ακέραιες τις περιουσίες τους και ότι θα τους πρόσφερε τιμή και ευεργεσίες²⁷.

Επόμενος στόχος των Φράγκων ήταν η Κόρινθος, που διέθετε το ισχυρότερο κάστρο της Πελοποννήσου, τον Ακροκόρινθο. Για τούτον ακριβώς τον λόγο, αν έπεφτε αυτή η πόλη, η πτώση της θα ήταν το βέβαιο προμήνυμα για την τύχη όλων των υπολοίπων φρουριών της χερσονήσου: θα έπεφταν και μάλιστα αμαχητί:

*Κι ὅσον ἀπεκατάστησεν τὴν χώραν Ἀνδραβίδας,
βουλὴν ἐπήρην μετ' αὐτοῦς τὸ ποῦ νὰ φουσσατέψῃ.
Ἐντούτῳ ἐδόθη ἡ βουλὴ στὴν Κόρινθον νὰ ἀπέλθουν,
διατὸ ἓνι κάστρον φοβερὸν, τὸ κάλλιον τῆς Ρωμάνιας,
καὶ ἓνι τὸ κεφάλαιον ὅπερ γὰρ ἀφεντεύει
ὄλῃν τὴν Πελοπόννησον ὅσον κρατεῖ ὁ Μορέας.
Ἐπεὶ ἂν προστάξῃ ὁ Θεὸς καὶ προσκυνήσῃ ἡ Κόρινθος,
ὄλα τὰ κάστρη τὰ ἕτερα τοῦ τόπου τοῦ Μορέως
ἄνευ σπαθίου καὶ πόλεμου θέλουσιν προσκυνήσει²⁸.*

Αφήνοντας φρουρά στην Ανδραβίδα και την Πάτρα, ο Σαμπλίτης έδωσε εντολή στον στόλο του να πλεύσει κατά μήκος των ακτών, ενώ την ίδια ώρα εκείνος κατηύθυνε τον στρατό του προς την Κόρινθο, μέσω της Βοστίτσας. Ο Λέων Σγουρός, άρχων της Κορίνθου, στην είδηση ότι πλησιάζουν οι Φράγκοι, ανέβασε τον άμαχο πληθυσμό στον Ακροκόρινθο και ο ίδιος με τους ενόπλους του παρέμειναν στην κάτω πόλη για την υπεράσπισή της:

*Τὸ κάστρον γὰρ τῆς Κόρινθος κεῖται ἀπάνω εἰς ὄρος·
βουνὴν ὑπάρχει θεόχτιστον καὶ ποῖος νὰ τὸ ἐγκωμιάσῃ;
ἡ χώρα γὰρ εὐρίσκετον κάτωθεν εἰς τὸν κάμπον,
μὲ πύργους γὰρ καὶ μὲ τειχεὰ καλὰ περικλεισμένη [...]
κι ὡς ἐπληροφορήθηκεν (=Λέων Σγουρός) ὅτι ἔρχονται οἱ Φράγκοι,
ἀπὸ τὴν χώρα (=Κάτω Κόρινθο) ἐξήβαλεν γυναῖκες καὶ παιδία,
ὡσαύτως καὶ τὸν λῆον λαὸν ὅπου ἄρματα ἐβαστοῦσαν,
κι ἀπάνω τοὺς ἀνέβασεν στὸ κάστρο τῆς Κορίνθου·
κ' ἐκεῖνος γὰρ ἐνέμεινε ἐκεῖσε εἰς τὴν χώραν*

²⁷ Στο ίδιο, σ. 10.

²⁸ Βλ. Καλονάρος, 1940, στ. 1442-1450 και Σαράντη, 2012, σ. 11.

*μὲ ὄσοι ἐβαστοῦσαν ἄρματα διὰ νὰ τὴν διαφεντέψῃ*²⁹.

Ο συγγραφέας του Χρονικού του Μορέως στην αναφορά του σε αυτήν την απόφαση του Σγουρού περί προστατευτικού εγκλεισμού των γυναικοπαίδων της Κορίνθου στον Ακροκόρινθο και περί ανάθεσης της φύλαξής τους στους στρατιώτες του, χρησιμοποιεί για τους ενόπλους αυτούς τον εξαιρετικά ενδιαφέροντα όρο «*λίον λαὸν ὅπου ἄρματα ἐβαστοῦσαν*». Όπως επισημαίνει σχετικά η Θέκλα Σανσαρίδου-Hendrickx σε ειδική για το Χρονικό του Μορέως μονογραφία της, δεν καθίσταται στην περίπτωση αυτή γνωστό εάν ο συγκεκριμένος χαρακτηρισμός (λίος λαός) γίνεται με κριτήρια καθαρά οικονομικά. Πάντως ο χρονικογράφος σαφώς μαρτυρεί ότι όσοι από τους κατοίκους της Κορίνθου παραδόθηκαν, αντιμετωπίστηκαν με επιείκεια από τους Λατίνους, σε αντίθεση με εκείνους που προέβαλαν αντίσταση, η μοίρα των οποίων υπήρξε ανελέητα αιματηρή. Ο Νικήτας Χωνιάτης με ομηρική γλαφυρότητα παρομοιάζει τον ακόλουθο των γεγονότων αναγκαστικό εγκλεισμό του Σγουρού στον Ακροκόρινθο με εκείνον του λαβωμένου θηρίου στη σπηλιά του ή του τυλιγμένου φιδιού μέσα στη φωλιά του, γράφοντας: *Ὁ δὲ δὴ Σγουρὸς ἐπὶ τούτοις ἠπορηκῶς καὶ τὸ Ἄργος ὀρῶν ἐχόμενον καὶ τὰς περιοικίδας πόλεις συνειλημμέναις ὡς ἐς ἄντρον λάσιος θῆρ ἢ ὡς ὄφεις ἐρπυστῆς ἐς χειρὰν συσπειρᾶται τὸν Ἀκροκόρινθον*³⁰.

Μετά την κατάληψη της «χώρας» της Κορίνθου, αγγελιαφόροι στάλθηκαν από τον Σαμπλίτη στις όμορες περιοχές, ζητώντας την υποταγή τους. Πράγματι, σύμφωνα με το Χρονικό, οι άρχοντες και ο λαός ανταποκρίθηκαν θετικά στην έκκληση του Φράγκου ηγεμόνα, με αποτέλεσμα να υποταχθεί χωρίς πολεμική αναμέτρηση ολόκληρη η βόρεια Αργολίδα, από τον Δαμαλά (κοντά στην άκρη της χερσονήσου) έως το Άξιον Όρος (σημ. Αγιονόρι, κοντά στην Κόρινθο)³¹.

Ενώ ο Γουλιέλμος Σαμπλίτης προχωρούσε μεθοδικά και βαθμιαία στην κατάκτηση της Πελοποννήσου, ο Φράγκος Βασιλιάς της Θεσσαλονίκης, Βονιφάτιος Μομφερρατικός, και ο ακόλουθός του, Γοδεφρίδος Βιλλεαρδουίνος, βρίσκονταν στη Θεσσαλία, όπου και έφτασαν οι ειδήσεις των στρατιωτικών επιτυχιών του Γουλιέλμου Σαμπλίτη. Τούτων δοθέντων, αποφάσισαν να κατευθυνθούν στην Κόρινθο, για να τον συναντήσουν και να ενώσουν τις δυνάμεις τους. Μετά την άφιξή τους, ο ενωμένος στρατός των Σταυροφόρων βάδισε προς την πόλη του Άργους, την οποία και κατέλαβε

²⁹ Βλ. Καλονάρος, 1940, στ. 1459-1462 και 1469-1474.

³⁰ Βλ. Βλαχοπούλου, 2002, σ. 111.

³¹ Βλ. Κορδώσης, 1985-86, σ. 77.

με έφοδο Ο Λέων Σγουρός, που βρισκόταν αποκλεισμένος στον Ακροκόρινθο από ένα απόσπασμα του Φραγκικού στρατού, μόλις αντιλήφθηκε ότι οι δυνάμεις των Φράγκων διαιρέθηκαν, εξαπέλυσε επίθεση με όσους στρατιώτες κατάφερε να πάρει μαζί του, εναντίον εκείνων που είχαν παραμείνει στην Κόρινθο³². Το αποτέλεσμα ήταν να τους προξενήσει βαρύτερες απώλειες. Την έξοδο του Σγουρού αναφέρει και το Χρονικό του Μορέως, σύμφωνα με το οποίο η πρωτοβουλία για την έναρξη της πολιορκίας του Ακροκορίνθου ήταν του Γουλιέλμου Σαμπλίτη («Καμπανέσης»), ο οποίος μάλιστα κατέστη ενήμερος των δυσάρεστων ειδήσεων σχετικά με τις ζημιές που είχαν υποστεί οι Λατινικές δυνάμεις πολιορκίας από την αιφνιδιαστική εξόρμηση του Σγουρού:

*Ὁ Σγουῶρος γὰρ ὁ ἐπαινετὸς ἐκεῖνος ὁ στρατιώτης,
ὅπου εἰς τὸ κάστρο εὐρίσκετον ἐκεῖνον τῆς Κορίνθου,
τὸ ἰδεῖ τὸ πῶς ἐμίσσεψαν τὰ φράγκικα φουσσᾶτα,
τὴν νύχταν ἐκατέβηκεν κ' ἐσέβην εἰς τὴν χώραν
μ' ὅσον λαὸν ἠμπόρεσεν νὰ ἐπάρῃ μετ' ἐκεῖνον.
Ζημίαν μεγάλην ἔποικεν, φονοκοπεῖο στοὺς Φράγκους,
ὅπου εἰς τὴν χώραν εὐρέθησαν, πολλ' ἀποθαρρεμένοι·
ὅσοι γὰρ εὐρέθησαν ὑγιεῖς εἰς τὰ κορμιά τους
καὶ ἔφτασαν κι' ἀρματώθηκαν, πόλεμον τοὺς ἐδῶκαν,
οἱ δὲ ὅπου ἦσαν ἀστενεῖς, κ' ἐκοίτονταν εἰς ζάλην,
ὅλους ἐσφάζασιν εὐτύς, οὐδ' ἓναν ἐλεῆσαν.
Τῆ νύχτα ἐκεῖνη παρευτὸς ἔσωσεν τὸ μαντᾶτο
στὸν Καμπανέσην, σὲ λαλῶ, ἐκεῖ ὅπου ἦτον στὸ Ἄργος·
πολλὰ τὸ ἐθλίβη λυπηρὰ διὰ τοὺς ἀρρωστημένους
ὅπου τοὺς ἐκατέσφαζαν ἀπ' ἔσω εἰς τὰ κρεββάτια·
τὴν χώραν τοῦ Ἄργους ἄφηκεν καλὰ σωταρχισμένην·
καλοὶ στρατιῶτες ἔμεινεν διὰ νὰ τὴν φυλάττουν,
κ' ἐκεῖνος στρέμμαν ἔποικεν ἐκεῖσε εἰς τὴν Κόρινθον,
Κι ἀφότου ἐστράφηκεν ἐκεῖ, ἄργησε μὲ τὸν ρῆγαν,
ἐκεῖνον τοῦ Σαλονικίου, τὸν μισὶρ Μπονιφάτον³³.*

³² Στο ίδιο, σσ. 77-78.

³³ Βλ. Καλονάρος, 1940, στ. 1528-1547.

Ο πολύ μεταγενέστερος και αινιγματικός Δωρόθεος Μονεμβασίας υποστήριξε ότι ο Σγουρός, κατά τη διάρκεια της ηρωικής αυτής εξόδου του, κατόρθωσε να ανακαταλάβει προσωρινά την κάτω πόλη της Κορίνθου: *Ὁ Σγουρός ὁ δὲ Καπετάνιος τῶν Ρωμαίων, ὅπου ἦτανε ἐπάνω εἰς τὸ Κάστρο τῆς Κορίνθου, ὡς εἶδεν ὅτι τὸ φράγκικο φουσάτο ἐμίσειε καὶ ἐπῆγε εἰς τὸ Ἄργος, κατέβη τὴν νύκτα μὲ τέχνην καὶ ἐμπῆκεν εἰς τὴν κάτω χώραν τῆς Κορίνθου, ἐκεῖ ὅπου ἐφύλαγαν οἱ φράγκοι, καὶ τοὺς ἔκοψεν ὅλους καὶ ἐπῆρε τὴν χώραν.* Η άσχημη αυτή ανατροπή για τους Φράγκους, τους ανάγκασε να επιστρέψουν στην Κόρινθο, αφήνοντας μόνο ένα απόσπασμα στρατού για τη φύλαξη της πόλης του Άργους. Η Αραγωνική παραλλαγή του Χρονικού μνημονεύει, ότι, μετά την επάνοδο των Φράγκων στην Κόρινθο, έλαβε χώρα νέα μάχη και οι Φράγκοι ανακατέλαβαν την πόλη, φονεύοντας πολλούς Έλληνες. Μετά από παραμονή έξι ως οχτώ ημερών στην Κόρινθο, ο μεν Βονιφάτιος Μομφερρατικός έφυγε από την Πελοπόννησο και επέστρεψε στις κτήσεις του στη Βόρεια Ελλάδα, ο δε Γουλιέλμος Βιλλεαρδουίνος παρέμεινε, για να συνεχίσει, από κοινού με τον Σαμπλίτη, την κατάκτηση της χερσονήσου³⁴.

Ο Γοδεφρείδος Βιλλεαρδουίνος, έχοντας συγκεντρώσει πληροφορίες από τον εντόπιο πληθυσμό, που γνώριζε την περιοχή, υπέδειξε στον Γουλιέλμο Σαμπλίτη να εγκαταλείψουν τις αψιμαχίες γύρω από τα οχυρά κάστρα του Σγουρού και να κατευθυνθούν προς τη Δυτική Πελοπόννησο, της οποίας η κατάληψη θα ήταν ευχερέστερη λόγω της γεωμορφολογίας της. Η Αραγωνική παραλλαγή του Χρονικού αναφέρει ότι, πέραν της φρουράς που θα παρέμενε στην Κόρινθο για να προστατεύσει την πόλη, ο Γοδεφρείδος Βιλλεαρδουίνος συμβούλεψε τον Σαμπλίτη να μεριμνήσει για την κατασκευή ενός φρουρίου στο βουνό που βρίσκεται απέναντι από την Κόρινθο, και επιπλέον, ο Δούκας της Αθήνας, Όθωνας de la Roche, να μείνει για την αποπεράτωσή του. Όπερ και εγένετο, καθώς ο Όθωνας παρέμεινε στην Κόρινθο και φρόντισε για την ανέγερση του κάστρου αυτού, που του έδωσε την επωνυμία Montescovée. Η Ελληνική και η Γαλλική παραλλαγή του Χρονικού επίσης αναφέρουν την εν λόγω κατασκευή του κάστρου, ωστόσο την τοποθετούν χρονικά σε πολύ μεταγενέστερο σημείο και συγκεκριμένα στην εποχή του Γουλιέλμου Βιλλεαρδουίνου³⁵.

Η αφήγηση του Βιλλεαρδουίνου παρουσιάζει πολλές διαφορές από εκείνες των παραλλαγών του Χρονικού του Μορέως. Σύμφωνα με τον Φράγκο ιστορικό,

---

³⁴ Βλ. Βλαχοπούλου, 2002, σσ. 117-118.

³⁵ Βλ. Κορδώσης, 1985-86, σσ. 78-79.

επικεφαλής του στρατού των Σταυροφόρων ήταν αποκλειστικά και μόνον ο Βονιφάτιος Μομφερρατικός, που εξόρμησε από τα εδάφη της Θεσσαλονίκης και οδήγησε τον στρατό του εναντίον του Λέοντος Σγουρού, του μόνου Έλληνα άρχοντα που προέβαλε αντίσταση. Κατά τον Βιλλεαρδουίνο, ο Φραγκικός στρατός πολιορκήσε ταυτόχρονα το Ναύπλιο και την Κόρινθο, δύο από τις πλέον ισχυρές οχυρωματικά πόλεις στη δικαιοδοσία του Σγουρού. Στον Ακροκόρινθο παρέμεινε ο Ιάκωβος ντ' Αβέν (Jacques d' Avesnes), με ένα τμήμα του στρατού, ενώ ο υπόλοιπος, με τον Βονιφάτιο επικεφαλής, κινήθηκαν προς το Ναύπλιο, όπου και διεμείφθη η συνάντηση του Σαμπλίτη με τον Βιλλεαρδουίνο, με τον πρώτο να ακολουθεί και όχι να ηγείται του δεύτερου. Εν συνεχεία θα εκτεθούν οι συνθήκες υπό τις οποίες ο Βιλλεαρδουίνος βρέθηκε στο Ναύπλιο, οι οποίες ήταν ουσιαστικά ζήτημα τύχης³⁶.

Ο Βονιφάτιος, σύμφωνα με τον Βιλλεαρδουίνο, πολιορκούσε άνευ αποτελέσματος το Ναύπλιο, την ίδια ώρα που ο Jacques d' Avesnes παρέμενε μπροστά στην Κόρινθο, όπως είχε διαταχθεί από τον αρχηγό του. Ο Σγουρός, αποκλεισμένος στον Ακροκόρινθο, μετά την αποχώρηση του Βονιφατίου αντιλήφθηκε ότι οι δυνάμεις που τον πολιορκούσαν είχαν λιγοστέψει κι έτσι ένα πρωί αποτόλμησε αδόκητη έξοδο αιφνιδιάζοντας τους αντιπάλους του, οι οποίοι ακριβώς λόγω του αιφνιδιασμού υπέστησαν βαριές απώλειες³⁷: *«Ο Ιάκωβος της Αβέν κράταγε την πολιορκία της Κορίνθου (= Ακροκορίνθου), που του 'χε αναθέσει ο μαρκήσιος (= Βονιφάτιος). Ο Σγουρός, που ήταν μέσα στην Κόρινθο και ήταν πολύ σοφός και εφευρετικός, είδε πως ο Ιάκωβος δεν είχε πολύ κόσμο και πως δε φυλαγόταν καλά. Ένα πρωί, μόλις ξημέρωνε, έκανε μια επίθεση πολύ μεγάλη και έφτασε μέχρι το στρατόπεδό τους· πριν προλάβουν να πάρουν τα όπλα οι δικοί μας, είχαν σκοτωθεί πολλοί. Εκεί πέθανε ο Ντρε του Εστρυάν που ήταν πολύ γενναίος και παλληκάρι· και έγινε μεγάλο πένθος. Και ο Ιάκωβος της Αβέν, που ήταν αρχηγός, πληγώθηκε στο πόδι πολύ άσχημα· και κείνοι που ήταν παρόντες μαρτυράνε πολύ καλά πράγματα γι' αυτόν, γιατί από τη σωστή του στάση σώθηκαν. Και μάθετε καλά πως παραλίγο να χαθούν όλοι· και με τη βοήθεια του θεού τους απώθησαν πίσω στο κάστρο (= Ακροκόρινθο)»³⁸*. Ύστερα από λυσσαλέα μάχη οι Φράγκοι κατόρθωσαν να αναχαιτίσουν την ορμή των Ελλήνων, που κατέφυγαν ξανά μέσα στο κάστρο. Ο Βιλλεαρδουίνος τελειώνει στο σημείο αυτό την αφήγησή του και μόνο μεταγενέστερη μνεία κάνει του Ιταλού Μαρκησίου, όταν η κατάσταση στη

---

³⁶ Στο ίδιο, σ. 79.

³⁷ Στο ίδιο.

³⁸ Villehardouin, 1961, παρ. 389.

Θεσσαλονίκη τον υποχρέωσε να επιστρέψει εκεί, αποσυρόμενος από την πολιορκία του Ναυπλίου³⁹.

Όσον αφορά τον Νικήτα Χωνιάτη, η κατάληψη της Πελοποννήσου παρουσιάζεται ως συνέχεια της υποταγής της Ανατολικής Στερεάς Ελλάδας και εκτός από τον Βονιφάτιο δεν αναφέρει άλλον Φράγκο αρχηγό. Η κατάληψη της Κορίνθου, του Άργους και των υπολοίπων πόλεων της Πελοποννήσου περιγράφεται από τον λόγιο συγγραφέα με έλλειμμα πραγματολογικών στοιχείων, καθώς πλεονάζει αντί αυτών το πατριωτικό αισθητήριο, διάστικτο από ρητορικά σχήματα. Ωστόσο παρά τον πατριωτικό οίστρο, επιφυλάσσει λίγες παραπάνω πληροφορίες ειδικά για τον Σγουρό και τις πολεμικές επιχειρήσεις γύρω από τον Ακροκόρινθο. Βάσει αυτών μαθαίνουμε ότι, μετά τον αποκλεισμό του Σγουρού στο κάστρο, ο Βονιφάτιος επιχείρησε έφοδο για την κατάληψη του κάστρου, αλλά αναχαιτίστηκε. Κατόπιν, επειδή αντιλήφθηκε ότι η διάβαση μέσω του στενού που οδηγούσε στο Ναύπλιο ήταν δυσχερής, λόγω της οχυρωματικής επάρκειας των φρουρίων που το προστάτευαν (φρούρια Αγιονορίου), αποφάσισε την ταυτόχρονη πολιορκία των φρουρίων του στενού και του Ακροκορίνθου. Για να καταφέρει το επιθυμητό αποτέλεσμα στην πολιορκία αυτού του πανίσχυρου κάστρου, ο ίδιος ο Βονιφάτιος διέταξε την κατασκευή ενός αντιφρουρίου, πάνω σε κοντινό ύψωμα που του φάνηκε κατάλληλο. Αργότερα, ενώ οι επιχειρήσεις του γύρω από τα κάστρα του Σγουρού βρίσκονταν σε εξέλιξη, αναγκάστηκε να επιστρέψει στη Θεσσαλονίκη, εξαιτίας κάποιας εξέγερσης που εκδηλώθηκε στην πρωτεύουσά του⁴⁰.

Η έξοδος του Σγουρού πιθανολογείται κατόπιν της αναχώρησης του Βονιφάτιου και ενώ ο κύριος όγκος των Λατινικών στρατευμάτων βρισκόταν απασχολημένος στις επιχειρήσεις στην Αργοναυπλία. Έτσι, το πιθανότερο είναι ότι οι Λατίνοι κατόρθωσαν να αντικρούσουν τους Έλληνες μόνοι τους, μετά από και παρά τις βαρείες απώλειες που είχαν υποστεί. Τότε, επίσης, πρέπει να κατασκευάστηκε και το Πεντεσκούφι, ένα μικρό αντιφρούριο, όπου θα κατέφευγαν οι Δυτικοί πολιορκητές στις δύσκολες περιστάσεις, όταν η αποτελεσματικότητά τους χώλαινε μπροστά σε καλά οχυρωμένα κάστρα (όπως ο Ακροκόρινθος). Όσον αφορά στο πότε ακριβώς κατασκευάστηκε αυτό το αντιφρούριο, δεν είναι κατατοπιστικό ούτε και το κατά τα άλλα πολύ ενδιαφέρον χωρίο του Νικήτα Χωνιάτη, που επίσης μνημονεύει το αξιόμαχο των οχυρώσεων του

---

³⁹ Βλ. Κορδώςης, 1985-86, σ. 79.

⁴⁰ Στο ίδιο, σσ. 79-80.

Σγουρού και δη το Πεντεσκούφι:

«Ὁ δέ ἐστιν ἡ τῆς πάλαι πόλεως Κορίνθου ἀκρόπολις, ἐπ' ἀνάντους ὄρους κειμένη καὶ δυσάλωτος τοῖς προσβάλλουσιν. ἀποκρουσθεὶς τοῖνυν τοῦ Ἀκροκορίνθου μαρκέσιος, ἀλλὰ μηδὲ τὴν ἐς τὸ Ναύπλιον πάροδον ῥαδίαν θεώμενος διὰ τὴν τῶν ἐρυμάτων ἐχυρότητα καὶ τὴν τῶν ἀπομαχομένων ἰσχυρότητα, χρονοτριβεῖν ἐφ' ἑκατέροις προτίθησιν, ἐς δὲ τὸν Ἀκροκόρινθον καὶ φρούριον ἀντίθετον ἀνίστησιν ἧ μάλιστα ἐπίμαχος ὁ χῶρος αὐτῶν κατεφαίνετο»⁴¹.

Στο Χρονικό του Μορέως η κατάκτηση της Πελοποννήσου από τους Φράγκους παρουσιάζεται ως μια ενιαία επιχείρηση, που εκτυλίχθηκε μέσω των τεσσάρων πρώτων αρχικών επεισοδίων: εκκινώντας από την πολίχνη της Κάτω Αχαΐας και την απόβαση συνολικά στην Αχαΐα, περιοχή που θα παράσχει την επωνυμία της στο υπό δημιουργία Πριγκιπάτο που θα προκύψει, συνεχίζεται με την κατάληψη της Πάτρας, που θα αποτελέσει την ισχυρότερη βαρωνία του, την κατάληψη της Ανδραβίδας, που θα επιλεγεί ως πρωτεύουσα του Πριγκιπάτου, και την επιχείρηση εναντίον της Κορίνθου, το στρατιωτικό κέντρο της Βυζαντινής Πελοποννήσου με το πανίσχυρο φρούριο, η κατάληψη της οποίας προοικονομεί την υποταγή ολόκληρης της χερσονήσου. Στο Χρονικό τα στρατιωτικά αυτά επεισόδια σηματοδοτούν τους πυλώνες δημιουργίας του Πριγκιπάτου της Αχαΐας⁴².

Η κατάληψη της Αχαΐας και της Πάτρας από τους Φράγκους αναφέρεται μόνον από το Χρονικό του Μορέως, ενώ το Χρονικό του Βίλλεαρδουίνου περιορίζεται στις δύο σημαντικότερες επιχειρήσεις τους, που υπήρξαν καταλυτικές συνιστώσες για την υποταγή της Πελοποννήσου: τις επιχειρήσεις εναντίον των κάστρων του Λέοντα Σγουρού, σε Κόρινθο και Ναύπλιο, σημεία συνάντησης των δύο μελλοντικών αρχόντων της Φράγκικης Πελοποννήσου και τις επιχειρήσεις στη Μεσσηνία, όπου διεξήχθη η μοναδική μάχη ανοικτού πεδίου, με τους Φράγκους να αναδεικνύονται νικητές με το πέρας της. Ο Χωνιάτης, από τη πλευρά του, εξηγεί γιατί οι Φράγκοι από την Κορινθία και την Ναυπλία προτίμησαν να στραφούν προς την Αχαΐα και την Ηλεία και όχι προς νότο, προς τη Λακεδαιμονία⁴³.

Ας επιστρέψουμε όμως στην αφήγηση του Χρονικού του Μορέως. Είδαμε ότι, μετά την αποβίβασή του στην Κάτω Αχαΐα, ο Γουλιέλμος Σαμπλίτης κατευθύνθηκε στην

---

⁴¹ Βλ. Βαλχοπούλου, 2002, σσ. 118-119.

⁴² Βλ. Σαράντη, 2005, σ. 11.

⁴³ Στο ίδιο, σ. 13.

Πάτρα, την οποία και κατέλαβε, εν συνεχεία κινήθηκε δυτικά προς την Ανδραβίδα, που έμελλε να γίνει το διοικητικό κέντρο του Πριγκιπάτου, και τέλος στράφηκε προς ανατολάς κινούμενος προς την Κόρινθο. Εκ πρώτης όψεως η πορεία της στρατιωτικής επιχείρησης του Σαμπλίτη δείχνει να παλινδρομεί, γεγονός ωστόσο που αιτιολογείται, λαμβανομένης υπόψιν της ιστορικής γεωγραφίας της περιοχής⁴⁴.

Η επιλογή της Βορειοδυτικής Πελοποννήσου από τους Σταυροφόρους ως κέντρου του Πριγκιπάτου τους, εναπόκειται προφανώς σε λόγους γεωφυσικούς και πολιτικούς. Κατ'αρχάς, το εύφορο έδαφος της μεγάλης πεδιάδας της, στοιχείο που τονίζεται στο Χρονικό του Μορέως, πρέπει να ήταν καίριος λόγος. Αν συνδυαστεί δε με τον παράγοντα της γεωγραφικής θέσης της περιοχής, που την καθιστούσε ευπρόσιτη εκ δυσμών, παρείχε σωρευτικό όφελος στη Φραγκική στοχοθεσία, γεγονός που θα έπαιξε επίσης ρόλο στην απόφασή τους. Η βορειοδυτική παραλία της Πελοποννήσου είναι η μόνη της χερσονήσου που η γεωφυσική διαμόρφωσή της τη στρέφει προς τη Δύση, γεγονός κομβικής σπουδαιότητας, καθώς οι Φράγκοι ηγεμόνες διατήρησαν οικονομικούς και πολιτικούς δεσμούς με τη Γαλλία, από όπου προέρχονταν, και η επαφή τους με τη χώρα καταγωγής τους ήταν απαραίτητη. (Ας υπενθυμίσουμε, για παράδειγμα, ότι ο Γουλιέλμος Σαμπλίτης, ιδρυτής του Πριγκιπάτου, κλήθηκε να επιστρέψει στη Γαλλία το 1208, για να ρυθμίσει τα κληρονομικά ζητήματα που προέκυψαν μετά τον θάνατο του αδελφού του).

Ο τρίτος παράγοντας θα πρέπει να ήταν πολιτικός, δεδομένου του γεγονότος ότι η αντίσταση στη Βορειοδυτική Πελοπόννησο δεν προμηνυόταν ισχυρή, όπως στη Νότια Πελοπόννησο, πληροφορία που μας παρέχει μόνον ο Χωνιάτης. Στη Βορειοδυτική πλευρά της Πελοποννήσου δεν υπήρχαν ισχυρά Βυζαντινά κέντρα, ενώ οι πόλεις της διέθεταν από ελάχιστη έως μηδαμινή οχύρωση, στοιχεία που αναμφίβολα θα διευκόλυναν τους Φράγκους στην εξαρχής δημιουργία δικών τους κέντρων του ιδίου πολιτικού και πολιτισμικού χαρακτήρα. Η πληροφορία που παρέχει η Αραγωνική παραλλαγή του Χρονικού του Μορέως ότι η Αχαΐα ήταν κατεστραμμένη, έχει ερμηνευθεί ως υπαινιγμός ότι η Φράγκικη κατάκτηση λειτούργησε αναγεννητικά για την πόλη και ταυτόχρονα παρείχε τις προϋποθέσεις για την εδραίωση των Φράγκων στην Πελοπόννησο, αφού, άλλωστε, το ίδιο το όνομα της πόλης οδηγεί συνεκδοχικά στην ίδρυση του Πριγκιπάτου⁴⁵.

---

⁴⁴ Στο ίδιο, σ. 13.

⁴⁵ Στο ίδιο, σσ. 13-14.

Η επιλογή της Αχαΐας ως τόπου απόβασης των Φράγκων απαιτεί μίαν ερμηνεία, εφόσον το όνομα της πολίχνης παραπέμπει ευθέως στο συνώνυμο Φράγκικο Πριγκιπάτο που προέκυψε. Η κατάκτηση λοιπόν της πολίχνης της Αχαΐας θυμίζει τις ομηρικές προοικονομίες και υπαινίσσεται την ίδρυση του Πριγκιπάτου της Αχαΐας. Στο σημείο αυτό ενδιαφέρον παρουσιάζει η εναλλαγή των τοπωνυμίων της περιοχής, Αχαΐα, Μορέας, Πελοπόννησος, όπως παραδίδονται από τις πηγές. Στις 19 Νοεμβρίου 1205, σε μια επιστολή προς τον Λατίνο Πατριάρχη της Κωνσταντινούπολης, ο Πάπας Ιννοκέντιος Γ΄ ονομάζει τον Γουλιέλμο Σαμπλίτη *princeps totius Achaiae provinciae*. Ο όρος Αχαΐα απαντάται κυρίως στη Λατινική ορολογία, προερχόμενος από το όνομα της εκκλησιαστικής επαρχίας της Αχαΐας με έδρα την Πάτρα⁴⁶.

Το τοπωνύμιο *Μορέας* από την άλλη, το οποίο τίθεται σε ευρεία χρήση κυρίως με τη Φράγκικη κατάκτηση της Πελοποννήσου, δεν είναι άγνωστο στους Βυζαντινούς χρόνους και συνδέεται με τη θέση της σημερινής πολίχνης της Κάτω Αχαΐας, καθώς από τον 9ο αιώνα, σχόλια στον Στράβωνα μαρτυρούν την ύπαρξη μιας πόλης ονόματι *Μορέας* στη θέση της αρχαίας Δύμης και της σύγχρονης Κάτω Αχαΐας (*Δύμη ὁ νῦν Μορέας*). Τον 11ο αιώνα η πόλη αυτή ήταν έδρα επισκοπής, που υπαγόταν στην Πάτρα. Στην Ελληνική παραλλαγή του Χρονικού του Μορέως το τοπωνύμιο *Μορέας* παρουσιάζει ποικίλες διακυμάνσεις, οι οποίες ακολουθούν την πολιτική ιστορία της εποχής: έτσι λοιπόν, *Μορέας* άλλοτε σημαίνει την πεδιάδα της Ήλιδας άλλοτε τη Βορειοδυτική Πελοπόννησο, όπως και στο Χρονικό του Βιλλεαρδουίνου, άλλοτε ολόκληρη τη χερσόνησο της Πελοποννήσου. Σε έγγραφο του 14ου αιώνα συμβαίνει κάτι αντίστοιχο, με το τοπωνύμιο *Μορέας* να χρησιμοποιείται για να δηλώσει κάποτε την πεδιάδα της Ήλιδας, κάποτε την ευρύτερη περιοχή της Αχαΐας και της Ήλιδας και κάποτε ολόκληρη την Πελοπόννησο.

Καθίσταται λοιπόν ευκρινές ότι το όνομα της πόλης αποδόθηκε ως βαπτιστικό της περιοχής. Το φαινόμενο αυτό καταγράφεται και αργότερα, τον 16ο αιώνα, όταν συντάχθηκε η Ιταλική παραλλαγή του Χρονικού του Μορέως, στην οποία το κάστρο που έκτισαν οι Φράγκοι κατακτητές αποκαλείται *Peloponneso*. Από αυτά συνάγεται ότι η απόβαση των Φράγκων στην Αχαΐα, όπως διασώζεται από την επική παράδοση του Χρονικού των Βιλλεαρδουίνων, και η εγγύτητά της με το πολιτικό κέντρο του Πριγκιπάτου της Αχαΐας στην Ηλεία αλλά και με την επισκοπή της Πάτρας και μεγαλύτερη βαρωνία του Πριγκιπάτου, ευθύνονται για την εννοιολογική προσέγγιση

---

⁴⁶ Στο ίδιο, σ. 14.

των τοπωνυμίων Αχαΐα, Μορέας, Πελοπόννησος. Αρχαία και βυζαντινά τοπωνύμια αναμειγνύονται, ταυτίζονται και χρησιμοποιούνται εναλλάξ σε μια δεδομένη ιστορική συγκυρία, προκειμένου η ονοματολογία που έρχεται από το παρελθόν να συνδεθεί με το τότε ιστορικό παρόν και άρα να αποδοθεί ως συνδυαστικό σύμβολο των κατακτητών με την πρότερη ύπαρξη του χώρου, καθώς ένα νέο πολιτικό σχήμα, το Πριγκηπάτο της Αχαΐας, αναζητά τα δικά του θεμέλια στήριξης.

Στην αφήγηση του Χρονικού του Μορέως, που κινείται στις μεθοριακές γραμμές μεταξύ της ιστορίας και του μύθου, η σημερινή Κάτω Αχαΐα μαζί με την ευρύτερη περιοχή της απέκτησε ιστορικό ρόλο και είναι για τούτο που της αποδίδονται βαρύνοντα τοπωνύμια, Πελοπόννησος, Αχαΐα και Μορέας, άρρηκτα συνδεδεμένα με την ιστορία του τόπου. Στη μυθολογία της Φράγκικης κατάκτησης η Κάτω Αχαΐα αναβιβάζεται σε ιστορικό σύμβολο που σηματοδοτεί την άφιξη των Φράγκων κατακτητών και την εδραίωση της ηγεμονίας τους. Ο γεωγραφικός εντοπισμός της μεταξύ Πάτρας, σημαντικού εμπορικού κέντρου, και Ανδραβίδας, της μεγαλύτερης βαρώνιας του Πριγκιπάτου και πρωτεύουσάς του, εξυπηρετούσε τη χρεία ύπαρξης ενός τόπου-συμβόλου στο αφήγημα της Φράγκικης κατάκτησης της Πελοποννήσου⁴⁷.

---

⁴⁷ Στο ίδιο, σσ. 14-15.

Κεφάλαιο 3

Η κατάληψη της Δυτικής Πελοποννήσου από τους Σταυροφόρους

Το σημείο καμπής για την ουσιαστική κατάληψη της Δυτικής Πελοποννήσου σηματοδοτείται με την συνάντηση του Γουλιέλμου Σαμπλίτη και του Γοδεφρίδου Βιλλεαρδουίνου στο Ναύπλιο, όπου, όπως αναφέρθηκε, συνομολόγησαν στην συνέχιση των επιχειρήσεων στα δυτικά, ως συμφερότερης έναντι της πολιορκίας των φρουριών του Σγουρού. Βέβαια η πρώτη επαφή και η μερική κατάκτηση της Δυτικής Πελοποννήσου από ένα τμήμα των Σταυροφόρων είχε ήδη συντελεστεί κάποιους μήνες νωρίτερα αυτής της συναπόφασης. Σύμφωνα με το Χρονικό του Βιλλεαρδουίνου⁴⁸, ο Γοδεφρείδος Βιλλεαρδουίνος, ιπότης από την Καμπανία και ανιψιός του ομώνυμου ιστορικού, πληροφορήθηκε την είδηση της πτώσης της Κωνσταντινούπολης στην Συρία, όπου βρισκόταν, και αποφάσισε να καταπλεύσει με τον στόλο του στη Βασιλεύουσα. Δεν συνεπικούρησαν όμως στην απόφασή του οι άνεμοι, καθώς τον οδήγησαν στη Μεθώνη και όχι στην Πόλη. Εκεί αναγκάστηκε να ξεχειμωνιάσει, αποκλεισμένος ουσιαστικά και μόνος σε εχθρικό περιβάλλον.

Ωστόσο παρά τη δυσμένεια της υποχρεωτικής παραμονής σε αντίπαλη περιοχή, δεν άργησε η αντιστάθμιση των δεδομένων, καθώς ο Βιλλεαρδουίνος δέχθηκε σύντομα την προσέγγιση ενός εκ των εντοπίων αρχόντων και την εκ μέρους του πρόταση συνεργασίας, με σκοπό να κερδίσουν εδάφη στην Πελοπόννησο. Το γεγονός της πτώσης της Κωνσταντινούπολης στα χέρια των Φράγκων και άρα της διάλυσης του Βυζαντινού κράτους, συνιστούσε ανεκτίμητη ευκαιρία προσπορισμού ιδίων οφελών και ο Βιλλεαρδουίνος άδραξε την ευκαιρία δεχόμενος την προσφορά αυτή, με αποτέλεσμα οι δύο φιλόδοξοι ετερόφυλοι ευγενείς να κατακτήσουν από κοινού «ένα μεγάλο μέρος της χώρας»⁴⁹.

Η “ανίερη” αυτή συμμαχία δεν έμελλε όμως να μακροημερεύσει, καθώς ο Έλληνας τοπικός άρχοντας που ήταν το ήμισυ της σύμπηξής της πέθανε και ο γιος του, που τον διαδέχτηκε, στράφηκε εναντίον του Βιλλεαρδουίνου και τον «πρόδωσε». Η ζυγαριά έκλινε πάλιν εις βάρος του Φράγκου άρχοντα, καθώς τα κάστρα που είχαν καταληφθεί, εξεγέρθηκαν εναντίον του. Προκειμένου να αντιμετωπίσει τις νέες δυσμένειες, ο

---

⁴⁸ Villehardouin, 1961, παρ. 389.

⁴⁹ Βλ. Κορδώσης, 1985-86, σ. 84.

Βιλλεαρδουίνος αποφάσισε να στραφεί προς τον Βονιφάτιο και έσπευσε να τον συναντήσει στο Άργος, όπου βρισκόταν, παίρνοντας μαζί του όσους άντρες μπορούσε. Οι έφιπποι στρατιώτες του Βιλλεαρδουίνου έφθασαν στο στρατόπεδο του Βονιφατίου στο Ναύπλιο μετά από πορεία περίπου έξι ημερών και η υποδοχή που δέχθηκαν εκεί ήταν έμπληη τιμών. Ο Βιλλεαρδουίνος συναντήθηκε με τον φίλο του Γουλιέλμο Σαμπλίτη και όταν τελείωσε τις διηγήσεις των περιπετειών του στην πλούσια γη της Δυτικής Πελοποννήσου, τού πρότεινε να αφήσουν το στρατόπεδο του Βονιφατίου και να επιχειρήσουν από κοινού, με στόχο την κατάκτηση της χώρας. Ο Σαμπλίτης, εικάζοντας τα προσδοκώμενα οφέλη ενός τέτοιου εγχειρήματος και αποσπώντας την περί υποτέλειας ομολογία του Βιλλεαρδουίνου, δέχθηκε την πρόταση του τελευταίου και εξασφάλισε την άδεια του Βονιφατίου για την αναχώρησή του⁵⁰.

Τρεις γνωστές πηγές (Χρονικό του Μορέως, Βιλλεαρδουίνος, Χωνιάτης) παρέχουν τις πληροφορίες σχετικά με την κατάκτηση της Δυτικής Πελοποννήσου από τους Φράγκους. Σύμφωνα με το Χρονικό του Μορέως, κατόπιν της απόφασής τους να εγκαταλείψουν τα φρούρια του Σγουρού και να κατευθυνθούν προς τη Δυτική Πελοπόννησο, ο Γουλιέλμος Σαμπλίτης και ο Γοδεφρίδος Βιλλεαρδουίνος φρόντισαν πρώτα να οχυρώσουν την Κόρινθο κι ύστερα βάδισαν κατ' αρχάς προς την Πάτρα και ακολούθως προς την Ανδραβίδα. Το Χρονικό αναφέρει πως οι δύο αυτές πόλεις είχαν καταληφθεί από τους Φράγκους αμέσως μετά την έλευση του Σαμπλίτη στον Μοριά. Στην Ανδραβίδα ο Βιλλεαρδουίνος προέτρεψε τους άρχοντες της πεδινής δυτικής Πελοποννήσου να δηλώσουν την υποτέλειά τους στον νέο κύριό τους, δίνοντας έτσι τέλος στους φόνους και τις αιχμαλωσίες. Οι άρχοντες όχι μόνο των πεδινών περιοχών αλλά και της «Μεσαρέας», της περιοχής δηλαδή γύρω από την Άκοβα, δεν άργησαν να πεισθούν και δήλωσαν υποταγή, με αντάλλαγμα τη διατήρηση στο ακέραιο των περιουσιών τους. Και πάλι ο Βιλλεαρδουίνος, που παρουσιάζεται μάλιστα από το Χρονικό ως «φρόνιμος» και άριστος στο να παρέχει νουθεσίες, υπέδειξε στον κύριό του, Γουλιέλμο Σαμπλίτη, να προχωρήσουν και να πολιορκήσουν τα παραθαλάσσια φρούρια, τουλάχιστον για όσον καιρό θα είχαν στη διάθεσή τους στόλο. Η υπόδειξή του βρήκε σύμφωνο τον Σαμπλίτη, με αποτέλεσμα, όχι πολύ κατόπιν, το Ποντικόκαστρο, μικρό φρούριο κοντά στο ακρωτήριο Κατάκωλο, να πέσει στα χέρια τους. Η Γαλλική παραλλαγή του Χρονικού δεν κάνει λόγο πουθενά για το Ποντικόκαστρο, ενώ η Αραγωνική παραλλαγή αναφέρει ότι επρόκειτο για ένα έρημο

---

⁵⁰ Στο ίδιο, σσ. 84-85.

φρούριο, κατασκευασμένο από παλιά, το οποίο επισκευάστηκε από τους Φράγκους και ονομάστηκε Belveder⁵¹.

Είναι ξανά η Αραγωνική παραλλαγή του Χρονικού του Μορέως που μνημονεύει ένα άλλο κάστρο, το Αράκλοβο, που χρωστά τη φήμη του στον γενναίο πρόμαχό του, Βουτσαρά Δοξαπατρή. Το Αράκλοβο (ή Ράκλοβον ή Ορεόκλοβον ή Εριόκλοβον) βρισκόταν σε νευραλγική θέση στη Μεσαιωνική περιφέρεια των Σκορτών (σημερινή Γορτυνία και μέρος των περιοχών Ολυμπίας και Μεγαλόπολης). Μετά λοιπόν από την κατάληψη του Ποντικοκάστρου, οι Φράγκοι, βάσει της αραγωνικής παραλλαγής, διείσδυσαν στα Σκορτά, στο ορεινό δηλαδή τμήμα της Δυτικής Πελοποννήσου, όπου βρήκαν ένα φρούριο, το Αράκλοβο (Bucelet)⁵², μικρό μεν, ισχυρό δε, για το οποίο χρήσιμες πληροφορίες αντλούνται από το Χρονικό του Μορέως:

*«Τούτο τό κάστρο έβλέπετε, τήν δύναμιν που έχει
όλίγοι άνθρωποι ήμποροϋν νά τό έχουσι φυλάττει,
άφών έχει σωτάρχισιν κ' ενι άφιρωμένον
μέσα στόν τόπον των Σκορτών κοίτεται κι άφεντεύει»⁵³.*

Ο άρχων του κάστρου, Βουτσαράς Δοξαπατρής, ήταν εξαιρετικά δυνατός και συχνά επιχειρούσε εξόδους στις οποίες όχι μόνο συγκρουόταν με τους Φράγκους, αλλά τους προξενούσε μεγάλες απώλειες. Βλέποντας οι τελευταίοι ότι ήταν αδύνατο να καταλάβουν το Αράκλοβο εξ εφόδου, καθώς, κατά τα φαινόμενα, το απόκρημνο της τοποθεσίας του καθιστούσε αυτή την πιθανότητα απαγορευτική, άφησαν ένα τμήμα του στρατεύματός τους να το πολιορκεί και οι υπόλοιποι αναχώρησαν για την Αρκαδία (Κυπαρισσία). Το Αράκλοβο είναι το μόνο φρούριο της Δυτικής Πελοποννήσου για το οποίο γίνεται ρητή αναφορά σε πηγή ότι πολιορκήθηκε⁵⁴.

Στην Αρκαδία όπου κατευθύνθηκαν, δεν υπήρχε βέβαια λιμάνι να αγκυροβολήσουν τον στόλο τους, γεγονός που τους ανάγκασε να αποχωρήσουν, ωστόσο κάποιοι στρατιώτες του πεζικού επιτέθηκαν σε γηγενείς που βρίσκονταν εκτός των τειχών, φονεύοντας όσους δεν πρόλαβαν να καταφύγουν στο κάστρο. Η Γαλλική παραλλαγή του Χρονικού είναι η μόνη που μας δίνει την ενδιαφέρουσα πληροφορία πως στη συνέχεια οι Φράγκοι κατέλαβαν και την Πύλο (Port de Junch την ονομάζει το Chronique). Πρόκειται για το παλαιό κάστρο της Πύλου, τα λείψανα του οποίου

---

⁵¹ Στο ίδιο, σσ. 85-86

⁵² Στο ίδιο, σ. 86.

⁵³ Βλ. Καλονάρος, 1940, στ. 8272.

⁵⁴ Βλ. Κορδώσης, 1985-86, σ. 86.

σώζονται ως τις μέρες μας στον λόφο που υψώνεται στο βάθος του λιμανιού. Το κάστρο ονόματι Ναυαρίνο βρίσκεται στη βόρεια είσοδο του λιμανιού και χτίστηκε στα νεότερα χρόνια⁵⁵.

Σύμφωνα με τις υπόλοιπες παραλλαγές του Χρονικού, οι Φράγκοι μετά την Κυπαρισσία συνέχισαν να βαδίζουν νότια, με κατεύθυνση τη Μεθώνη⁵⁶. Στη Μεθώνη βρήκαν «*το κάστρον έρημον και όλον χαλασμένον*», διότι το είχαν καταστρέψει ωρύτερα οι Βενετοί⁵⁷, καθώς, σύμφωνα με το Χρονικό, είχε γίνει ορμητήριο Ελλήνων πειρατών που παρενοχλούσαν τα πλοία των Βενετών⁵⁸. Παρόμοια αναφορά για τα κατεστραμμένα τείχη της Μεθώνης απαντάται και στον Βιλλεαρδουίνο⁵⁹. Επόμενο φρούριο που συνάντησαν ήταν αυτό της Κορώνης, το οποίο, παρά το ότι ήταν «*άχαμνόν από τειχέα και πύργους*», προέβαλε αντίσταση. Οι Φράγκοι έβαλλαν κατά του κάστρου με τριμπουτσέτα (είδος πολεμικής βλητικής μηχανής, εξαιρετικά αποτελεσματικής, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως) και ανάγκασαν τους κατοίκους του να το παραδώσουν⁶⁰, υπό τον όρο όμως να κρατήσουν τα σπίτια και την περιουσία τους, πράγμα το οποίο έγινε αποδεκτό. Ο Βιλλεαρδουίνος εγκατέστησε Φράγκικη φρουρά και φρούραρχο⁶¹.

Με άοκνο ρυθμό, την επόμενη κιόλας μέρα, οι Φράγκοι βάδισαν προς την Καλαμάτα, όπου βρήκαν φρούριο ανίσχυρο, καθώς, σύμφωνα με την Ελληνική παραλλαγή του Χρονικού, «*ώς μοναστήριν ήταν*» - μια ταύτιση, αυτή του φρουρίου με μοναστήρι, που δεν ήταν ασυνήθης στην εποχή των Κομνηνών και των Αγγέλων- και φυσικά το κατέλαβαν. Στη Γαλλική παραλλαγή του Χρονικού οι κάτοικοι της Καλαμάτας παρουσιάζονται να παραδίδουν εκόντες το κάστρο, στην είδηση της πτώσης της Κορώνης κατόπιν μάχης, ενώ αντίθετα στην Ελληνική παραλλαγή αναφέρεται ότι το κάστρο πάρθηκε «*από σπαθίου*»⁶². Ο Βιλλεαρδουίνος μαρτυρεί πως το κάστρο της Καλαμάτας ήταν ισχυρό και η πολιορκία του είχε διάρκεια, αλλά μάλλον οφείλουμε να δεχθούμε πως ο Φράγκος ιστορικός σφάλει, καθώς η Καλαμάτα βρίσκεται σε πεδινή, ανοιχτή τοποθεσία, γεγονός που αφ' εαυτού θα δυσχέραινε την υπεράσπιση του ευκολοπρόσβλητου φρουρίου. Σε κάθε περίπτωση, φαίνεται πως η εθνικότητα της

⁵⁵ Στο ίδιο, σσ. 86-87.

⁵⁶ Μεθώνη αναφέρεται σε διάφορα χωρία, ενώ αλλού λ.χ. Longnon, 1911, παρ. 329, γράφεται ως Mutton.

⁵⁷ Οι Βενετοί του 1125 είχαν καταστρέψει τη Μεθώνη και την Κορώνη, βλ. Λάμπρου, 1998, σ. 411.

⁵⁸ Βλ. Καλονάρος, 1940, στ. 1690-1694.

⁵⁹ Villehardouin, 1961, παρ. 329.

⁶⁰ Βλ. Καλονάρος, 1940, στ. 1699-1702.

⁶¹ Στο ίδιο, στ. 1696-1710 και Longnon, 1911, παρ. 111.

⁶² Βλ. Κορδώσης, 1984-85, 87-88.

πηγής χρωματίζει μεροληπτικά την αναπαραγωγή των δεδομένων⁶³.

Όταν στους Έλληνες της Κεντρικής και της Νότιας Πελοποννήσου έφτασαν οι ειδήσεις της προέλασης των Φράγκων, αποφάσισαν να συνασπιστούν με σκοπό να τους αντικρούσουν. Συγκεντρώθηκαν λοιπόν Έλληνες μαχητές από τις πόλεις Νίκλι και Βελιγοστή⁶⁴ της Αρκαδίας, από την περιοχή της Λακεδαιμονίας και τα χωριά του Λάκκου της Μεσσηνίας, καθώς και ορισμένοι Σλάβοι Μηλιγκοί από τον Ταΰγετο⁶⁵, συνολικά 4.000-5000 άνδρες, πεζοί και ιππείς, και στρατοπέδευσαν στον Χρυσορέα⁶⁶. Όταν οι Φράγκοι πληροφορήθηκαν την συγκέντρωση των Ελλήνων μαχητών στον Χρυσορέα, κινήθηκαν προς το ίδιο μέρος. Ωστόσο η μάχη δεν δόθηκε στον Χρυσορέα, αλλά στη θέση Κηπησκιάνους (Καψικία), «όπου τὸ κράζουν ὄνομα στον Κούντουραν ἔλαιῶνα»⁶⁷, καθώς οι Φράγκοι κατάφεραν να παρασύρουν τους Έλληνες σε ανοιχτό χώρο και να τους νικήσουν κατά κράτος, φονεύοντας αρκετούς αντιπάλους τους, παρά το γεγονός ότι δεν αριθμούσαν πάνω από 700 μαχητές, πεζούς και ιππείς. Ήταν, όπως έχει ήδη αναφερθεί, η μοναδική μάχη που έδωσαν οι Έλληνες εναντίον των Φράγκων σε ανοιχτό πεδίο και έκρινε την έκβαση των πραγμάτων⁶⁸. Ας δούμε την περιγραφή της μάχης από την Ελληνική εκδοχή του Χρονικού του Μορέως:

*«Οι Φράγκοι γαρ ως το εμάθασιν πάλε από τους Ρωμαίους,
όπου ήσασιν γαρ μετ' αυτούς κ' εξεύρασιν τους τόπους,
εκεί τους επαρέσυραν, ήλθαν και ηύρανέ τους
και πόλεμον εδώκασιν οι Φράγκοι κ' οι Ρωμαίοι.
Κ' οι Φράγκοι γαρ ουκ ήσασιν, πεζοί και καβαλλάροι,
μόνοι εφτακόσιοι μοναχοί, τόσους τους εγνωμιάσαν.
Με προθυμίαν αρχάσασιν τον πόλεμο οι Ρωμαίοι,
διατί ολίγους τους έβλεπαν, ύστερα εμετενοήσαν.
Τι να σε λέγω τα πολλά και τι το διάφορόν μου;
τον πόλεμον εκέρδισαν ετότε εκείν' οι Φράγκοι·
όλους εκατασφάζασιν, ολίγοι τους εφύγαν.*

⁶³ Βλ. Villehardouin, 1961, παρ. 330.

⁶⁴ Η Βελιγοστή ήταν ακμαία πολιτεία της πελοποννησιακής ενδοχώρας κατά τους μεσοβυζαντινούς χρόνους. Βρισκόταν στη νοτιοδυτική περιφέρεια της λεκάνης της Μεγαλόπολης, μεταξύ Σινάνου και Λεονταρίου. Η θέση της ήταν κομβική γιατί έλεγχε την επικοινωνία μεταξύ Βόρειας και Νότιας Πελοποννήσου. Μαζί με το Νίκλι αποτελούσαν «χώρες προεστές εις όλον τον Μορέαν».

⁶⁵ Πρόκειται για τους μόνους Σλάβους που δεν είχαν αφομοιωθεί από τους Έλληνες και αναφέρονται ως και τα μέσα του 14ου αιώνα.

⁶⁶ Βλ. Καλονάρος, 1940, στ. 1715-1725.

⁶⁷ Στο ίδιο, στ. 1723-1724.

⁶⁸ Βλ. Κορδώσης, 1985-86, σ. 88.

*Αυτόν και μόνον τον πόλεμον εποίκαν οι Ρωμαίοι
εις τον καιρόν που εκέρδισαν οι Φράγκοι τον Μορέαν
Κι αφότου εκερδίσασιν την Καλομμάτα οι Φράγκοι
κ' είδον τον τόπον έμνοστον, απλήν, χαριτωμένον,
τους κάμπους γαρ και τα νερά, το πλήθος των λιβαδίων»⁶⁹.*

Κατόπιν της κρίσιμης αυτής μάχης, ο εντόπιος πληθυσμός υπέδειξε στον Σαμπλίτη να διαλύσει το στόλο του και να κατευθυνθεί προς τη Βελιγοστή και το Νίκλι της Κεντρικής Πελοποννήσου, «*χῶρες προεστές εἰς ὄλον τὸν Μορέαν*», εντοπισμένες στα πεδινά και για τούτο εύκολες προς κατάληψη. Ο Σαμπλίτης ακολούθησε τις υποδείξεις τους όσον αφορά τη διάλυση του στόλου του, αφού έκρινε πως στο μέλλον θα του ήταν αχρειαστος, ωστόσο η συνέχιση των επιχειρήσεων που του προτάθηκε ως συμφέρουσα σκόνταψε στη διαφορετική άποψη του Γοδεφρίδου Βιλλεαρδουίνου, ο οποίος θεωρούσε ότι δεν έπρεπε να βαδίσουν προς το κέντρο της χερσονήσου, εάν πρώτα δεν ξεκαθάριζαν το τοπίο στην Αρκαδία, την οποία είχαν αποφύγει να πολιορκήσουν, και στο Αράκλοβο⁷⁰.

Ο Σαμπλίτης συστοιχήθηκε με τον Βιλλεαρδουίνο ως προς τη συνέχιση της πορείας τους και έτσι οι Φράγκοι βάδισαν προς την Αρκαδία και στρατοπέδευσαν στον κάμπο της. Ο Σαμπλίτης απαίτησε την παράδοση του κάστρου της, οι κάτοικοι όμως της Αρκαδίας αρνήθηκαν την οποιαδήποτε συνδιαλλαγή, καθώς ήταν πεπεισμένοι για την οχυρωματική επάρκεια του φρουρίου τους. Όχι άδικα, καθώς το κάστρο, δομημένο πάνω σε βράχο, στα θεμέλια ενός αρχαιοελληνικού φρουρίου, ήταν πανίσχυρο, με μια σειρά από μικρότερα βράχια να χωρίζει τις οχυρώσεις του σε δύο τμήματα. Το βορινό τμήμα, μικρότερο αλλά ψηλότερο, αποτελούσε τον γουλά του κάστρου, όπου δέσποζε μεγάλος τετράγωνος πύργος, κατασκευασμένος από αρχαία δομικά υλικά⁷¹. Κατά πάσα πιθανότητα σε αυτόν ακριβώς τον πύργο πρέπει να αναφέρεται και το Χρονικό, καθώς κάνει λόγο για έναν πύργο που ήταν «δυνατός», χτισμένος από την «εποχή των Ελλήνων»:

*«διατί το κάστρον κοίτεται απάνω γαρ στο σπήλαιον
κ' είχαν και πύργον δυνατόν από γαρ των Έλλήνων·
σωτάρχειον είχαν δυνατήν, ήλπιζαν να βαστάξουν*

⁶⁹ Βλ. Καλονάρος, 1940, στ. 1726-1741.

⁷⁰ Βλ. Κορδώσης, 1985-86, σ. 88.

⁷¹ Στο ίδιο, σσ. 88-89.

την μάχην και τον πόλεμον, να μη παραδοθούσιν»⁷².

Όταν κατέστη ευκρινές στον Σαμπλίτη ότι οι κάτοικοι δεν επρόκειτο να παραδώσουν το φρούριο, αποφάσισε να δράσει αποφασιστικά και διέταξε για τούτο το στήσιμο και την πλήρη λειτουργία πολιορκητικών μηχανών, που θα έβαλλαν πανταχόθεν. Η επίθεση που εξαπολύθηκε ήταν τόσο βίαιη και ολοκληρωτική, ώστε οι υπερασπιστές συνειδητοποίησαν την πλήρη αδυναμία τους να αντέξουν και υποχρεώθηκαν να παραδώσουν το φρούριο, υπό τον όρο του σεβασμού της σωματικής τους ακεραιότητας και της ανέπαφης διατήρησης των οικιών και των περιουσιών τους⁷³.

Ο ιστορικός Γοδεφρίδος Βιλλεαρδουίνος μνημονεύει μόνο τις πολεμικές αναμετρήσεις της Μεσσηνίας, με κορυφαία όλων τη μόνη μάχη που αναφέρει και το Χρονικό⁷⁴. Οι αριθμοί των ανδρών που αποδίδονται στα αντίπαλα στρατόπεδα, αν και διαφέρουν από τους αντίστοιχους του Χρονικού, βρίσκονται ωστόσο σε παραπλήσιο επίπεδο (5.000 Έλληνες και 500 Φράγκοι). Σύμφωνα με την αφήγηση του Βιλλεαρδουίνου⁷⁵ οι Φράγκοι, εκκινώντας από τη Μεθώνη, διήνυσαν απόσταση μιας ημέρας με τα άλογα, συναντήθηκαν με τους Έλληνες, πολέμησαν εναντίον τους και τους κατατρόπωσαν. Ο Βιλλεαρδουίνος παρέχει επιπλέον την πληροφορία ότι αρχηγός των Ελλήνων ήταν κάποιος ονόματι Μιχάλης (Michalis), ο οποίος κατά τα φαινόμενα δεν είναι άλλος από τον Μιχαήλ Δούκα Κομνηνό, ηγεμόνα του νεοσύστατου Ελληνικού κράτους της Ηπείρου, με μόνη ρητή αναφορά του ονόματός του και άρα του ονόματος του αρχηγού των Ελλήνων στην εν λόγω αναμέτρηση να γίνεται σε ετούτη την πηγή⁷⁶. Πέραν ωστόσο του ονόματος αυτού, περισσότερα αδιάσειστα στοιχεία που να οδηγούν χωρίς αμφιβολία στην αναγνώριση κάποιου ιστορικού προσώπου και την ταυτοποίησή του με τον Μιχάλη, αρχηγό των Ελλήνων στη μάχη του Κούντουρα ελαιώνα, δεν δίδονται. Ασφαλώς υπάρχει πάντα η δυνατότητα εικασιών, καμία όμως εικασία δεν μπορεί να καταλήξει σε ιστορικά τεκμηριωμένη βεβαιότητα.

Την επαύριο της περιφανούς τους νίκης, οι Φράγκοι επέστρεψαν στη Μεθώνη με τα λάφυρα και τα άλογα που έμειναν στο πεδίο της μάχης. Επόμενος σταθμός της προέλασής τους ήταν η Κορώνη, την οποία πολιορκησαν και κατέλαβαν. Ο Γουλιέλμος Σαμπλίτης, αφού πρώτα φρόντισε να οχυρώσει τη σημαντική αυτή πόλη, την

---

⁷² Βλ. Καλονάρος, 1940, στ. 1773-1776.

⁷³ Βλ. Κορδώσης, 1985-86, σ. 89.

⁷⁴ Στο ίδιο, σ. 89.

⁷⁵ Villehardouin, 1961, παρ. 328.

⁷⁶ Στο ίδιο, παρ. 301.

παραχώρησε στον Γοδεφρίδο Βιλλεαρδουίνο και ο ίδιος προώθησε τις δυνάμεις του στην Καλαμάτα, πόλη η οποία, σε αντίθεση με ό,τι αναφέρεται στο Χρονικό του Μορέως, διέθετε ωραιότατο και ισχυρότατο κάστρο. Ακριβώς εξ αιτίας αυτού, οι Φράγκοι αντιμετώπισαν στην περίπτωση της Καλαμάτας σοβαρότατη αντίσταση και εξαναγκάστηκαν σε πολυήμερη πολιορκία του φρουρίου τους, μέχρις ότου να κατορθώσουν να το καταλάβουν. Η πτώση της ισχυρής Καλαμάτας συμπαρέσυρε, όπως ήταν αναμενόμενο, την υποταγή μεγάλου μέρους των Ελλήνων της γύρω περιοχής⁷⁷.

Ο ιστορικός Νικήτας Χωνιάτης αφηγείται λακωνικά την πορεία του Φραγκικού στρατού στην Πελοπόννησο, χρησιμοποιώντας στην αφήγησή του ρητορικά μοτίβα, εκ των οποίων διακρίνεται ότι, κατόπιν της κατάληψης της Κορίνθου και του Άργους, οι Φράγκοι δεν προχώρησαν νότια προς την Λακωνία, γιατί γνώριζαν ότι θα αντιμετώπιζαν σθεναρή αντίσταση. Προτίμησαν αντί αυτού να κατευθυνθούν προς την Αχαΐα και στη συνέχεια προς τη Μεσσηνία (Μεθώνη και Πύλο), περιοχές στις οποίες ανέμεναν και βρήκαν ασθενέστερη αντίκρουση και οι οποίες φυσικά καταλήφθηκαν με ιδιαίτερη ευχέρεια⁷⁸.

Για τον μελετητή της Φραγκικής κατάκτησης της Πελοποννήσου τα προβλήματα που ανακύπτουν από την εξιστόρηση των πηγών δεν είναι αμελητέα, καθώς οι δύο πλέον λεπτομερείς εξ αυτών, το Χρονικό και ο Βιλλεαρδουίνος, παραθέτουν μια διάφορη εκδοχή των γεγονότων η καθεμιά. Το πρώτο πρόβλημα εντοπίζεται στη δράση του Βιλλεαρδουίνου στη Δυτική Πελοπόννησο, μέχρι του σημείου της απομάκρυνσής του από την περιοχή και της μετάβασής του στο Ναύπλιο. Μεγαλύτερη δυσχέρεια παρουσιάζει το γεγονός της συνάντησης των δύο Φράγκων ευγενών, αφού για το μεν Χρονικό η επέλαση εκκίνησε από βοράν, ενώ για τον Βιλλεαρδουίνο η αντίστοιχη αφήγηση έχει ως εναρκτήριο σημείο τη Μεθώνη.

Δεν μπορεί έτσι να βεβαιωθεί πέραν αμφιβολίας η πορεία του Φραγκικού στρατού. Ξεκίνησε εν τέλει από τη Μεθώνη ή μήπως ο Βιλλεαρδουίνος προτίμησε μιαν επιλεκτική περιγραφή των στρατιωτικών γεγονότων στη Μεσσηνία, καθώς εκεί έλαβε χώρα η μοναδική σε ανοιχτό έδαφος μάχη; Ωστόσο ακόμη και μεταξύ των διαφόρων παραλλαγών του Χρονικού παρατηρούνται ετερότητες που επιτείνουν την έλλειψη ευκρίνειας κατά τη μελέτη των γεγονότων. Πλήθος ερωτημάτων αιωρούνται

---

⁷⁷ Βλ. Κορδώσης, 1985-86, σ. 90.

⁷⁸ Στο ίδιο.

αναπάντητα σχετικά με τα γεγονότα που αφορούν στη μοναδική μάχη της Μεσσηνίας. Ο ακριβής χώρος και χρόνος διεξαγωγής της, τα πρόσωπα του αρχηγού και των υποστηρικτών της, όλα ανεξαιρέτως είναι στοιχεία που συνοδεύονται από ερωτηματικό άνευ τελικής απάντησης⁷⁹.

Η μόνη αναφορά στην άφιξη εν πλω του ανιψιού του Γοδεφρίδου στη Μεθώνη και στην παραμονή του στη Δυτική Πελοπόννησο το χειμώνα του 1204-1205, γίνεται από τον ιστορικό Βιλλεαρδουίνο. Ατυχώς, οι πληροφορίες του Βιλλεαρδουίνου διακρίνονται από μια γενικόλογη αοριστία και δεν διαφωτίζουν καίρια σημεία, όπως το όνομα του Έλληνα άρχοντα που συνεργάστηκε με τον Φράγκο ευγενή, την περιοχή που κατέλαβαν, ούτε, αν, παρέμεινε σε Φραγκικά χέρια κάποιο από τα φρούρια που είχαν καταλάβει οι δύο πρότεροι σύμμαχοι⁸⁰.

Υπάρχουν όμως κάποια σημεία που μπορούν να επιβεβαιωθούν όσον αφορά στην κατάκτηση της Δυτικής Πελοποννήσου, αν συγκρίνουμε τις αφηγήσεις των παραλλαγών του Χρονικού με αυτή του Βιλλεαρδουίνου: Όπως ήδη έχει παρουσιαστεί, σύμφωνα με το Χρονικό του Μορέως, η κατάκτηση της Πελοποννήσου από τους Φράγκους ξεκίνησε από το δυτικό μέρος της χερσονήσου με τον κατάπλου σε εκείνη την περιοχή του Γουλιέλμου Σαμπλίτη. Κατόπιν των εναρκτήριων επιχειρήσεων η κατάκτηση διακόπηκε, επειδή ο Σαμπλίτης αναχώρησε για την Κόρινθο, και επανεκκίνησε λίγους μήνες αργότερα, ενισχυμένη από την προσφορά συνεργασίας του Βιλλεαρδουίνου, ο οποίος είχε στο μεταξύ φθάσει στην Πελοπόννησο μαζί με τον Βονιφάτιο. Η κατάληψη επομένως της Δυτικής Πελοποννήσου διακρίνεται σε δύο φάσεις, τόσο όσον αφορά στον χρόνο επιτέλεσής της, όσο και σε σχέση με τα πρόσωπα που πρωτοστατούν: στην πρώτη, υπό την ηγεσία του Σαμπλίτη, και στη δεύτερη -την διευρυμένη- υπό την ηγεσία και των δύο Φράγκων ευγενών⁸¹.

Σύμφωνα με την αφήγηση του Βιλλεαρδουίνου, τα πράγματα κατά το μάλλον ή ήττον είναι παρόμοια, δεδομένου ότι ο ομώνυμος ανιψιός του έφτασε επίσης από θαλάσσης στη χερσόνησο του Μοριά, ξεκίνησε τις στρατιωτικές επιχειρήσεις για την κατάληψη της Δυτικής Πελοποννήσου από τη Μεθώνη και η συνολική κατάληψη, μετά την εσπευσμένη αναχώρησή του για το Ναύπλιο, διακρίνεται και σε ετούτη την εκδοχή σε δύο φάσεις. Οι διαφορές έγκεινται στον ρόλο των πρωταγωνιστών, στο σημείο

---

⁷⁹ Στο ίδιο, σσ. 90-91.

⁸⁰ Στο ίδιο, σ. 91.

⁸¹ Στο ίδιο, σ. 91.

απόβασης και στις συνθήκες κατάκτησης. Δεν μπορεί να αποκλειστεί λοιπόν το ενδεχόμενο ο κατάπλους του Σαμπλίτη, ο οποίος περιγράφεται στο πολύ μεταγενέστερο Χρονικό, να είναι ο απόηχος της άφιξης του Γοδεφρίδου Βιλλεαρδουίνου στη Δυτική Πελοπόννησο⁸².

Σύμφωνα με τον ιστορικό Βιλλεαρδουίνο, η εξέγερση των Ελλήνων της Δυτικής Πελοποννήσου εξανάγκασε τον Γοδεφρίδο να πάρει μαζί του όσους ιππότες μπορούσε και -ύστερα από έξι ημερών πορεία εν μέσω εχθρικής περιοχής- να καταφύγει στο στρατόπεδο του Βονιφατίου στο Ναύπλιο. Τούτο σημαίνει πως άφησε στη Μεθώνη ένα τμήμα του στρατού του, ίσως το μεγαλύτερο, τους οποίους και ξαναβρήκε, όταν σε δεύτερο χρόνο επέστρεψε εκεί, υπό τη συνοδεία του Γουλιέλμου Σαμπλίτη. Ο Βιλλεαρδουίνος αναφέρει πως τα τείχη της Μεθώνης ήταν γκρεμισμένα (το ίδιο αναφέρεται και στο Χρονικό του Μορέως) και επισκευάστηκαν από τους ίδιους τους Φράγκους, κατόπιν της επιστροφής τους, όταν έφτασε η είδηση ότι Ελληνικός στρατός βαδίζει εναντίον τους, προκειμένου να αφήσουν εκεί τις αποσκευές τους και τους ελαφρά οπλισμένους στρατιώτες. Ωστόσο αν δεχτούμε ότι ως εκείνη τη στιγμή η Μεθώνη ήταν ουσιαστικά ανοχύρωτη, πρέπει επίσης να δεχτούμε ότι θα ήταν εξαιρετικά δύσκολο να παραμείνει εκεί ένας μικρός αριθμός ανδρών κατά τη διάρκεια της απουσίας του Βιλλεαρδουίνου, τη στιγμή μάλιστα που ο εντόπιος πληθυσμός είχε εξεγερθεί εναντίον τους⁸³.

Εξίσου ομιχλώδης παραμένει και η πορεία του Βιλλεαρδουίνου από τη Μεθώνη ως το Ναύπλιο. Ο συντομότερος δρόμος που ένωνε τις δύο πόλεις ήταν εκείνος που περνούσε, όπως περίπου και σήμερα, από την Κεντρική Πελοπόννησο και αυτόν έπρεπε να ακολουθήσουν ο Βιλλεαρδουίνος και οι ιππότες του. Η απόσταση αυτή καλύπτεται από έναν ιππέα σε τρεις περίπου ημέρες, ωστόσο ο Βιλλεαρδουίνος χρειάστηκε διπλάσιο χρόνο. Τούτο σημαίνει πως είτε αντιμετώπισε καθ'οδόν μεγάλες δυσκολίες και συγκρούστηκε με τις κατά τόπους φρουρές, είτε (το πιθανότερο) ακολούθησε τον περιφερειακό δρόμο, μέσω Πάτρας και Κορίνθου, που ήταν περίπου διπλάσιος σε μήκος, αλλά περισσότερο ομαλός. Στη δεύτερη περίπτωση θα απέφυγε την επικίνδυνη διέλευση μέσα από στενά και από περιοχές των οποίων οι κάτοικοι ήταν πιο σκληροτράχηλοι από εκείνους των πεδινών εκτάσεων. Εξάλλου, η περιφερειακή οδός που διέσχισε τη Δυτική Πελοπόννησο θα πρέπει να του ήταν κατά το μεγαλύτερο

---

⁸² Στο ίδιο, σσ. 91-92.

⁸³ Στο ίδιο, σ. 92.

μέρος οικεία. Από την Αχαΐα ως την Κόρινθο ήταν παραλιακή και στη συνέχεια, το πιο επισφαλές σημείο του τμήματος Κορίνθου-Άργους, δηλαδή το στενό του Αγιονορίου, κατεχόταν ήδη από τους Φράγκους⁸⁴.

Είναι πολύ πιθανό ο Βιλλεαρδουίνος, μετά την κατάκτηση ενός αρκετά μεγάλου τμήματος της Δυτικής Πελοποννήσου, να είχε απομακρυνθεί από τη βάση του, τη Μεθώνη, και να κατέφυγε στο στρατόπεδο του Βονιφατίου, εκκινώντας από την πλούσια περιοχή της ΒΔ Πελοποννήσου. Σύμφωνα με τον ιστορικό Βιλλεαρδουίνο, όταν ο Φράγκος ευγενής συνάντησε τον Σαμπλίτη στο Ναύπλιο και του πρότεινε να συνεργαστούν για την από κοινού κατάληψη του δυτικού τμήματος της χερσονήσου, τον ενημέρωσε ότι ερχόταν από τον «Μορέα» και όχι από την Μεθώνη. Ίσως, λοιπόν, να ήταν ο Βιλλεαρδουίνος εκείνος που είχε κατακτήσει την περιοχή αυτή, για την οποία το Χρονικό του Μορέως μας πληροφορεί ότι την κατέλαβε ο Σαμπλίτης, πριν προχωρήσει για την Κόρινθο⁸⁵.

Μεγαλύτερες δυσχέρειες εμφανίζονται στην παρακολούθηση της πορείας που ακολούθησαν οι Φράγκοι κατά την κατάληψη της Δυτικής Πελοποννήσου. Η Ελληνική και η Γαλλική παραλλαγή του Χρονικού μνημονεύουν ότι ο Φραγκικός στρατός κατευθύνθηκε από την Κόρινθο στην Πάτρα και μετά στην Ανδραβίδα, στο Ποντικόκαστρο στην Αρκαδία (που δεν καταλείφθηκε) στην Πύλο (Πόρτο Τζόνκ), στη Μεθώνη, στην Κορώνη και στην Καλαμάτα. Στη συνέχεια γίνεται λόγος για τη μάχη στον «Κούντουρα ελαιώνα», την κατάληψη της Αρκαδίας και το όνομα του Αρακλόβου. Στην Αραγωνική παραλλαγή η πορεία είναι σχεδόν η ίδια, με αντιστροφή όμως της χρονικής τοποθέτησης της πολιορκίας του Αρακλόβου, καθώς εντοπίζεται περίπου στην αρχή, μετά το Ποντικόκαστρο, και όχι στο τέλος των επιχειρήσεων⁸⁶.

Εδώ, όπως και στη Γαλλική παραλλαγή, το επεισόδιο της μοναδικής μάχης στον Κούντουρα ελαιώνα αποσιωπείται. Ο Βιλλεαρδουίνος, που θεωρείται πιο αξιόπιστη πηγή από το Χρονικό, μεταφέρει τους Φράγκους απευθείας στη Μεθώνη, αμέσως κατόπιν κάνει μνεία της μάχης με τον ηγεμόνα της Ηπείρου Μιχαήλ Δούκα και στη συνέχεια αναφέρει την κατάληψη της Κορώνης και της Καλαμάτας. Ο Νικήτας Χωνιάτης, μετά την Κόρινθο, αναφέρει απλώς ότι οι Φράγκοι κατευθύνθηκαν προς την Αχαΐα και τη Μεσσηνία⁸⁷.

---

⁸⁴ Στο ίδιο, σσ. 92-93.

⁸⁵ Στο ίδιο, σ. 93.

⁸⁶ Στο ίδιο, σσ. 93-94.

⁸⁷ Στο ίδιο, σ. 94.

Ένα ακόμη δυσχερές στοιχείο είναι ο χωρογραφικός εντοπισμός της περιοχής όπου βρισκόταν ο Ελαιώνας του Κούντουρα. Η μόνη επιπλέον πληροφορία που δίνουν οι πηγές είναι ότι βρισκόταν σε απόσταση μιας μέρας πορείας από τη Μεθώνη, που απέχει περίπου 60 χιλιόμετρα (Βιλλεαρδουίνος), γεγονός που προκάλεσε τη διατύπωση πολλών απόψεων. Επίσης, στο Χρονικό του Μορέως αναφέρεται ότι τα Ελληνικά στρατεύματα συγκεντρώθηκαν πριν τη μάχη στον Χρυσορέα. Ο Ηλίας Μουνδρέας αναφέρει την ύπαρξη τοπωνυμίου «Χρυσορρό» στις δυτικές υπώρειες της ακρόπολης της αρχαίας Θουρίας καθώς και ότι το τοπωνύμιο «Χρυσορέας» δηλώνει ποταμό χρυσοφόρο, που κατεβάζει ψήγματα χρυσού στη ροή του, και αυτό ακριβώς αποδιδόταν στην αρχαιότητα στους ποταμούς Νείλο και Πακτωλό, που ήταν διαπιστωμένα χρυσοφόροι. Ο Χρυσορέας λοιπόν, πρέπει να ήταν ποταμός στην κοίτη του οποίου υπήρχαν ψήγματα χρυσού από χρυσοφόρα στρώματα ή αρχαίους τάφους⁸⁸.

Ο Μιχάλης Κορδώσης και άλλοι, ταυτίζουν τον Χρυσορέα με τον ποταμό Ξερίλα, ο οποίος πηγάζει από το Δυρράχιο Αρκαδίας, περνά από την Πυλιανή και χύνεται στον Πάμισο, λίγο νοτιότερα από τη Θουρία. Πιθανότατα λοιπόν, ο Ελληνικός στρατός συγκεντρώθηκε πρώτα στις παρυφές της πεδιάδας της Καλαμάτας, κοντά στον ποταμό Ξερίλα, έπειτα όμως παρασύρθηκε στο ανοιχτό πεδίο από τους εμπειροπόλεμους Φράγκους, με αποτέλεσμα να ηττηθεί εύκολα. Κατά τα φαινόμενα επίσης, οι Λακεδαιμόνιοι που συμμετείχαν στη μάχη του Ελαιώνα του Κούντουρα, ήταν άνδρες του Λέοντα Χαμάρετου, «δυνάστη της Λακεδαίμονος», κατά τον Κορδώση. Τέλος, πιθανολογείται ότι στη μάχη αυτή μπορεί να έστειλε στρατιώτες και ένας άλλος άρχοντας της Πελοποννήσου, ο Γεώργιος Ευδαιμονογιάννης, συγγενής των Δουκάδων της Ηπείρου⁸⁹.

Όπως αναφέρει ο Κορδώσης, ο Σπυρίδων Λάμπρος, εντοπίζει τον χώρο διεξαγωγής της μάχης όχι μακριά από την Καλαμάτα και «περί το ακρωτήριο το καλούμενον σήμεραν Σκενό». Ακολουθεί την Ιταλική παραλλαγή του Χρονικού του Μορέως που συσχετίζει την τοποθεσία «Κηπησκιάνου» με το Capo Schienco. Ωστόσο, «ακρωτήριο με το όνομα Σκενό δεν βρήκαμε κοντά στην Καλαμάτα»⁹⁰. Την ίδια άποψη με τον Κορδώση έχει και ο Στέφανος Δραγούμης⁹¹, ο οποίος αναφέρει ότι στη Γαλλική παραλλαγή του Χρονικού, στον πίνακα των κυρίως ονομάτων⁹² γράφονται τα εξής: *Coundouros, dans*

⁸⁸ Βλ. Μουνδρέας, 1976-78, σσ. 184-185.

⁸⁹ Βλ. Κορδώσης, 1985-86, σ. 102.

⁹⁰ Στο ίδιο, υποσημ. 66, σ. 102.

⁹¹ Βλ. Δραγούμης, 2006, σ. 18.

⁹² Βλ. Longnon, 1911, σ. 414.

la vallee de Pamisos και παραπέμπει στην παρ. 113, όπου το όνομα *Coundouros*, αναφέρεται σε ελαιώνα που βρίσκεται στην περιοχή της Καψηκίας, την οποία τοποθετεί στην κοιλάδα του Πάμισου⁹³. Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω, η επί της ουσίας άγνωστη, αλλά καθοριστική αυτή μάχη, διεξήχθη μεταξύ άνοιξης και φθινόπωρου του 1205 στη Μεσσηνία, στην περιοχή της αρχαίας Θουρίας (περίπου 10 χλμ. βορειοδυτικά της Καλαμάτας).

Όποιο όμως και αν ήταν τελικά το πεδίο της μάχης (σε κάθε περίπτωση πάντως εντός του μεσσηνιακού χώρου), το βέβαιο είναι πως το αποτέλεσμα της υπήρξε καταλυτικό. Με μόνη αυτή τη μάχη σε ανοιχτό πεδίο, στους Καπησκιάνους, εδραιώθηκε τελεσίδικα η Φραγκική κυριαρχία στη Μεσσηνία (1205), όπως άλλωστε και στο μεγαλύτερο μέρος της Πελοποννήσου, εξαιρουμένων ορισμένων περιοχών (π.χ. Μονεμβασία, Ναύπλιο, Άργος, Κόρινθος).

---

⁹³ Στο ίδιο, σ. 413.

Κεφάλαιο 4

Η κατάληψη της Κεντρικής Πελοποννήσου

Η μόνη πηγή που παρέχει πληροφορίες για την κατάκτηση της Κεντρικής Πελοποννήσου και της Λακεδαιμονίας είναι το Χρονικό του Μορέως. Στον Βιλλεαρδουίνο δεν υπάρχει απολύτως καμία αναφορά, ενώ στον Χωνιάτη γίνεται μνεία μόνον της Λακεδαιμονίας («βυζαντινή Σπάρτη») και του ονόματος του δυνάστη της, Λέοντα Χαμάρετου. Στο Χρονικό του Μορέως αναφέρεται ότι κατόπιν της Αρκαδίας, ο Σαμπλίτης αναχώρησε για την πατρίδα του, αφήνοντας έτσι μόνο αρχηγό του Φραγκικού στρατεύματος τον Γοδεφρίδο Βιλλεαρδουίνο. Και σε τούτη την περίπτωση, όπως είχε συμβεί και πρωτύτερα, ήταν η συμβουλή των εντοπίων *ὅπου ἐξέύραν τούς τόπους*, που οδήγησε κατόπιν τους Φράγκους προς την πόλη Βελιγοστή, χτισμένη σε χαμηλό λόφο της περιοχής Μεγαλοπόλεως, εύκολη λεία των επιδρομέων, που έπεσε στα χέρια τους χωρίς ιδιαίτερη προσπάθεια⁹⁴.

Ο ακριβής γεωγραφικός εντοπισμός της Βελιγοστής δεν είναι γνωστός με πάσα βεβαιότητα, ωστόσο δεν θα πρέπει να βρισκόταν μακριά από την περιοχή Λεονταρίου. Η Βελιγοστή υπήρξε το κέντρο της περιοχής κατά την προ Φράγκων περίοδο και ως το τέλος περίπου του 13ου αι., ενώ το Λεοντάρι αναδείχθηκε στον σπουδαιότερο οικισμό του ίδιου χώρου κατά τον 14ο αι. και μετά, πράγμα το οποίο υποδεικνύει ότι ο πληθυσμός της Βελιγοστής μετοίκισε στο όμορο Λεοντάρι στα τέλη του 13ου ή στις αρχές του 14ου αι. Για τον ακριβέστερο εντοπισμό της σημαντικής αυτής μεσαιωνικής πόλης, θα πρέπει να ληφθούν υπ' όψιν οι αναφορές κατ' αρχάς του Buchon, ότι οι κάτοικοι της περιοχής ονόμαζαν Βελιγοστή μια τοποθεσία κοντά στο χωριό Σαμαρά, και κατά δεύτερον του Bue, ακόλουθου του Βεζύρη Αλή Πασά, κατά την εκστρατεία του τελευταίου στη Μεθώνη στις αρχές του 18ου αι., ο οποίος αποκαλεί Βελιγοστή έναν χείμαρρο της περιοχής, που διαπιστώθηκε ότι ξεκινά από το χωριό Χοιράδες, διασχίζει το έδαφος του χωριού Σαμαρά και χύνεται στον Ξερίλα, παραπόταμο του Αλφειού. Η Βελιγοστή βρισκόταν στην περιοχή του χωριού Σαμαρά, πιθανότατα εκεί που την εντοπίζει ο Buchon ή κατά τι ανατολικότερα, δεδομένου ότι η Βελιγοστή ήταν πέρασμα, όχι μόνο από τη Μεσσηνία, αλλά και από τη Λακωνία προς τη Δυτική και Βόρεια Πελοπόννησο. Επιπλέον, μνημονεύει και την άποψη ότι η Βυζαντινή Βελιγοστή κατεστράφη από τούς Φράγκους, οι όποιοι ανέγειραν το κάστρο του

---

⁹⁴ Βλ. Κορδώσης, 1985-86, σ. 107.

Λεονταρίου για την προστασία του πληθυσμού της⁹⁵.

Αμέσως μετά την Βελιγοστή, ήταν η σειρά του σημαντικού Βυζαντινού κάστρου Νίκλι-οικοδομημένου μέσα σε κάμπο, κοντά στην αρχαία Τεγέα- να αντιμετωπίσει τη Φραγκική επιθετικότητα. Μέχρι σήμερα σώζονται ελάχιστα λείψανα από το κάστρο αυτό, γύρω από τον ναό της Παλαιάς επισκοπής (δεύτερο μισό 10ου αι.). Το τείχος έχει πάχος 1,80 μέτρα, αλλά στα εναπομείναντα τμήματά του δεν υπάρχουν πύργοι. Οι κάτοικοι του Νικλίου, όταν πληροφορήθηκαν την έλευση των Φράγκων, ετοιμάστηκαν να τους αντιμετωπίσουν, έχοντας εμπιστοσύνη στην αντοχή των υψηλών τειχών του κάστρου τους έναντι της επικείμενης πολιορκίας, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει και το Χρονικό:

*«οί ἄρχοντες γάρ τοῦ Ἀμυκλίου (= Νικλί) τοὺς πύργους ἀφειρῶσαν
μέ τόν λαόν καί ἄρματα ὅπου εἶχασιν μετ' αὐτούς.
Οἱ τοῖχοι ἦσαν υψηλοί, ὅλοι μέ τό χορήγι».*

Για τρεις ημέρες προέβαλλαν σθεναρή αντίσταση, γεγονός που εξόργισε τον Φράγκο αρχηγό, ο οποίος διέταξε να φτιαχτούν πολιορκητικές μηχανές και ορκίστηκε να μη φύγει από εκεί, αν δεν έπεφτε στα χέρια του «*ἀπό σπαθίου*» το κάστρο. Η οργίλη αποφασιστικότητά του μεταδόθηκε ως πληροφορία από τους Έλληνες που βρίσκονταν στο στρατόπεδο των Φράγκων στους πολιορκούμενους, με τη νουθεσία ότι ήταν προτιμότερο να παραδοθούν, γιατί, αν το φρούριο έπεφτε κατόπιν εφόδου, θα ακολουθούσε μεγάλη σφαγή. Τελικά οι αμυνόμενοι πείσθηκαν να παραδοθούν, αφού εξασφάλισαν τις περιουσίες τους, και ο Βιλλεαρδουίνος, πριν την αναχώρησή του, διέταξε την οχύρωση του κάστρου «*ὡς ἔπρεπεν κι ἀρμόζει*»⁹⁶.

Η Αραγωνική παραλλαγή του Χρονικού του Μορέως αναφέρει ότι ο Βιλλεαρδουίνος, πέραν των επισκευών σε υπάρχοντα φρούρια ή της οικοδόμησης νέων, κατασκεύασε και μια πόλη μέσα στην πεδιάδα του Νικλίου. Έχοντας υπόψη το χωρίο αυτό, ο Δραγούμης υποστήριξε ότι πριν από το έτος 1248 το Νίκλι δεν ήταν πόλη, αλλά απλώς ένα κάστρο και την ίδια άποψη διατυπώνει επίσης όσον αφορά την Βελιγοστή, την οποία αποκαλεί κάστρο με μια αγορά έξω από τα τείχη της (το «*ἐμπόριον*» της Βελιγοστής). Ωστόσο, κατά την αφήγηση της κατάληψης του φρουρίου του Νικλίου από τους Φράγκους στο Χρονικό δε γίνεται αναφορά μόνο στα στερεά υψηλά τείχη, αλλά και στους κατοίκους και στους άρχοντες του Αμυκλίου, στοιχεία που υπονοούν

⁹⁵ Στο ίδιο, σ. 108.

⁹⁶ Στο ίδιο, σ. 109.

ευρύτερη οικιστική και πολιτική διευθέτηση⁹⁷.

Σύμφωνα πάντα με το Χρονικό του Μορέως, ο Φραγκικός στρατός αμέσως μετά την κατάληψη του Νικλίου κινήθηκε εναντίον της Λακεδαιμονίας, που ήταν μεγάλη πόλη, «*μὲ πύργους καὶ καλά τειχέα, ὅλα μὲ τὸ χορῆγι*» και οι υπερασπιστές της ήταν αποφασισμένοι να μην παραδοθούν αμαχητί. Επί πέντε μερόνυχτα οι επιδρομείς έβαλλαν κατά των τειχών της πόλης με τις πολιορκητικές μηχανές που είχαν φέρει από το Νίκλι και αφού φόνευσαν πολλούς από τους κατοίκους και προκάλεσαν φθορές στους πύργους της, εξανάγκασαν τελικά τους αμυνόμενους να παραδοθούν. Μετά την υποταγή της Λακεδαιμονίας, ο Βιλλεαρδουίνος συνέχισε τις επιδρομές στις γύρω περιοχές, στα μέρη των Βατίκων, της Μονεμβασίας, του Έλους και της Τσακωνιάς και τις διέκοψε μόνον ύστερα από την παράκληση των Ελλήνων αρχόντων του Νικλίου και της Λακεδαιμονίας. Αυτές ακριβώς οι επιδρομές υποδεικνύουν ότι οι ανωτέρω περιοχές δεν είχαν ακόμη περιέλθει στη δικαιοδοσία των Φράγκων⁹⁸.

Η ακριβής χρονολογία της προέλασης των Φράγκων στην Κεντρική Πελοπόννησο είναι άδηλη. Λαμβανομένου υπόψιν εγγράφου που χρονολογείται στα 1209, όπου αναγράφεται επισκοπή Αμυκλών (Νικλίου), συνάγεται ότι μέχρι αυτής της χρονολογίας η Κεντρική Πελοπόννησος είχε υποταχθεί στους Φράγκους. Σύμφωνα με τον Βον οι κατακτήσεις του Βιλλεαρδουίνου στην Κεντρική Πελοπόννησο και σε εκείνη την περιοχή της Λακωνίας που υποτάχθηκε με σχετική ευχέρεια, πρέπει να τοποθετηθούν χρονικά μεταξύ του 1206 και του 1209, έτους υπογραφής της Συνθήκης της Σαπιέντζας. Η συνθήκη αυτή που διομολογήθηκε μεταξύ του Βιλλεαρδουίνου και των Βενετών, την επαύριο της κατάληψης της Μεθώνης και της Κορώνης από τους Βενετούς, ρυθμίζει τις εδαφικές και όχι μόνον διεκδικήσεις της Βενετίας στην Πελοπόννησο⁹⁹. Με τη συνθήκη αυτή, ο Γοδεφρείδος Βιλλεαρδουίνος αποποιήθηκε όλων των απαιτήσεών του από τη Μεθώνη και την Κορώνη, το έδαφος των οποίων έφτανε βόρεια σχεδόν ως το Ναβαρίνο (Πύλο). Για τους βενετούς οι δύο αυτές πόλεις είχαν νευραλγική σημασία, καθώς τελούσαν ρόλο αποθήκης και ειδικού σταθμού εφοδιασμού για τις γαλέρες, τα πλοία και τα σκάφη τους στην θαλάσσια οδό τους προς Ανατολάς. Ο Βιλλεαρδουίνος δεσμεύθηκε να κατακτήσει όλες τις περιοχές που δεν είχαν περιέλθει ακόμη στη δικαιοδοσία του και να παραχωρήσει το ένα τέταρτο εξ αυτών στους βενετούς, χορηγώντας παράλληλα

---

⁹⁷ Στο ίδιο.

⁹⁸ Στο ίδιο, σσ. 109-110.

⁹⁹ Στο ίδιο, σ. 110.

ελευθερία άσκησης εμπορίου στους Βενετούς σε όλη την επικράτειά του¹⁰⁰.

Μεταξύ των υπολοίπων δεσμεύσεών του, ο Βιλλεαρδουίνος ανέλαβε και την υποχρέωση καθυπόταξης της Λακωνίας με δικά του έξοδα, εξαιρουμένης της περιοχής ονόματι Mola την οποία ήδη κατείχε. Το τοπωνύμιο Mola ταυτίστηκε από τον Longnon με τους Μολάους Λακωνίας, περιοχή την οποία, όπως υποστηρίζει, πρέπει να είχαν προσεγγίσει οι Φράγκοι μέσω της κοιλάδας του Ευρώτα. Ο Bon δυσκολεύεται να δεχθεί ότι ένα μέρος τόσο απομακρυσμένο, όπως οι Μολάοι, είχε κατακτηθεί από τους Φράγκους, ωστόσο και οι δύο ερευνητές ομολογούν ότι το έτος 1209, κατά το οποίο υπεγράφη η συνθήκη, η πόλη της Λακεδαιμονίας δεν είχε υποταχθεί ακόμη. Γεγονός είναι πως στη συνθήκη εξαιρείται μόνο η περιοχή Mola και γίνεται ρητή αναφορά περί της Φραγκικής δικαιοδοσίας επί αυτής. Παρά το ότι φαντάζει κάπως απίθανο να σκεφτεί κανείς ότι η Λακεδαιμονία, πόλη που βρισκόταν σε ευπρόσβλητο σημείο, παρέμενε ως το 1209 σε Ελληνικά χέρια, ένα χωρίο στον Χωνιάτη έρχεται να επαληθεύσει αυτήν την παρακινδυνευμένη λογικά εικασία. Συγκεκριμένα, ο Βυζαντινός ιστορικός αναφέρει ότι, όταν μετά το θάνατο του Σγουρού οι Φράγκοι κατέλαβαν τελικά τον Ακροκόρινθο, τα μόνα σημεία της Πελοποννήσου που παρέμειναν ανυπότακτα ήταν μόνο το Ναύπλιο και η πεδιάδα της Λακεδαιμονίας, που την κατείχε κάποιος Χαμάρετος¹⁰¹.

Όπως ήδη έχει αναφερθεί, ο Χαμάρετος και ο Σγουρός ήταν από τους άρχοντες εκείνους που είχαν αποσπάσει Βυζαντινά εδάφη πριν ακόμη από την πτώση της Κωνσταντινούπολης και ασκούσαν τη διοίκησή τους υπό καθεστώς σχεδόν ανεξαρτησίας. Σώζεται σφραγίδα του Χαμάρετου που πιστοποιεί ότι ο Λάκωνας δυνάστης έφερε τον τίτλο «Άρχων» και «Πρόεδρος» της «Κοίλης Λακεδαίμονος». Δεν είναι σαφές μέχρι πότε ο Χαμάρετος είχε στα χέρια του τη Λακεδαιμονία, αλλά από τις αναφορές του Χωνιάτη συμπεραίνουμε ότι αυτό ίσχυε έως το 1210-11. Για τον Αλέξιο Σαββίδη, ο Χαμάρετος υποχρεώθηκε να παραδώσει τη Σπάρτη και τη Λακωνία στους Φράγκους μετά το 1206-1207. Ένα κάποιο αξιόπιστο βαρόμετρο μπορεί να θεωρηθεί η εκτύλιξη των γεγονότων στη Βορειοανατολική Πελοπόννησο, που οδηγεί στο ασφαλές συμπέρασμα πως η πόλη κυριεύθηκε από τους Φράγκους, αν όχι κατόπιν της άλωσης της Κορίνθου, τουλάχιστον αμέσως ύστερα από την πτώση του Ναυπλίου

---

¹⁰⁰ Miller, 1990, σ. 90.

¹⁰¹ Βλ. Κορδώσης, 1985-86, σσ. 110-111.

και του Άργους (έτος 1212)¹⁰².

Αν δεχθούμε ως έγκυρη την είδηση του Χωνιάτη ότι η Λακεδαιμονία κατά το 1210-11 βρισκόταν ακόμη υπό Ελληνική επιρροή, διαπιστώνουμε ότι είχε μεσολαβήσει μια διάλοιο ευκαταφρόνητη χρονικά περίοδος από το 1205 -έτος κατά το όποιο είχε ολοκληρωθεί η κατάληψη της Δυτικής Πελοποννήσου- στη διάρκεια της οποίας η Λακεδαιμονία εξακολουθούσε να παραμένει εκτός της Φραγκικής ηγεμονίας. Ο Μιχάλης Κορδώσης ισχυρίζεται ότι το σχετικά μεγάλο αυτό χρονικό διάστημα ενδεχομένως να εξηγείται από τις προστριβές των Φράγκων με τον Μιχαήλ της Ηπείρου, την απασχόληση ενός μέρους της δύναμής τους στην πολιορκία των φρουριών του Σγουρού και τα εσωτερικά προβλήματα που αποζητούσαν επίλυση, κατόπιν της αναχώρησης του Γουλιέλμου Σαμπλίτη στη Δύση και της παρουσίας της Βενετίας στις ακτές της Μεσσηνίας, με την κυρίευση της Μεθώνης και της Κορώνης το 1206-7. Ωστόσο, δεν μπορεί να αποκλειστεί το γεγονός οι Φράγκοι να αξιοποίησαν αυτή τη χρονική θυρίδα, για να καταφέρουν να εισχωρήσουν στις ορεινές περιοχές της Αρκαδίας και της ορεινής Αχαΐας¹⁰³.

Τέλος, θα πρέπει να τονιστεί ότι, εξαιρουμένων των απόκρημνων φρουριών της Κορίνθου, του Άργους, του Ναυπλίου, της Μονεμβασιάς, του Αρακλόβου και της Αρκαδίας, το Νίκλι και η Λακεδαιμονία (ίσως και η Καλαμάτα) ήταν οι μοναδικές από τις πόλεις της Πελοποννήσου που πρόβαλαν κάποια σθεναρή αντίσταση στον εισβολέα, παρά το γεγονός ότι δε βρίσκονταν σε πλεονεκτική θέση. Αυτό ίσως οφείλεται στη ρωμαλέα κατασκευή των τειχών τους, παράμετρος η οποία, όπως έχει προαναφερθεί, υπογραμμίζεται στο Χρονικό του Μορέως. Ακόμη όμως κι αν υπάρχει αλήθεια στη σχετική μεία του Χρονικού, δεν μπορεί να παραβλεφθεί το αδιάσειστο μειονέκτημα της κατασκευής ενός κάστρου σε ομαλό περιβάλλοντα χώρο. Πράγμα το οποίο έμελλε να αποδειχθεί κατόπιν, σε πιο δυσοίωνους καιρούς, όταν και οι δύο αυτές πόλεις καταστράφηκαν, με τον πληθυσμό του Νικλίου να μετοικεί στο Μουχλί και αυτόν της Λακεδαιμονίας στο Μυστρά¹⁰⁴.

---

¹⁰² Στο ίδιο, σ. 111.

¹⁰³ Στο ίδιο, σσ. 111-112.

¹⁰⁴ Στο ίδιο, σ. 112.

Κεφάλαιο 5

Η κατάληψη της Κορίνθου, του Άργους και του Ναυπλίου

Η συνέχιση της πολιορκίας και η κατάληψη τελικά των τριών ισχυρών κάστρων του κορυφαίου αντιπάλου των Φράγκων στην Πελοπόννησο, Λέοντα Σγουρού, εκτίθεται με τη μέγιστη πληροφοριακή πραγματολογική πληρότητα έναντι των υπολοίπων πηγών από το Χρονικό του Μορέως, ωστόσο μετατίθεται χρονικά σε κατοπινή εποχή, στην αρχή της ηγεμονίας του Γουλιέλμου Βιλλεαρδουίνου. Συμπληρωματικές πληροφορίες παρέχονται από τον Νικήτα Χωνιάτη, τον Πάπα Ιννοκέντιο Γ' και τον συνεχιστή του Βιλλεαρδουίνου, Ερρίκο της Βαλανσιέν¹⁰⁵.

Σύμφωνα με το Χρονικό λοιπόν, όταν ο Γουλιέλμος Βιλλεαρδουίνος διαδέχθηκε τον αδελφό του Γοδεφρίδο Β', έθεσε ως πρώτη προτεραιότητά του την άλωση των τεσσάρων φρουριών (Κορίνθου, Άργους, Ναυπλίου, Μονεμβασίας), τα οποία ανθίσταντο και εξακολουθούσαν να βρίσκονται υπό Ελληνική επιρροή. Όλα τους ήταν κάστρα που βρίσκονταν κοντά σε παραθαλάσσιες περιοχές και προσπορίζονταν τα απαραίτητα εφόδια από πλοία του Βασιλιά των Ρωμαίων. Ο Γουλιέλμος σαφώς αντιλαμβανόταν ότι ακριβώς αυτός ο παράγοντας όφειλε να αντιμετωπιστεί με αντίστοιχα μέσα, χρειαζόταν επομένως στόλο. Ήρθε για τούτο σε συνδιαλλαγή με τους Βενετούς και επέτυχε την παραχώρηση τεσσάρων πλοίων από πλευράς τους, με αντάλλαγμα την κυριότητα των κάστρων της Μεθώνης και της Κορώνης. Κατόπιν της συμφωνίας αυτής, ο Βιλλεαρδουίνος κήρυξε την έναρξη των πολεμικών επιχειρήσεων από το απόρθητο προπύργιο του Σγουρού στην Κόρινθο, καλώντας σε βοήθεια τον Όθωνα ντε λα Ρος (des la Roche), τον Δούκα της Νάξου και τους αφέντες της Εύβοιας. Η Ελληνική και Γαλλική παραλλαγή του Χρονικού εντοπίζουν σε αυτό το χρονικό σημείο την κατασκευή όχι μόνο του αντιφρουρίου Πεντεσκούφι, στο νότιο μέρος του Ακροκορίνθου, αλλά επίσης την ανέγερση μιας δεύτερης τέτοιας οχυρωματικής δομής στην αντίθετη πλευρά. Παρουσιάζουν έτσι ένα ασφυκτικό στένεμα του πολιορκητικού κλοιού, με απόρροια τη στέρηση για τους πολιορκούμενους ακόμη και των απολύτως αναγκαίων, πλην του νερού που υπήρχε σε επάρκεια εντός του κάστρου¹⁰⁶.

---

¹⁰⁵ Βλ. Κορδώσης, 1985-86, σ. 113.

¹⁰⁶ Στο ίδιο, σσ. 113-114.

Το πρόβλημα με τις παραλλαγές του Χρονικού είναι η χρονική σύγχυση των γεγονότων, η μετάθεση δηλαδή της πολιορκίας της Κορίνθου, του Άργους και του Ναυπλίου σε πολύ μεταγενέστερη εποχή, όταν πλέον το μόνο κάστρο που είχε απομείνει για τη συμπλήρωση του κάδρου της υποταγής ήταν εκείνο της Μονεμβασίας. Επιπλέον, τόσο η ίδια η χρονική τοποθέτηση στην αρχή της εξουσίας του Γουλιέλμου, όσο και οι συνθήκες παραχώρησης των φρουρίων της Μεθώνης και της Κορώνης στους Βενετούς, είναι στοιχεία που απέχουν από την πραγματικότητα. Από τις τρεις παραλλαγές η Αραγωνική είναι η μόνη που εντοπίζει στο έτος 1205 την κατασκευή του Πεντεσκούφιου, ονοματίζοντας τον Όθωνα de la Roche ως αυτουργό της, κατόπιν εντολής του Σαμπλίτη, και επιπλέον η μόνη που χρονολογεί την άλωση του Ακροκορίνθου στα χρόνια του Γοδεφρίδου Α΄ Βιλλεαρδουίνου¹⁰⁷.

Άλλη ετερότητα ανάμεσα στην Ελληνική και τη Γαλλική παραλλαγή, όπως και ανάμεσα στην Αραγωνική παραλλαγή και τον Νικήτα Χωνιάτη, αφορά στην ίδια την ύπαρξη ή μη ενός δεύτερου αντιφρουρίου Φραγκικής κατασκευής. Στις μεν δύο πρώτες γίνεται λόγος για δεύτερη οχυρωματική κατασκευή κοντά στον Ακροκόρινθο, έργο των Φράγκων, με σκοπό τη διευκόλυνση της κατάληψης του πανίσχυρου κάστρου και μνημονεύεται ως σημείο ανέγερσής του η βορεινή πλευρά του Ακροκορίνθου, αντίθετη από εκείνη όπου είχε χτιστεί το Πεντεσκούφι, πληροφορία, ωστόσο, και δομή έως και σήμερα αταύτιστες. Πράγματι, πάνω στον λόφο αυτό, που βρίσκεται σχεδόν απέναντι από το Πεντεσκούφι και πολύ κοντά στον Ακροκόρινθο, διατηρούνται ερείπια μεσαιωνικών κτισμάτων¹⁰⁸.

Η λύση αυτού του γρίφου, ίσως βρίσκεται στην Ελληνική παραλλαγή του Χρονικού, σημειώνοντας ότι η δεύτερη οχυρωματική κατασκευή όξυνε σε τέτοιο βαθμό τη δυσπραγία των έγκλειστων υπερασπιστών, *«ὥστε δὲν ὑπῆρχε εὐχέρεια νά πλησιάσει κανένα πλοῖο , οὔτε καμιά ἄλλη ἐνίσχυση νά τοὺς ἐρθεῖ ἀπὸ πουθενά*. Θεωρεί λοιπόν εύλογο το κάστρο αυτό να βρισκόταν σε παραθαλάσσιο σημείο, δίπλα σε λιμάνι, ώστε να παρακωλύει την προσέγγιση των φιλικά διακείμενων προς τους Έλληνες πλοίων και άρα την ενίσχυση των πολιορκούμενων με στοιχειώδη εφόδια. Δεδομένου ότι το Χρονικό αναφέρει ότι το φρούριο χτίστηκε βόρεια του Ακροκορίνθου, το λιμάνι αυτό δεν μπορεί να είναι άλλο από το Λέχαιο, το οποίο στη μεσοβυζαντινή εποχή ονομαζόταν, πιθανότατα, «Πλαγία» (ή «Palagia»). Στα νεότερα χρόνια το Λέχαιο

---

¹⁰⁷ Στο ίδιο, σ. 114.

¹⁰⁸ Στο ίδιο.

απαντάται με το όνομα «Πύργος του Μπαλάγα» (Tour Balaga), με τη δεύτερη λέξη να αποτελεί προφανή παραφθορά της μεσοβυζαντινής ονομασίας Palagia. Ο Κορδώσης πιστεύει ότι ο πύργος αυτός δύσκολα θα θεωρείτο αντιφρούριο του Ακροκορίνθου, λόγω της μεγάλης απόστασής του από το κάστρο της Κορίνθου. Επομένως, η αποσιώπησή του στην Αραγωνική παραλλαγή του Χρονικού και στον Χωνιάτη και η αναφορά τους στην ύπαρξη ενός μόνο αντιφρουρίου, θα πρέπει να ερείδεται - τουλάχιστον εν μέρει- στον παράγοντα απόσταση. Το πρώτο αντιφρούριο, το Πεντεσκούφι, χτίστηκε είτε από τον Βονιφάτιο, σύμφωνα με τον Χωνιάτη, είτε από τον Γουλιέλμο Σαμπλίτη ή τον Όθωνα de la Roche. Ο ιθύνων νους της κατασκευής του βρίσκεται στο πλαίσιο της εικοτολογίας, ωστόσο δεν ισχύει το ίδιο για τη χρονολογία της, καθώς με βεβαιότητα είναι το έτος 1205, ενώ, από την άλλη πλευρά, η χρονολογία της κατασκευής του δεύτερου κάστρου, του πύργου του Λεχαιίου, είναι άγνωστη. Το πιθανόν είναι να χτίστηκε σε δεύτερο χρόνο, όταν οι Φράγκοι είχαν πλέον εννοήσει ότι η κατάληψη του Ακροκορίνθου θα γινόταν ευχερέστερη, από τη στιγμή που το κάστρο θα αποκλειόταν και δια θαλάσσης. Υπό αυτό το πρίσμα μπορεί να εξηγηθεί και η πληροφορία του Χρονικού ότι το δεύτερο κάστρο ανήκε στον Όθωνα de la Roche, ο οποίος μετά την αποχώρηση του Σαμπλίτη και του Βιλλεαρδουίνου, παρέμεινε μόνος υπεύθυνος της πολιορκίας της Κορίνθου και προφανώς ανήγειρε το φρούριο με δική του πρωτοβουλία¹⁰⁹.

Θα πρέπει επομένως η δόμησή του να τοποθετηθεί στο πλαίσιο της μακρόχρονης πολιορκίας που ακολούθησε την αποχώρηση των στρατιωτικών δυνάμεων του Βονιφατίου και των δύο άλλων Φράγκων ευγενών και όχι στην αφετηρία των επιχειρήσεων του χειμώνα του 1205. Ενδεχομένως μια δεύτερη εξηγητική αιτία της αποσιώπησης της ύπαρξής του από την Αραγωνική παραλλαγή και τον Χωνιάτη, είναι η καθυστέρηση της ανέγερσής του, καθώς οι δύο αυτές πηγές μνημονεύουν την κατασκευή του Πεντεσκουφίου κατά την έναρξη των επιχειρήσεων στον Ακροκόρινθο, όταν ακόμη δηλαδή δεν υπήρχε το δεύτερο αντίκαστρο. Αντιθέτως, στην Ελληνική και τη Γαλλική παραλλαγή, που μεταθέτουν τον χρονικό ορίζοντα της πτώσης του Ακροκορίνθου σε μεταγενέστερη εποχή, συμπεριλαμβάνονται και τα δύο κάστρα στην τοπογραφική απεικόνιση των επιχειρήσεων¹¹⁰.

Παρά το γεγονός ότι η πολιορκία του Ακροκορίνθου, καθ'όλο το διάστημα που οι

---

¹⁰⁹ Στο ίδιο, σσ. 114-116.

¹¹⁰ Στο ίδιο, σ. 116.

κυρίως δυνάμεις του Φραγκικού στρατού είχαν εμπλακεί στην προσπάθεια κατάληψης της Δυτικής και της Κεντρικής Πελοποννήσου, είναι αναμφισβήτητο δεδομένο, στερούμαστε λεπτομερειών του τι διαδραματιζόταν σε αυτή την περίπτωση. Γνωρίζουμε ότι ο Όθων de la Roche ήταν επιφορτισμένος με τη συνέχιση της πολιορκίας, αλλά, κρίνοντας εκ του αποτελέσματος, της χρείας δηλαδή ανέγερσης ενός δεύτερου αντιφρουρίου, η πολιορκία αυτή δεν πρέπει να ήταν ασφυκτική, καθώς μέχρι του σημείου εκείνου οι έγκλειστοι μπορούσαν να προσπορίζονται τα αναγκαία από φίλια πλοία που ελλιμενίζονταν στο Λέχαιο. Το μόνο γνωστό επεισόδιο που σχετίζεται με τον Σγουρό ήταν ο συνασπισμός του με τον Λατίνο επίσκοπο της Υπάτης (Νέων Πατρών), ο οποίος, σύμφωνα με σωζόμενη επιστολή του Πάπα Ιννοκέντιου Γ' (1198-1216), χρονολογούμενη στις 21 Αυγούστου του 1211 (δηλαδή περίπου τρία χρόνια κατόπιν του θανάτου του Σγουρού), είχε συνταχθεί με τον Σγουρό για περισσότερο από έναν χρόνο στον αγώνα του τελευταίου εναντίον των Λατίνων, γεγονός που είχε επιφέρει την καταγγελία της δράσης του στη ρωμαϊκή curia από το λατινικό του ποιμνίο στην Υπάτη¹¹¹.

Η ασφυκτική πολιορκία του Ακροκορίνθου συνεχίστηκε επί μακρόν, ξεπερνώντας το έτος 1208 (έτος θανάτου του Σγουρού). Για το τέλος του Λέοντα Σγουρού μία από τις δύο σωζόμενες εκδοχές αναφέρει πως, ευρισκόμενος σε απόγνωση εξαιτίας της απέλπιδος προσμονής κάποιας ενίσχυσης και όντας τραγικά επιβαρυνμένος από τη μακρόχρονη απομόνωση, κατέληξε στο απονενημένο όσο και δραματικά εντυπωσιακό διάβημα: αυτοκτόνησε έφιππος, πέφτοντας από ύψος 500 μέτρων σε βάραθρο, γράφοντας τους τίτλους τέλους της λυσσαλέας αντίστασής του με ένα άλμα, καβάλα στο άλογό του, από τα τείχη του απόκρημνου κάστρου (στο νοτιοανατολικό τμήμα του), με αποτέλεσμα να μεταβληθεί σε άμορφη σάρκινη μάζα. Αυτή η εκδοχή, υιοθετείται από τους William Miller, Peter Lock, Φωτεινή Βλαχοπούλου, Δημήτρη Κατσαφάνα και πολλούς άλλους. Ο Χωνιάτης δεν παρέχει κάποια σχετική πληροφορία επί αυτού, καθώς το τμήμα εκείνο της αφήγησής του που θα περιέγραφε τον θάνατο του Λέοντα Σγουρού, δεν σώζεται, αφού το έργο διακόπτεται απότομα στο έτος 1207. Βασική πηγή για αυτό το αφήγημα, είναι μια έγγραφη αναφορά του Μητροπολίτη Μονεμβασίας Κυρίλλου, το μόνο Βυζαντινό κείμενο που μνημονεύει τα γεγονότα σχετικά με την πολιορκία του Ακροκορίνθου και τη δραματική πτώση του ιδιότυπου και αμφιλεγόμενου αυτού ηρωικού χαρακτήρα, ο οποίος παρομοιάζεται ως «άλλος

---

¹¹¹ Βλ. Κορδώσης, 1985-86, σ. 117 και Βλαχοπούλου, 2002, σ. 117.

Φαβρίκιος». Φυσικά το κείμενο αυτό είναι κατά πολύ μεταγενέστερο των περιγραφόμενων γεγονότων, καθώς χρονολογείται στα μέσα του 15ου αιώνα (δεν γνωρίζουμε αν η αναφορά αυτή παρελήφθη από τον Πατριάρχη Μητροφάνη: 1440-1443 ή τον Πατριάρχη Γρηγόριο Γ΄ Μάμμα: 1443-1451)¹¹².

Σχολιάζοντας την τελευταία αυτή πράξη του δράματος με την πομπώδη φρικαλεότητα, όπως τουλάχιστον διασώζεται από την παράδοση του Κυρίλλου Μονεμβασίας, ο Nicolas Cheetham θεωρεί πως ήταν αντιπροσωπευτική του παράξενου και άγριου αυτού ανθρώπου, μιας μορφής παράδοξης και παράταιρης έναντι των Ελληνικών προτύπων, με ασυγκράτητες εκρήξεις οργής και μανιακό μίσος απέναντι σε οποιαδήποτε πιθανότητα συμφιλίωσης και συμβιβασμού. Ο Cheetham βλέπει έναν άνθρωπο με ματαιωμένο το ασίγηστο πάθος του για εξουσία εξαιτίας της Φραγκικής κατάκτησης, που δεν έπαψε στιγμή να αντιστέκεται με παροιμιώδες πείσμα στους “σφετεριστές” της εξουσίας που αντιλαμβάνονταν ως δικαιωματικά δική του, μέχρις ότου συνειδητοποίησε ότι είχε έρθει το τέλος του¹¹³.

Δεν είναι πάντως αυτή η μόνη σωζόμενη εκδοχή του θανάτου του Σγουρού, άλλοι μελετητές παρουσιάζουν διαφορετικές απόψεις, ωστόσο όλες τους καλύπτονται από την αχλύ του μυστηρίου, καθώς δεν απαντώνται σε πρωτότυπες πηγές. Πρώτος σε αυτή τη χορεία είναι ο σπουδαίος Γάλλος μεσαιωνολόγος-ιστορικός του 19ου αιώνα Buchon, που υποστηρίζει μια ολότελα διάφορη εκδοχή της ιστορίας: ο Σγουρός επικράτησε έναντι του Βονιφατίου, κατάφερε να κρατήσει τον Ακροκόρινθο, υποχρεώνοντας τον αντίπαλό του να λύσει την πολιορκία (το 1205), αλλά τελικά φονεύθηκε υπερασπιζόμενος το πατρογονικό του Ναύπλιο από τους Λατίνους, όταν έπεσε σε ενέδρα Λομβαρδών ιπποτών, σε μια απρόσεκτη καταδίωξή τους εκτός της πόλης, στην οποία ρίχτηκε χωρίς να πάρει μαζί του αρκετούς άνδρες προς βοήθεια (τέλη 1208-αρχές 1209). Σύμφωνα με τη διασκευή αυτή, το άψυχο σώμα του μεταφέρθηκε πίσω στο Ναύπλιο, όπου η σύζυγός του (Αγγελίνα-Σγούραινα) και οι τοπικοί άρχοντες τον έθαψαν «δημοτελώς», στον νάρθηκα του μητροπολιτικού ναού της πόλης, υπό τους θρηνητικούς κοπετούς των Ναυπλίων κατοίκων¹¹⁴.

Ο Σγουρός δεν αποκλείεται να πέθανε τελικά από φυσικά αίτια ή να σκοτώθηκε σε κάποια αψιμαχία στο Ναύπλιο γύρω στο 1209 (στοίχιση κατά το μάλλον ή ήττον με

---

¹¹² Βλ. Βλαχοπούλου, 2022, σσ. 120-122.

¹¹³ Στο ίδιο, σ. 122.

¹¹⁴ Στο ίδιο, σσ. 122-123/

την εκδοχή του Buchon) και σε άλλο σημείο παρατηρεί πως «ο Σγουρός πρέπει να εγκατέλειψε κάποια στιγμή τον Ακροκόρινθο για να καταφύγει στην Ακροναυπλία, πιθανόν για μεγαλύτερη ασφάλεια». Οι σύγχρονες πηγές (Μιχαήλ και Νικήτας Χωνιάτης) δεν αναφέρουν απολύτως τίποτε για το γεγονός και σταματούν στη χρονική στιγμή της εξόδου του Σγουρού από τον Ακροκόρινθο, για να αντεπιτεθεί στο στρατόπεδο των Λατίνων πολιορκητών του, τον καιρό που οι τελευταίοι είχαν στείλει τμήμα της δύναμής τους να απασχοληθεί στην προσπάθεια κατάληψης της Αργοναυπλίας¹¹⁵.

Το ερώτημα που αιωρείται κατόπιν όσων παρατέθηκαν είναι ποιος εφοδίαζε τον Σγουρό κατά τη μακρόχρονη πολιορκία του Ακροκορίνθου. Το Χρονικό αναφέρει ότι τα κάστρα της Μονεμβασίας, της Κορίνθου, του Ναυπλίου και του Άργους είχαν καλά λιμάνια «όπου έρχονταν τά πλευτικά τοῦ βασιλέως Ρωμαίων κ' ήφέρνασιν σωτάρχισιν κι άνθρωπος τῶν ἀρμάτων». Φαίνεται ότι ο υπεύθυνος μιας τέτοιας δράσης δεν είναι άλλος από τον Μιχαήλ Α΄ Δούκα της Ηπείρου, ο οποίος άλλωστε δεν υπήρξε φειδωλός στην ίδια στρατιωτική αντίκρουση των Λατίνων εισβολέων του Μορέως από το 1205 και του κράτους του οποίου (Ηπειρος) ο κύριος ναύσταθμος, η Ναύπακτος, πολύ κοντά στην Κόρινθο και στο θέατρο των επιχειρήσεων, προσφερόταν για την ενίσχυση των εγκλείστων. Η ενέργεια αυτή του Μιχαήλ δεν απάδει προς τον ευρύτερο σχεδιασμό του για την απόσπαση της Πελοποννήσου από τους Λατίνους, σκοπός για την επίτευξη του οποίου ενεπλάκη ο ίδιος προσωπικά, ως αρχηγός των Ελλήνων εκείνων που αντιμετώπισαν τους Φράγκους στη μοναδική ανοιχτή μάχη της Μεσσηνίας. Διόλου απίθανο, λοιπόν, ο Μιχαήλ να διατηρούσε στενή συνεργασία με τον Σγουρό, υπόθεση που φέρει ως επίρρωσή της το γεγονός ότι μετά το θάνατο του τελευταίου, ο Μιχαήλ ονομάζεται «κύριος της Κορίνθου»¹¹⁶.

Όπως προαναφέρθηκε, η πολιορκία του Ακροκορίνθου συνεχίστηκε και μετά το τέλος του Σγουρού. Από τον Ερρίκο της Βαλανσιέν πληροφορούμαστε ότι τον Μάιο του 1209, έτος διεξαγωγής του πρώτου Φραγκικού συνεδρίου στη Ραβένικα (ή Ραβέννικα, μεσαιωνική πόλη της Στερεάς Ελλάδος) ο Γοδεφρίδος Βιλλεαρδουίνος και ο Όθων de la Roche προσήλθαν ακολουθούμενοι από πλήθος σιδηρόφρακτων ιπποτών, οι οποίοι είχαν εμπλακεί στη μακρόχρονη πολιορκία του Ακροκορίνθου¹¹⁷. Ποιος όμως ήταν εκείνος που πήρε τη σκυτάλη από τον αποθανόντα Σγουρό, ως κληρονόμος και

---

¹¹⁵ Στο ίδιο, σς. 122-123.

¹¹⁶ Βλ. Κορδώσης, 1985-86, σσ. 118-119.

¹¹⁷ Στο ίδιο, σ. 119.

υπερασπιστής του Ακροκορίνθου; Οι περισσότεροι μελετητές συντείνουν στο ότι μετά το θάνατο του Σγουρού, την «καταραμένη κληρονομία» του («*damnosa hereditas*», κατά τον William Miller), δηλαδή την υπεράσπιση του Ακροκορίνθου, της πόλης της Κορίνθου, καθώς και των κάστρων του Ναυπλίου και του Άργους, επρόκειτο να αποδεχθούν αφενός ο ιδρυτής του αυτόνομου κράτους («Δεσποτάτου», κατά τον ακόμη χρησιμοποιούμενο εσφαλμένο όρο) της Ηπείρου, Μιχαήλ Α΄ Άγγελος Δούκας Κομνηνός, ηγήτορας των Βυζαντινών δυνάμεων στη χαμένη μάχη στον ελαιώνα των Κουντούρων και αφετέρου ο ετεροθαλής αδελφός του, Θεόδωρος Δούκας. Περαιτέρω, οι δύο αυτοί πρώτοι ηγέτες του κράτους των Ηπειρωτών φέρονται να ανέλαβαν συνολικά την ευθύνη της συνέχισης του στρατιωτικού αγώνα κατά των Φράγκων εισβολέων του Μορέως. Ήταν πρώτος ο Ιωάννης Ρωμανός, στην πρωτοποριακή του πραγματεία «Περί του Δεσποτάτου της Ηπείρου» πριν από 125 χρόνια, που διατύπωσε την άποψη περί «κληροδότησης» της ευθύνης αυτής στα δύο αδέρφια από τον ίδιο τον Λέοντα Σγουρό, έκτοτε ωστόσο η άποψη αυτή δεν έχει τύχει καθολικής αποδοχής από τη μεταγενέστερη έρευνα¹¹⁸.

Χρειάστηκαν τελικά περίπου τρία χρόνια, έως ότου να περιέλθουν βαθμιαία στην Φραγκική κατοχή τα αντιστεκόμενα προπύργια της Κορίνθου, του Ναυπλίου και του Άργους. Το χρονικό διάστημα της κλιμακωτής αυτής κατάκτησης εντοπίζεται από την έρευνα την περίοδο 1209-1210 με 1212, χωρίς όμως να μπορούν να προσδιοριστούν επακριβώς οι σχετικές κατά περίπτωση χρονολογίες. Πλησιέστερη στην ιστορική αλήθεια φαίνεται η εκδοχή που υιοθετήθηκε εντός της πρόσφατης δεκαπενταετίας από τους Σαββίδη (1994), Πιένα (1991) και Κορδώση (1985-1986) και ορίζει τις χρονολογίες κατάληψης των ανωτέρω πόλεων ως εξής: 1209 για τον Ακροκόρινθο (η πρώτη άλωση κατόπιν πέντε σχεδόν ετών πολιορκίας), 1209-1210 για την Κόρινθο, καλοκαίρι του 1211 για το Ναύπλιο (με την πολιορκία του να ξεκινά το καλοκαίρι του 1210) και ίσως αρχές του 1212 για το Άργος¹¹⁹.

Ακριβώς με την προϊούσα πτώση των περιοχών αυτών στους Φράγκους συσχετίζονται η παρουσία και δράση των Μιχαήλ Α΄ και Θεοδώρου της Ηπείρου στην Πελοπόννησο. Αφ' ενός, ο Μιχαήλ Α΄, ο οποίος αντιλαμβανόταν εαυτόν ως τον επαρκέστερα εξοπλισμένο ηγεμόνα σε όλη τη Ρωμανία -σύμφωνα με τον Ερρίκο της Βαλανσιέν, σταυροφόρο χρονικογράφο-, έγινε ο άρχων του Ακροκορίνθου, του Άργους και του

---

¹¹⁸ Βλ. Βλαχοπούλου, 2002, σσ. 128-129.

¹¹⁹ Στο ίδιο, σσ. 129-130.

Ναυπλίου μετά τον θάνατο του Σγουρού, όπως σημειώνει ο Κορδώσης, υπερτονίζοντας για τούτο την αναφορά του Μιχαήλ Α΄ ως «signour de Chorynthe» από τον Ερρίκο της Βαλανσιέν. Αφ'ετέρου, ο αδελφός του, Θεόδωρος Δούκας (ο κατοπινός δεύτερος ηγεμόνας του ηπειρωτικού κράτους από το 1215 περίπου), αλλά επίσης και ο κατά τα άλλα νεφελώδης και αινιγματικός -φερόμενος ως- αδελφός (άνευ στέρεης απόδειξης) του Λέοντος Σγουρού, ο Γαβριήλ Σγουρός, έγιναν κατά πάσα πιθανότητα «φρούραρχοι» του Μιχαήλ Α΄ στις προαναφερόμενες αυτές περιοχές, με τον Γαβριήλ Σγουρό να τοποθετείται στο Ναύπλιο¹²⁰.

Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι για τον τελευταίο γίνεται μνεία (περίπου για τα έτη 1209-1210) μόνο στον Νικήτα Χωνιάτη –και δη όχι στο κυρίως σώμα του εκδεδομένου κειμένου (από τον van Dieten), αλλά στο κριτικό υπόμνημα (marginalium) ενός άλλου χειρογράφου του ίδιου έργου, που μάλιστα δεν είχε συμπεριληφθεί ούτε στην παλαιότερη έκδοση της Βόννης (από τον I. Bekker το 1835, στο οικείο τμήμα στη σελ. 807), αλλά ούτε και στη μεταγενέστερη (αλλά βασισμένη στην έκδοση της Βόννης) έκδοση του J.-P.Migne στην Patrologia Graeca. Επίσης, ενστάσεις διατυπώνονται (κατά κύριο λόγο από τον Loenertz) σχετικά με το αν ο Θεόδωρος που αναγράφεται ως «κύριος της Κορίνθου» σε επιστολή του Πάπα Ιννοκεντίου Γ΄ (χρονολογούμενη στο 1211 ή στο 1212), ταυτίζεται πέραν αμφιβολίας με το Θεόδωρο Δούκα της Ηπείρου («...cum nobilis vir Theodorus Grecus [= Θεόδωρος Δούκας Ηπείρου;] quodam dominus Corinthii de prodictione convictus castrum de Argos nuper tradiderit quod tenebat Thesaurus Corin-thiensis ecclesie»). Εύλογα, όμως, στοιχειοθετείται στο σημείο αυτό η εξής αντίρρηση: εάν γίνει αποδεκτή η υπόθεση πως ο Μιχαήλ Α΄ είχε γίνει κύριος της Κορίνθου μετά τον θάνατο του Σγουρού, ποιός άλλος Θεόδωρος θα μπορούσε να είναι ο κύριος του Άργους την ίδια αυτήν χρονική περίοδο; Σίγουρα, πάντως, όχι κάποιος εικαζόμενος Θεόδωρος, γιος του Λέοντα Σγουρού, όπως είχε υποθέσει παλαιότερα ο Edouard de Muralet. Μεταξύ ενός διαπιστωμένα πραγματικού και ενός υποτιθέμενα υπαρκτού προσώπου ονόματι Θεοδώρου, ασφαλώς προκρίνεται το πρώτο. Αλλά και η πρόσφατη θέση του Παύλου Νιαβή ως προς το ζήτημα, «το να δεχτούμε ότι απ' τα δύο αδέρφια (Μιχαήλ Α΄ και Θεόδωρος της Ηπείρου) ο ένας (Μιχαήλ Α΄) ήταν ο τελευταίος υπέρμαχος και ο άλλος (Θεόδωρος) ο πρώτος κύριος της ακρόπολης της Κορίνθου μετά την πτώση της, είναι εξεζητημένη, αν όχι και λίγο παράλογη θέση», είναι εσφαλμένη, καθώς αγνοεί μια σημαντική λεπτομέρεια, το ότι

---

¹²⁰ Στο ίδιο, σσ. 130-131.

δηλαδή ο Θεόδωρος αναφέρεται στην προαναφερθείσα επιστολή του Ιννοκεντίου Γ΄ ως κύριος του Άργους και όχι του Ακροκορίνθου κατά το έτος 1211-1212¹²¹.

Το ερώτημα εν τέλει παραμένει: ποιός άλλος θα μπορούσε να μεταβιβάσει ως κληροδότημα στον Μιχαήλ Α΄ και ακολούθως στον αδελφό του Θεόδωρο τη συνέχιση της ένοπλης πάλης κατά των Φράγκων στην Πελοπόννησο, αν όχι ο Λέων Σγουρός αυτοπροσώπως πριν τον θάνατό του; Το μόνο άλλο πρόσωπο που διεκδικεί την πατρότητα μιας τέτοιας κληροδότησης -τουλάχιστον στην αντίληψη των ερευνητών αυτής της ομιχλώδους περιόδου- είναι η χήρα του Σγουρού, η Ευδοκία Αγγελία-Σγούραινα. Σύμφωνα με το *marginalium* της «Χρονικής διήγησης» του Νικήτα Χωνιάτη, η Ευδοκία έφυγε από τον Ακροκόρινθο (ή κατ' άλλους από το Ναύπλιο), την επαύριο του θανάτου του Λέοντος, αναζητώντας καταφύγιο στην Ανατολή και κατά πάσα πιθανότητα στους Λασκαρίδες της Νικαίας (εδώ μάλλον υπονοούνται οι συνιδρυτές του κράτους των Λασκαριδών, Κωνσταντίνος ΙΑ΄ και Θεόδωρος Α΄). Μην έχοντας, κατά τα φαινόμενα, τεκνοποιήσει με τον σύζυγό της και επομένως ελλείψει διαδόχου, η Σγούραινα -υπό την επιδοκιμασία των στρατιωτών του νεκρού Σγουρού και των Ναυπλιωτών ως προς αυτό- υποχρεώθηκε εν τέλει να παραχωρήσει την κυριότητα του εκλιπόντος στην Αργολιδοκορινθία στον Μιχαήλ Α΄ της Ηπείρου. Εκείνος με τη σειρά του έστειλε στην Πελοπόννησο τον αδελφό του, Θεόδωρο, για την πράξη αναγνώρισης και αποδοχής αυτής της απαιτητικής και «καταραμένης», κρίνοντας εκ του αποτελέσματος, κληρονομιάς¹²².

Μήπως, όμως, εν τέλει ήρθε η ώρα και για τον ίδιο τον Μιχαήλ να παραχωρήσει την Κόρινθο και την Αργο-Ναυπλία στους Φράγκους κατόπιν, και δη στον Λατίνο Αυτοκράτορα της Ρωμανίας, Ερρίκο της Φλάνδρας (1206-1216); Αυτό το ενδεχόμενο συσχετίζεται κατ' αρχάς με τις αναταράξεις στο Λατινικό Βασίλειο της Θεσσαλονίκης, που ακολούθησαν τον θάνατο του Βονιφάτιου Μομφερρατικού το 1207. Συγκεκριμένα, οι Λομβαρδοί Βαρόνοι του δεν αναγνώρισαν ως διαδόχους τον γιο του, Δημήτριο Μομφερρατικό και τη μητέρα του, Μαργαρίτα-Μαρία της Ουγγαρίας, και κάλεσαν τον αδελφό του Βονιφάτιου, Γουλιέλμο Μομφερρατικό, να διεκδικήσει την κυριότητα του Βασιλείου της Θεσσαλονίκης από το Λατίνο Αυτοκράτορα της Ρωμανίας, Ερρίκο της Φλάνδρας. Βασική πηγή των ανωτέρω πληροφοριών είναι ο Ερρίκος της Βαλανσιέν, ο οποίος σημειώνει ότι, μεταξύ άλλων, ο Γουλιέλμος

---

¹²¹ Στο ίδιο, σσ. 131-132.

¹²² Στο ίδιο, σσ. 132-133.

Μομφερρατικός διεκδίκησε απαιτητικά να συμπεριληφθεί στη σφαίρα επιρροής του «όλη η επικράτεια του Σγουρού», καθώς και «όλο το νησί της Ελλάδος» (δηλαδή η Πελοπόννησος). Πέραν αυτών, ο Ερρίκος της Βαλανσιέν παραθέτει πως σε αυτό το πλαίσιο εντασσόταν επίσης η απαίτηση του επηρμένου Γουλιέλμου να εξασφαλίσει την υποτέλεια του «*Michalis*» (Μιχαήλ Α' της Ηπείρου), που τότε εξουσίαζε την Κόρινθο, και των «Βαρόνων» του («*nous volons avoir toute la terre de Duras* [Δυρράχιο, δηλαδή την Αλβανία], *deschi, a la Maigre* (Μέγαρα;), *et toute la terre l' Ar-gut* [του Σγουρού] *et quanques il i apent et toute l' ille de Grece* [Πελοπόννησος]; *si volons avoir Chorinthe et que Michalis* [Μιχαήλ Α' Ηπείρου] *et tout si barons nos facent houmage*»)¹²³.

Η συνέχεια αυτής της μαρτυρίας, που βρίθει δυσχερειών και αμφισβητήσεων, θέλει τον Μιχαήλ Α' να εξαναγκάζεται να νυμφεύσει την κόρη του με τον αδελφό του Ερρίκου της Φλάνδρας, Ευστάθιο, προκειμένου να διατηρήσει την ανεξαρτησία του, παραχωρώντας μάλιστα στον τελευταίο ως προίκα το ένα τρίτο της δικής του επικρατείας. Ωστόσο αποτελεί πρόβλημα εάν μεταξύ των εδαφών που απεμπόλησε ο Μιχαήλ Α' ήταν και αυτά της Αργολιδο-Κορινθίας, καθώς είναι βεβαιωμένο ότι η παράδοση της Κορίνθου στους Φράγκους εισβολείς συνέβη στα τέλη του 1209 ή το περισσότερο στις αρχές του 1210, ενώ η παράδοση του Ναυπλίου και του Άργους το 1211 και το 1212 αντίστοιχα. Το σενάριο της απώλειας των τελευταίων προπυργίων του Λέοντα Σγουρού εντός της τριετίας/τετραετίας κατόπιν του θανάτου του (1208), σαφώς διατηρεί προβάδισμα πρόκρισης ως προς την ιστορικότητά του έναντι των εικασιών και μόνο που αντιπροτείνει ο Ερρίκος της Βαλανσιέν¹²⁴.

Το έτος 1212 βρίσκει τους Φράγκους να ηγεμονεύουν της Πελοποννήσου, με το μεγαλύτερο μέρος της Λακωνίας και την Τσακωνιά να είναι οι μόνες περιοχές εκτός αυτής της πολιτικής διαρρύθμισης. Είναι η χρονιά που ο Πάπας Ιννοκέντιος Γ' επεμβαίνει στα ζητήματα της Εκκλησίας της Κορίνθου, διορίζοντας εκεί Λατίνο Μητροπολίτη, γεγονός που επισημαίνει συμβολικά και emphaticά ότι, μετά την πτώση των τριών αυτών καίριων επάλξεων, ο πόλεμος στην Πελοπόννησο θεωρούνταν πλέον κερδισμένος. Η τοποθεσία και το οχυρωματικό σθένος του Ακροκορίνθου ήταν οι λόγοι που έκαναν τον Φράγκο Πρίγκιπα, Γουλιέλμο Βιλλεαρδουίνο, να κρατήσει την Κόρινθο ως προσωπική του κτήση. Το Άργος και το Ναύπλιο από την άλλη,

---

¹²³ Στο ίδιο, σσ. 133-134.

¹²⁴ Στο ίδιο, σσ. 135-136.

παραχωρήθηκαν στον Όθωνα de la Roche ως φέουδα, σε αντάλλαγμα για την ενεργό εμπλοκή του στη μακρόχρονη και απαιτητική πολιορκία του Ακροκορίνθου, ενώ, σύμφωνα με τον Marino Sanudo, ο Όθων ανταμείφθηκε επιπλέον με 400 υπέρπυρα από το εμπόριο της Κορίνθου¹²⁵.

---

¹²⁵ Βλ. Κορδώσης, 1985-86, σσ. 124-125.

Κεφάλαιο 6

Η κατάληψη της Μονεμβασίας

Το Χρονικό του Μορέως παραθέτει λεπτομέρειες της κατάκτησης της Μονεμβασίας. Σύμφωνα με αυτό, ο Βιλλεαρδουίνος, έχοντας γνώση της δυσχέρειας που θα αντιμετώπιζε στην προσπάθειά του να καταλάβει το κάστρο της, αναζήτησε επιπλέον στρατιωτικά ερείσματα. Έστειλε για τούτο αγγελιοφόρους στον Δούκα της Αθήνας, στους Τριτημορίους της Εύβοιας, στον Δούκα της Νάξου και στον Κόμη της Κεφαλλονιάς, καλώντας τους σε ενίσχυσή του, με όσες δυνάμεις διέθεταν, προκειμένου να αποκόψει ολοκληρωτικά την Μονεμβασία από στεριάς και θαλάσσης. Ταυτόχρονα απευθύνθηκε στους Βενετούς και σε όλους τους «Κεφαλάδες» της Πελοποννήσου, ορίζοντας ως χώρο σύναξης των στρατευμάτων την πεδιάδα του Νικλίου. Όταν κατέπλευσαν τα τέσσερα Βενετικά πλοία και απέκλεισαν την πόλη από θαλάσσης, ο Βιλλεαρδουίνος, που είχε στο μεταξύ αφιχθεί με τον στρατό του από το Νίκλι, εγκαινίασε την ασφυκτική πολιορκία της πόλης: *με τέτοιον τρόπον κι άφορμήν την έπαρακαθίσαν έτοτε την Μονεμβασίαν, ώς το κλουβί τὸ ἀηδόνι*¹²⁶.

Η κατάληψη του κάστρου είχε αναχθεί πλέον σε ζήτημα στρατιωτικής τιμής για τους Φράγκους ιππότες. Κατά κάποιον τρόπο, η περίπτωση θύμιζε το φιλοσοφικό ερώτημα του αν μια ακατανίκητη δύναμη μπορεί να σταθεί απέναντι σε ένα αμετακίνητο αντικείμενο. Η ακατάβλητη βούληση των κατοίκων να υπερασπιστούν την ελευθερία τους επρόκειτο να αντιμετωπίσει την απαρέγκλιτη αποφασιστικότητα των εισβολέων να την αλώσουν. Ο Βιλλεαρδουίνος έστησε τις πολιορκητικές μηχανές υπό το πρόσταγμα να βάλλουν κατά της πόλης νυχθημερόν. Όπως ήταν αναμενόμενο, πολλοί υπερασπιστές φονεύθηκαν και πολλές οικίες διαλύθηκαν, ωστόσο επρόκειτο για απώλειες που σημειώθηκαν στο πλαίσιο της κάτω πόλης, καθώς το φρούριο στην κορυφή του βουνού ήταν δύσκολο να τρωθεί¹²⁷. Παρά τη δύναμη πυρός που εξαπολύθηκε, η πραγματικότητα έδειξε ότι η κατάληψη του κάστρου «δια των όπλων» ήταν αδύνατη. Μόνη διέξοδος που απέμενε ήταν ο επιβεβλημένος λιμός. Η πόλη αποκλείστηκε από στεριά και θάλασσα για τρία ολόκληρα χρόνια.

Κανείς δεν ήταν σε θέση να διασπάσει αυτόν τον κλοιό και να εφοδιάσει τους έγκλειστους, ούτε καν ο Έλληνας Αυτοκράτορας της Νίκαιας, ο οποίος, μετά την

---

¹²⁶ Στο ίδιο, σσ. 152-153.

¹²⁷ Στο ίδιο, σ. 153.

κατάληψη της Θεσσαλονίκης, είχε αναδειχθεί στον ισχυρότερο ηγεμόνα της περιοχής. Ο χρόνος κυλούσε εις βάρος των Μονεμβασιωτών και, όπως είναι φυσικό, υποχρεώθηκαν εν τέλει να παραδοθούν υπό τη σπάθη της λιμοκτονίας¹²⁸. Ακόμα κι έτσι όμως, παρά την αφόρητα δυσμενή θέση τους, οι Μονεμβασιώτες διατηρούσαν το φρόνημά τους σε τέτοιο επίπεδο, ώστε να θέσουν τους δικούς τους όρους παράδοσης απέναντι στους αποκαμωμένους και αποθαρρυσμένους Φράγκους. Οι όροι αφορούσαν στη διατήρηση της ελευθερίας τους, την απαλλαγή από την φορολογία και από την υποχρέωση στράτευσης στις τάξεις του κατακτητή και την αξίωση να εκτελούν μόνο θαλάσσιες και δη έμμισθες υπηρεσίες. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει το Χρονικό:

*«Συμβίβασιν ἐζήτησαν του πρίγκιπα Γυλιάμου
νά είναι πάντοτες αὐτοῦ με τήν κληρονομίαν τους
Φράγκοι ἐγκουσάτοι ἐνομοῦ μετὰ τὰ πράγματά τους,
νά μή χρεωστοῦσιν δούλεψιν ἄνευ τὰ πλευτικά τους,
ἔχοντα γάρ τήν ρόγαν τους, καί τήν φιλοτιμίαν τους»¹²⁹.*

Κατόπιν τούτων, τρεις Ἄρχοντες, οι «ευγενικώτεροι» της πόλης, ο Μαμωνάς, ο Δαιμονογιάννης και ο Σοφιανός, παρουσιάστηκαν ενώπιον του Φράγκου Πρίγκιπα, για να δηλώσουν την υποταγή τους και να παραδώσουν τα κλειδιά του κάστρου. Ο Βιλλεαρδουίνος τους υποδέχτηκε με μεγάλη τιμή, τους δώρισε άλογα και πολύτιμα ενδύματα και τους παραχώρησε εκτάσεις γης στα Βάτικα. Παράλληλα, επειδή αναγνώρισε το σθένος τόσο του ίδιου του κάστρου όσο και των κατοίκων του, επιμελήθηκε της διοίκησης και της φύλαξής του, ενισχύοντάς το οχυρωματικά και τοποθετώντας ισχυρό σώμα στρατιωτών φρουράς. Δεν ήταν λίγοι οι κάτοικοι της Μονεμβασίας που μετά την άλωση της πόλης τους παρέμειναν πιστοί στον Ρωμαίο Αυτοκράτορα και κατέφυγαν για τούτο στις Πηγές της Μικράς Ασίας, όπου και συνέχισαν την ενασχόλησή τους με τη ναυτιλία¹³⁰.

Η πτώση της Μονεμβασίας συμπαρέσυρε την υποταγή της Τσακωνιάς και των Βατικών, περιοχών που βρίσκονταν βόρεια και νότια της, με αποτέλεσμα ολόκληρη η βραχώδης ακτή της Ανατολικής Πελοποννήσου να περιέλθει στη δικαιοδοσία του Βιλλεαρδουίνου. Οι Φράγκοι είχαν επιχειρήσει επιδρομές στα Βάτικα μετά την κατάληψη της Λακεδαιμονίας, χωρίς όμως να καταφέρουν να προσαρτήσουν την

---

¹²⁸ Στο ίδιο.

¹²⁹ Βλ. Καλονάρος, 1940, στ. 2936-2940.

¹³⁰ Βλ. Κορδώσης, 1985-86, σσ. 153-154.

περιοχή, προφανώς εξαιτίας του απόρθητου φρουρίου της Μονεμβασίας. Όταν αυτό έπεσε, οι συνέπειες της παράδοσής του έφτασαν ακόμη και στην ορεινή Τσακωνιά, η κατάληψη της οποίας στην αντίθετη περίπτωση μόνον εύκολη δε θα ήταν. Το γεγονός της καθυπόταξης των όμορων περιοχών, ως αλυσιδωτής αντίδρασης κατόπιν της πτώσης της Μονεμβασίας, καταδεικνύει emphatically τον ρόλο που διαδραμάτιζε η ύπαρξη ενός ισχυρού κάστρου για την αντίσταση ολόκληρης της πέριξ περιοχής¹³¹.

Κατόπιν αυτών, οι μόνοι που απέμεναν πλέον εκτός της Φραγκικής σφαίρας επιρροής, οι μόνοι ανυπότακτοι, ήταν οι Σλάβοι του Ταϋγέτου, οι οποίοι, σύμφωνα με τις πληροφορίες των ντόπιων κατοίκων, ήταν άνθρωποι «αλαζονικοί» και ανυπότακτοι. Ο Βιλλεαρδουίνος έχτισε τρία φρούρια γύρω από την περιοχή όπου κατοικούσαν, προκειμένου να επιτύχει την κατάκτησή τους: τον Μυστρά από ανατολικά, τη Μάνη από νότια και το Λεύτρο από δυτικά. Σκοπός του ήταν να τους τρομοκρατήσει και να τους αποκόψει από την κάθοδο στα πεδινά, όπου εφοδιάζονταν με τα απαραίτητα. Οι Σλάβοι, αντιλαμβανόμενοι τον ολοσχερή αποκλεισμό τους, αποφάσισαν να παραδοθούν. Έστειλαν πρεσβεία στον Φράγκο Πρίγκιπα αξιώνοντας, σύμφωνα με την παλιά τους παράδοση, να απαλλαγούν της φορολογίας και αντί αυτού να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους ως υποτελείς στον στρατό του, όπως υπηρετούσαν έως τότε τον Βυζαντινό Αυτοκράτορα. Ο Βιλλεαρδουίνος αποδέχτηκε τους όρους τους και υπέγραψε τις συμφωνίες «μέ κρεμαστές τέσ βούλλες»¹³².

Τα επεισόδια της υποταγής της Μονεμβασίας, της Τσακωνιάς, των Βατικών και των Σλάβων του Ταϋγέτου, συμπλήρωσαν το κάδρο της κατάκτησης της Πελοποννήσου από τους Φράγκους, 45 περίπου χρόνια ύστερα από την εισβολή του Βονιφατίου και τη διάλυση του στρατού του Σγουρού μπροστά στον Ισθμό. Από τούδε και στο εξής έσβησαν τα όποια σημεία αντίστασης στον Μοριά και ο Βιλλεαρδουίνος αναπαύοταν στον εφησυχασμό ότι ο Έλληνας Αυτοκράτορας της Νίκαιας δεν θα έβρισκε ικανά ερείσματα για μια μελλοντική απόβαση στη χερσόνησο. Θα περνούσαν ωστόσο μόλις 13 χρόνια για να ανατραπεί αυτός ο εφησυχασμός και να αποδειχθεί μάταιος ο τριετής αγώνας των Φράγκων για την κατάληψη αυτής της περιοχής. Ήταν τότε που η Πελοπόννησος θα ξανάβλεπε την απόβαση νέων στρατευμάτων, του Βυζαντινού Αυτοκράτορα ετούτη τη φορά, για την ανακατάληψή της, η οποία εκκίνησε από τη Μονεμβασία που είχε ήδη περιέλθει στην εξουσία του κατόπιν συμφωνίας, μαζί με τα

---

¹³¹ Στο ίδιο, σ. 154.

¹³² Στο ίδιο.

δύο κάστρα που είχε χτίσει ο Βιλλεαρδουίνος, τον Μυστρά και τη Μάνη. Όπως τελικά αποδείχτηκε, ο Φράγκος πρίγκιπας έχτισε τα φρούριά του για να βοηθήσει την ανακατάληψη της περιοχής από τον Βυζαντινό Αυτοκράτορα¹³³.

Σύμφωνα με την Αραγωνική παραλλαγή του Χρονικού, ο Βιλλεαρδουίνος για να πετύχει πλήρη υποταγή των Τσακόνων έχτισε ένα ακόμη κάστρο μέσα στα βουνά που το ονόμασε la Estella (Αστρος). Ο Νίκος Βέης ταυτίζει το φρούριο αυτό με το κάστρο της Ωρηάς, που βρίσκεται στο εσωτερικό της Κυνουρίας. Η κατασκευή του υποδεικνύει, ότι ακόμη και ύστερα από την κατάληψη της Μονεμβασίας, η κατάκτηση της ορεινής αυτής περιοχής ήταν δύσκολη υπόθεση. Πέραν αυτού, η κατασκευή φρουρίων από τον Φράγκο Πρίγκιπα ήταν αναγκαία συνθήκη, προκειμένου να ασκεί ευχερέστερα έλεγχο στον εντόπιο πληθυσμό. Έτσι, το ίδιο Χρονικό αναφέρει ότι μεταγενέστερα ο Βιλλεαρδουίνος επισκεύασε το τρωθέν κάστρο της Κορίνθου, ενώ παράλληλα έχτισε τα κάστρα των Βασιλικών και της Ανδρούσας¹³⁴.

---

¹³³ Στο ίδιο, σ. 155.

¹³⁴ Στο ίδιο.

Συμπεράσματα

Ο χρόνος που χρειάστηκε για την κατάληψη της Πελοποννήσου από τους Φράγκους παρουσιάζει έντονη ανισομέρεια δοσμένης της διάφορης γεωγραφίας. Αν η κατάκτηση της δυτικής χερσονήσου υπήρξε ζήτημα ορισμένων μηνών, κάποια απομονωμένα φρούρια και κυρίως η Νοτιοανατολική Πελοπόννησος ανθίσταντο για χρόνια ή ακόμη και για δεκαετίες.

Ειδικά στην Πελοπόννησο η αντίσταση εντοπίστηκε κατ'έξοχην στις οχυρωμένες πόλεις. Στο δυτικό τμήμα η αντοχή των φρουρίων, εξαιρουμένης της Αρκαδίας, ίσως και της Καλαμάτας, αποδείχθηκε ελάχιστη, καθώς η πολιορκία και παράδοσή τους ήταν διακύβευμα ορισμένων ωρών. Ισχυρότερη ήταν η αντίκρουση στο εσωτερικό της χερσονήσου, όπου, τουλάχιστον σύμφωνα με το Χρονικό, η πολιορκία του Νικλίου και της Λακεδαιμονίας διήρκεσαν ορισμένες μέρες, ενώ οι επιχειρήσεις στο μικρό κάστρο του Αρακλόβου αντιμετώπισαν ακόμη μεγαλύτερη δυσχέρεια. Οι πολιορκίες της Κορίνθου και της Μονεμβασίας γνωρίζουμε ότι κράτησαν ολόκληρα χρόνια - δύσκολα θα βρούμε στην ιστορία του Βυζαντίου φρούρια να πολιορκούνται τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα – το Ναύπλιο έπεσε κατόπιν αποκλεισμού ενός έτους και το Άργος, πιθανότατα, μετά από πολύμηνη επιχείρηση.

Επιπλέον, η κατασκευή ορισμένων Φραγκικών φρουρίων και σε άλλα μέρη της Πελοποννήσου μαρτυρεί ότι η υποταγή του εντόπιου πληθυσμού δεν ήταν τέλεια. Το μεγάλο κάστρο Χλεμούτσι χτίστηκε κατά τα έτη 1220-1223, γιατί ο Πρίγκιπας του Μορέως, σύμφωνα με το Χρονικό, βρισκόταν σε μάχη με τους Έλληνες. Τα σθεναρά Φραγκικά κάστρα της Άκοβας και της Καρύταινας, τα οποία περιλάμβαναν περισσότερα φέουδα από κάθε άλλο φρούριο στον Μορέα, χτίστηκαν εντός της ορεινής περιοχής των Σκορτών ή έστω πλησίον αυτής, όπου γνωρίζουμε πως η αντίσταση των κατοίκων υπήρξε δριμεία¹³⁵.

Μετά την πτώση της Αργο-Ναυπλίας και της Λακεδαιμονίας οι εχθροπραξίες έπαυσαν ή τουλάχιστον απομειώθηκαν σημαντικά έως το έτος 1246, οπότε ο Πρίγκιπας Γουλιέλμος Βιλλεαρδουίνος ανέλαβε τα ηνία της εξουσίας και δρομολόγησε την καθυπόταξη του υπολοίπου τμήματος της Νοτιοανατολικής Πελοποννήσου, που ακόμη παρέμενε εκτός Φραγκικής επιρροής. Δεν μπορεί να ειπωθεί με βεβαιότητα γιατί οι

---

¹³⁵ Στο ίδιο, σ. 156.

Φράγκοι περίμεναν περίπου 35 χρόνια, ώσπου να επιχειρήσουν εναντίον αυτής της περιοχής. Σύμφωνα με τον Μιχάλη Κορδώση υπάρχουν δύο εξηγήσεις: είτε απέφυγαν μακρόχρονες θυσίες για μια περιοχή ήσσονος έκτασης και σημασίας για τους ίδιους, εγνωσμένης όμως διάθεσης αντίστασης, είτε ο πόλεμος διεξήγετο όλο αυτό το διάστημα σε μέρη της Λακωνίας ευκολότερα προς κατάληψη και το αγνοούμε λόγω έλλειψης πηγών. Υπέρ της δεύτερης εκδοχής συνηγορούν οι αγώνες του Ιωάννη Χαμαρέτου στη Λακωνία (πιθανότατα στη χερσόνησο του Ταινάρου) που διήρκεσαν ως το 1222, όταν ο Χαμαρέτος εγκατέλειψε την πατρίδα του και κατέφυγε στην Ήπειρο¹³⁶.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, οι Έλληνες της Πελοποννήσου αντιμετώπισαν τους Φράγκους σε μια μόνο μάχη, στη Μεσσηνία. Όταν ο Βονιφάτιος διέβαινε με τον στρατό του τον Ισθμό της Κορίνθου στις αρχές του 1205, οι δυνάμεις του Σγουρού προσπάθησαν επίσης να τον αναχαιτίσουν, ανεπιτυχώς ωστόσο, σε μια προσπάθεια να κρατηθούν οι Φράγκοι πίσω από τις οχυρώσεις του Ισθμού, σύγκρουση η οποία επ' ουδενί δε συνιστά μάχη σε ανοιχτό πεδίο. Επομένως, σε όλες σχεδόν τις περιπτώσεις, ο αγώνας περιορίστηκε μπροστά στα τείχη των κάστρων, με την καθεμία πόλη να μεριμνά μόνη για τη σωτηρία της¹³⁷.

Ο Χωνιάτης και ο ιστορικός Βιλλεαρδουίνος αναφέρουν έναν μικρό αριθμό φρουριών που πολιορκήθηκαν και κυριεύθηκαν από τους Φράγκους. Το Χρονικό του Μορέως δίνει περισσότερες λεπτομέρειες και θα μπορούσε να υποθέσει κανείς ότι δεν παραλείπει κανένα φρούριο, αφού από την αρχή των επιχειρήσεων μας πληροφορεί ότι την εποχή αυτή η Πελοπόννησος δεν είχε παρά μόνο δώδεκα κάστρα, πληροφορία που πολλοί έρευνητές υιοθέτησαν. Ωστόσο στο ίδιο το Χρονικό γίνεται λόγος για δεκατρία κάστρα, χωρίς να ληφθεί υπόψη η Μεθώνη, που αναφέρεται ως κατεστραμμένη (Πάτρα, Ποντικόκαστρο, Αράκλοβο, Αρκαδιά, Κορώνη, Καλαμάτα, Λακεδαιμονία, Νίκλι, Βελιγοστή, Μονεμβασία, Άργος, Ναύπλιο, Κόρινθος) και είναι βέβαιο ότι υπήρχαν και άλλα. Ίσως θα μπορούσε να υποτεθεί ότι το Χρονικό εννοεί μόνο εκείνα τα φρούρια που προέβαλαν αντίσταση, αλλά και σε αυτή την περίπτωση υπάρχουν ενδείξεις ότι τα εν λόγω φρούρια ήταν περισσότερα από δώδεκα. Φαίνεται λοιπόν, πως, παρόλη την εκτεταμένη αφήγηση του Χρονικού του Μορέως, παραμένουν άγνωστες

---

¹³⁶ Στο ίδιο, σ. 157.

¹³⁷ Στο ίδιο.

αρκετές λεπτομέρειες των πολεμικών επιχειρήσεων του 1205¹³⁸.

Η εύκολη κατάληψη των πόλεων που βρίσκονταν σε χαμηλούς λόφους οφείλεται, εν μέρει τουλάχιστον, και στον οπλισμό που είχαν στη διάθεσή τους οι Φράγκοι. Το Χρονικό του Μορέως αναφέρει ότι τα περισσότερα κάστρα βλήθηκαν από τους επιδρομείς με «τζάγρες» και «τριπουτσέτα». Τα πρώτα ήταν ένα είδος τόξου τόσο δυνατού, ώστε μπορούσε να διαπεράσει με ευκολία ασπίδα και θώρακα και για να το χειριστεί κανείς κρατούσε το τόξο με τα πόδια και τραβούσε τη νευρά με τα δύο χέρια. Στην περιγραφή της η Άννα Κομνηνή αναφέρει ότι ήταν τελείως άγνωστο στους Βυζαντινούς. Τα τριπουτσέτα ήταν ένα είδος πετροβόλων μηχανών που χρησιμοποιήθηκαν στη Δύση κατά τον 12ο αιώνα. Η λειτουργία τους δε στηριζόταν σε μηχανισμό συστροφής ή τεντώματος, αλλά σε ξαφνική πτώση μεγάλου βάρους. Ο Oman αναφέρει ότι «αποτελούνταν από ένα κοντάρι, στην άκρη του οποίου ήταν τοποθετημένο το βλήμα. Το κοντάρι στηριζόταν σε άξονα, που στο πίσω μέρος του έφερε μεγάλο βάρος. Μόλις το βάρος απελευθερωνόταν, έπεφτε απότομα και τίνιζε το βλήμα στον αέρα, σε μια παραβολική καμπύλη, όμοια με βολή σημερινού ολμοβόλου».

Κατά την πολιορκία των φρουρίων της Πελοποννήσου οι Φράγκοι δεν διέθεταν πολλές πετροβόλες μηχανές. Σύμφωνα με το Χρονικό χρησιμοποιήθηκαν τέσσερις από αυτές στην Αρκαδιά και τρεις στη Μονεμβασία, με τη Γαλλική παραλλαγή να ονομάζει τις μηχανές που χρησιμοποιήθηκαν στην Αρκαδιά και την Κορώνη «pierrezz» και «mangonneaux» αντίστοιχα. Η δεύτερη ονομασία αφορά παλαιού τύπου πετροβόλα που δε λειτουργούν με απότομη πτώση βάρους. Ωστόσο οι παραλλαγές του Χρονικού δεν κάνουν διάκριση μεταξύ των διαφόρων ειδών, επομένως, όπως και να ονομάζεται η πετροβόλα μηχανή σε κείμενα μετά το 1200, δεν πρόκειται παρά για τριπουτσέτα (trebuchet)¹³⁹.

Από το Χρονικό του Μορέως διαπιστώνεται ότι η πλήξη του τείχους με πετροβόλες μηχανές και βέλη συγχρόνως, ήταν αποτελεσματική. Τα βλήματα έπλητταν κυρίως τους πύργους και τις επάλξεις, με συνέπεια να είναι αδύνατο στους υπερασπιστές να στέκονται στα τείχη και να αμύνονται. Επίσης πολλές ήταν οι καταστροφές των σπιτιών από βλήματα, τα οποία περνούσαν τα τείχη και έπεφταν μέσα στην πόλη. Στη Μονεμβασία, που σύμφωνα με το Χρονικό του Μορέως χτυπιόταν για τρία συνεχή έτη, οι απώλειες σε σπίτια αλλά και σε ανθρώπινες ζωές ήταν εξαιρετικά μεγάλες. Πάντως

---

¹³⁸ Στο ίδιο, σ. 157-159.

¹³⁹ Στο ίδιο, σ. 159.

τα βλήματα από τις πετροβόλες μηχανές δεν μπορούσαν να φτάσουν πολύ ψηλά, μέχρι τις οχυρώσεις του βουνού. Γενικά όλα τα φρούρια που είχαν χτιστεί σε απότομα βουνά ήταν άτρωτα από πετροβόλες ή άλλου είδους πολιορκητικές μηχανές¹⁴⁰.

Συνοψίζοντας, οι τόποι που πρόβαλαν ισχυρή αντίσταση ήταν οι δύο χερσόνησοι της Λακωνίας, η Τσακωνιά, οι Σλάβοι του Ταυγέτου και τα απομονωμένα κάστρα της Κορίνθου, του Ναυπλίου, του Άργους και του Αρακλόβου. Σε μια δεύτερη κατηγορία μπορούν να ενταχθούν μερικά φρούρια της Δυτικής Πελοποννήσου και του εσωτερικού της χερσονήσου (Νίκλι, Λακεδαιμονία, Αρκαδία και πιθανώς Καλαμάτα), όπου η αντίσταση ήταν επίσης σημαντική, αν ληφθεί υπόψη και ο βαθμός της οχυρότητας των φρουρίων αυτών. Επίσης θεωρείται βέβαιο ότι στις πηγές παραλείπονται πολλά περιστατικά των πολεμικών επιχειρήσεων στην Πελοπόννησο, ενώ οι χαρακτηρισμοί σε μερικές από αυτές για τον Λέοντα Σγουρό, ηγεμόνα που πρόβαλε την ισχυρότερη αντίσταση, δεν πρέπει να θεωρηθούν απόλυτα αντικειμενικοί.

Ύστερα από την απώλεια και του τελευταίου οχυρού, που θα μπορούσε να αποτελέσει ορμητήριο για την ανάκτηση της Πελοποννήσου, η Νίκαια επιχείρησε να εισβάλει στη Φραγκική Νότια Ελλάδα από βορρά, μετά τη μάχη της Πελαγονίας (1259). Η στιγμή ήταν κατάλληλη, αφενός γιατί οι Φράγκοι είχαν απογυμνωθεί από τον στρατό τους, αφετέρου γιατί στην Πελοπόννησο παρατηρήθηκαν ορισμένες κινήσεις του εντόπιου πληθυσμού, ωστόσο η επιχείρησε απέτυχε και ο λόγος δεν ήταν η Φραγκική αντίσταση, αλλά η σύγκρουση με τους Έλληνες της Ηπείρου. Έτσι η αντιζηλία των δύο Ελληνικών κρατών δεν επέφερε μόνο την καθυστέρηση της απελευθέρωσης της Κωνσταντινούπολης, αλλά ματαίωσε και την απελευθέρωση της Ανατολικής Στερεάς, που θα παραμείνει σε Φραγκικά χέρια μέχρι την άφιξη των Τούρκων. Βέβαια η παραχώρηση ενός μέρους της Λακωνίας στον Αυτοκράτορα θα αποτελέσει την απαρχή της απελευθέρωσης της Πελοποννήσου, όμως η ανακατάληψη της χερσονήσου θα είναι πολύ αργή. Η μόνη λοιπόν ευκαιρία για γρήγορη ανακατάληψη των Φραγκικών κτήσεων της Νότιας Ελλάδας δόθηκε μετά τη μάχη της Πελαγονίας, αλλά οι νικητές δεν μπόρεσαν να την εκμεταλλευτούν¹⁴¹.

---

¹⁴⁰ Στο ίδιο, σσ. 159-160.

¹⁴¹ Στο ίδιο, σσ. 181-182.

Βιβλιογραφία

Αυγέρου, Μ. (2018). *Η Ιστορία της Λατινοκρατούμενης Πελοποννήσου στο έργο Η Πριγκηπέσσα Ιζαμπώ του Άγγελου Τερζάκη*, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Τμήμα Ιταλικής Γλώσσας και Φιλολογίας, Φιλοσοφική Σχολή, ΕΚΠΑ, διαθέσιμη στο: <https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/object/uoadl:2767913>.

Βλαχοπούλου, Φ. (2002). *Λέων Σγουρός. Ο βίος και η πολιτεία του βυζαντινού άρχοντα της βορειοανατολικής Πελοποννήσου στις αρχές του 13ου αιώνα*. Αθήνα: Ηρόδοτος.

Γουναρίδης, Π. (1983). «Οι πολιτικές προϋποθέσεις για την αντίσταση στους Λατίνους το 1204», *Σύμμεικτα* 5, 143-160.

Καλονάρος, Π. (1940), *Χρονικόν του Μορέως* (ελληνική διασκευή), έκδ.-σχόλια. Αθήνα: Εκάτη (ανατύπ. 1989).

Κορδώσης, Μ. (1985-1986). «Η κατάκτηση της Νότιας Ελλάδας από τους Φράγκους. Ιστορικά και Τοπογραφικά προβλήματα», ανατύπωση από το *Ιστοριογεωγραφικά*. 1, 53-209.

Λάμπρος, Σ. (1998). *Ιστορία της Ελλάδος. Από τον Αρχαιοτάτων Χρόνων μέχρι της Αλώσεως της Κωνσταντινουπόλεως (1453) – Από Μανουήλ του Κομνηνού μέχρι της Αλώσεως*, τόμος ΣΤ', Αθήνα.

Longnon, J. (1911). *Livre de la conquest de la pricipée de l'Amoree. Chronique de Morée*, Paris.

Μαλτέζου, Χ. (1979). «Λατινοκρατούμενη Ελλάδα. Βενετικές και γενουατικές κτήσεις: Η ηγεμονία της Αχαΐας», στο: *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Θ', Εκδοτική Αθηνών, 248-255.

Miller, W. (1990). *Η Φραγκοκρατία στην Ελλάδα 1204-1566*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Μουνδρέας, Η. (1976-78). «Τοπωνυμικά της Μεσσηνίας (στην εποχή της Φραγκοκρατίας)», στο: *Πρακτικά Α' Διεθνούς Συνεδρίου Πελοποννησιακών Σπουδών*, Σπάρτη 7-14 Σεπτεμβρίου 1975, [Παράρτημα 6], τόμ. Β', Αθήνα, σσ. 181-200.

Νεράντζη-Βαρμάζη, Β. (2022). *Βυζαντινή Ιστορία 324-1453*, Θεσσαλονίκη: Γράφημα.

Ντούρου-Ηλιοπούλου, Μ. (2012). *Από τη Δυτική Ευρώπη στην Ανατολική Μεσόγειο. Οι σταυροφορικές ηγεμονίες στη Ρωμανία (13^{ος} – 15^{ος} αι.)*, Πολιτικές και θεσμικές

πραγματικότητες, Παν/κες εκδόσεις Κύπρου – εκδ. Gutenberg.

Ντούρου-Ηλιοπούλου, Μ. (2005). *Το Φραγκικό Πριγκιπάτο της Αχαΐας (1204-1432)*, Θεσσαλονίκη: Βάνιας.

Οικονομίδης, Ν. (1979). «Το Βυζάντιο μεταξύ Ανατολής και Δύσης. Η κρίσιμη δεκαετία 1071-1081», στο: *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Θ', Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, σσ. 8-12.

Σαράντη, Ε. (2012). «Η κατάληψη της Κάτω Αχαΐας από τους Φράγκους. Μια επική αφήγηση στο ιστορικό της πλαίσιο», στο *Δύμη. Φραγκοκρατία-Βενετοκρατία-Α' Τουρκοκρατία, Πρακτικά Συνεδρίου*, 1-2 Οκτωβρίου 2005, Πάτρα, σσ. 5-15.

Τσικνάκης, Κ. (2008). «Ο διαμελισμός της αυτοκρατορίας από τους Σταυροφόρους», στο: *Η Τέταρτη Σταυροφορία και ο Ελληνικός Κόσμος*, Ν.Γ. Μοσχονάς (επιμ.), Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών & Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών, [Το Βυζάντιο Σήμερα, 5], Αθήνα, σσ. 239-249.

Villehardouin, G. (1961). *La conquête de Constantinople*, ed. E. Faral, Paris

Περίληψη

Η παρούσα εργασία παρουσιάζει τα ιστορικά γεγονότα της κατάκτησης της Πελοποννήσου από τους Φράγκους. Η μελέτη βασίζεται στις κυριότερες σύγχρονες και μεταγενέστερες βυζαντινές και άλλες μεσαιωνικές πηγές, καθώς επίσης και στη σχετική σύγχρονη βιβλιογραφία, η οποία έχει εμπλουτιστεί αρκετά κατά τις τελευταίες δεκαετίες με διάφορες συμβολές γύρω από σημαντικές πτυχές και ιστορικά ζητήματα για τη φραγκική κατάκτηση της Πελοποννήσου. Επίσης, εξετάζονται αρκετά τοπογραφικά και γεωγραφικά ζητήματα που σχετίζονται με την κατάκτηση της Πελοποννήσου, είτε με την ταύτιση ορισμένων θέσεων, είτε με τη χάραξη της πορείας μιας εκστρατείας, είτε, γενικότερα, με τη γεωγραφική παρακολούθηση της εξέλιξης των γεγονότων. Η συστηματικοποίηση και κωδικοποίηση του υλικού προσδοκά να παραθέσει τα γεγονότα μέσα στα γενικότερα πλαίσια της ιστορίας της ευρύτερης περιοχής κατά το διάστημα της φραγκικής κατάκτησης.

Λέξεις Κλειδιά: Φράγκοι, Πελοπόννησος, Φραγκοκρατία, Λατινοκρατία.

Summary

This study presents the historical events of the conquest of the Peloponnese by the Franks. The study is based on the main contemporary and later byzantine and other medieval sources, as well as on the relevant modern bibliography, which has been considerably enriched during the last decades with various contributions about important aspects and historical issues about the Frankish conquest of the Peloponnese. Furthermore, several topographical and geographical issues related to the conquest of Peloponnese are examined, either by identifying certain positions, or by charting the course of a campaign, or, more generally, by geographically monitoring the evolution of events. The systematization and the codification of the material expects to list the events within the general context of the history of the wider region during the period of the Frankish conquest.

Key Words: Franks, Peloponnese, Frankish rule, Latin rule.